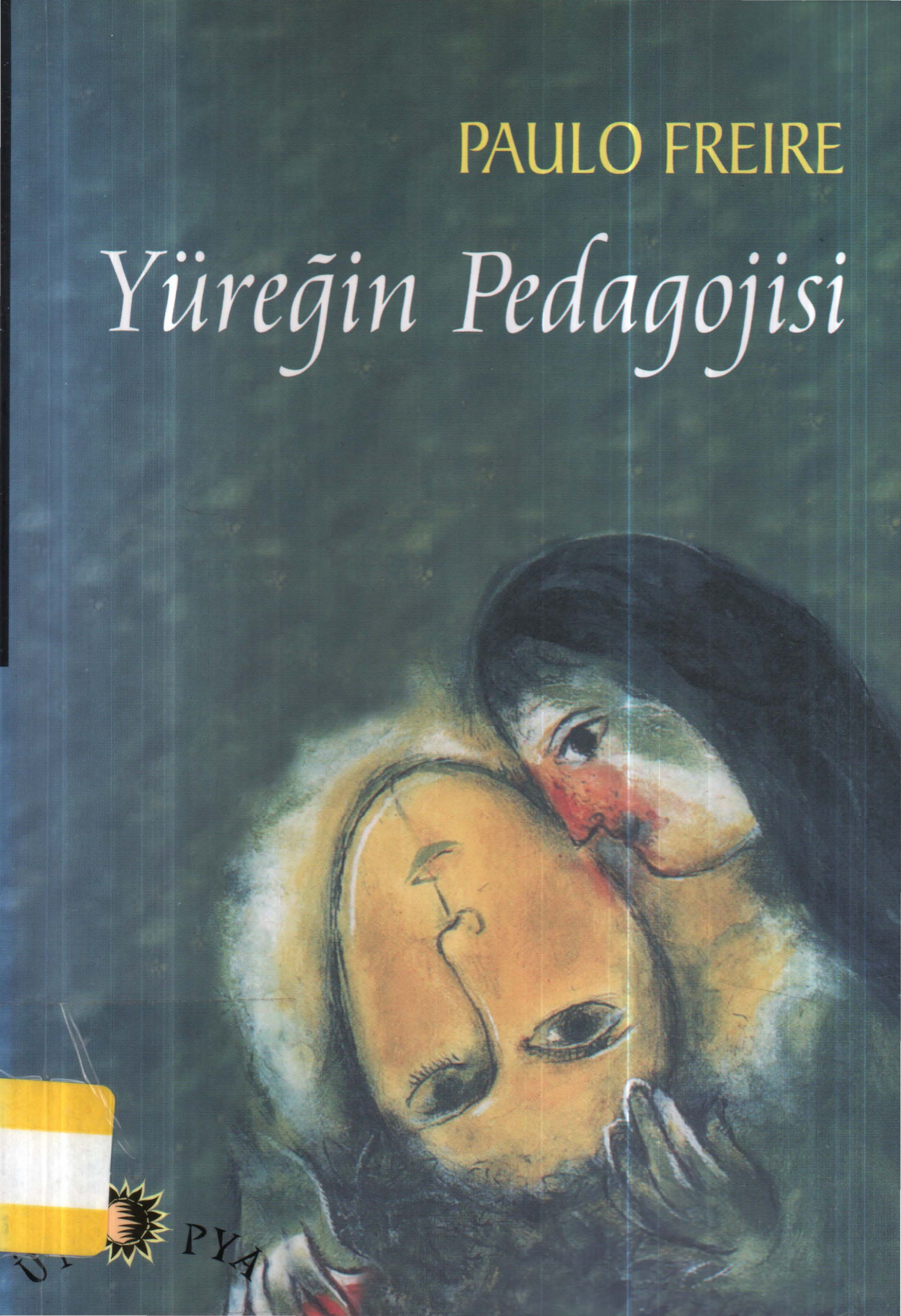
PAULO FREIRE

Yüreğin Pedagojisi

Ütopya Yayınları: 33
Eğitim Dizisi

© 2014 Ütopya Yayınevi

Kitabın orijinal adı:
Orijinal adı: A Sombra desta mangueira.
İngilizce adı: Pedagogy of the Heart
Paulo Reglus Neves Freire

Kapak Düzeni
Nilüfer Korkmaz

Birinci Basım
Ütopya Yayınları,
Ekim 2014

Baskı ve Cilt
Bizim Büro Matbaa
Sedef Sokak No: 6/1 İskitler - Ankara
Tel: (0 312) 229 99 28

ISBN 978-975-8382-39-2

Ütopya Yayınevi
Ataç I Sokak 33/15 Kızılay / Ankara
Tel-Fax: (0 312) 433 88 28

İnternet: www.utopyayayinevi.com.tr

E-Posta: utopya@utopyayayinevi.com.t

Paulo Freire

Yüreğin Pedagojisi

Çeviren: Özgür Orhangazi

Önsöz: Ahmet Duman

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

Ahmet Duman

BİR MANGO AĞACININ ALTINDA 21

YALNIZLIK-ARKADAŞLIK 21

YAŞAM DESTEĞİ SİSTEMİ VE DÜNYA 25

İLK DÜNYAM 31

UMUT 37

SAĞIN SINIRI 47

NEO-LİBERALLER VE İLERİCİLER 52

DEMOKRATİK YÖNETİM 56

SÜRGÜNDEN DERSLER 64

"SOLLAR" VE SAĞ 75

CİDDİYET VE MUTLULUK 89

DİYALOJİZM 92

İNANCIM VE UMUDUM 102

NOTLAR 110

Ana Maria Araujo Freire

ÖNSÖZ

Paulo Reglus Neves Freire, 19 Eylül 1921 tarihinde, Brezilya'nın Pernambuca eyaletinin Recife kentinde doğdu. Orta sınıftan bir ailenin çocuğu olmasına karşın 1929 Dünya Ekonomik Krizi, tüm Üçüncü Dünyayı nasıl etkiledi ise, Brezilyayı da etkiledi. Bunun sonucunda Freire'de ailesiyle beraber açlık ve yoksullukla genç yaşta tanıştı. Freire, anılarında bu açlık ve yoksulluk deneyiminin daha sonra kendisinin kentin varoşlarında yaşayan insanların yaşamlarına ilgi duymasına neden olduğunu belirtir.

Freire, Hukuk öğrenimi gördükten sonra, çok kısa süreli avukatlık yaptı. Daha sonra orta öğretim düzeyinde Portekizce öğretmenliği yaptı (1941-47). Bu süre içerisinde Hukuk Fakültesinde öğrenciyken tanıştığı Elza Maia Costa Oliveria ile 1944 yılında evlendi. Üç kız ve iki erkek çocuğu babası olan Freire'nin yaşamı ve özellikle çalışmaları üzerinde, ailesinin büyük etkileri olduğu Freire'nin yakın çevresi tarafından bilinmektedir.

Freire, 1947 yılından başlayarak işçi ve işçi ailelerine sosyal hizmet sunarak yardım etmeyi amaçlayan bir işveren kurumunda 10 yıl süreyle çalıştı. Bu kurumun eğitim müdürlüğünü de yaptı. Bu süre içerisinde yoksul çocuklar ve onların aileleriyle yakın temas içerisinde bulunma olanağına sahip oldu. Freire'nin bu deneyimi, onun eğitim konusundaki görüşlerini derinden etkiledi. Freire'nin sözü edilen bu deneyimleri ve bu deneyimlerin neden olduğu değişimler, Freire'nin, 1959 yılında Recife Üniversitesinde (şimdiki Pernambuco Federal Üniversitesi) ba-

şarıyla savunduğu "Brezilya'da Eğitimin Bugünü (Present-day Education in Brasil)" başlıklı doktor tezine de yansıdı.

Freire, daha sonra yetişkin eğitimi ve işçilerin yetiştirimi (training) üzerine çalıştı ve Recife Üniversitesi bünyesindeki Kültürel Eğitim Çalışmaları bölümünün ilk müdürü oldu (1961-64). Bu süre içerisinde, yetişkinlere okuma-yazma öğretilmesine yönelik çalışmalarıyla dikkatleri üzerine çeken Freire, ulusal düzeyde okuma yazma çalışmaları yapmak üzere halkçı Joao Goulart hükümeti tarafından Eğitim Bakanlığına davet edildi.

Okuma-yazmayı sadece sözcükleri okumak ya da okuma-yazmanın mekaniğinin öğrenilmesi olarak görmek yerine hem sözcükleri hem de dünyayı okumak olarak gören Freire, bunu eleştirel bilinçlenme sürecinin bir parçası olarak ele alır. Eleştirel bilinçlenme yoluyla da insanlar içinde bulundukları siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları tarihsel olarak ele alıp sorgulayabilme becerisi geliştirmelidirler. Bunun da amacı, bireylerin demokratik bir toplumun yaratılmasında "özne" rolünü oynamalarını olanaklı hale getirmektir.

Freire'nin bu çalışmaları, 1964 yılındaki askeri darbe ile son buldu. Darbeden sonra 70 gün hapis yatan Freire, "Tanrının ve Amerika'nın Düşmanı" olarak tehlikeli görüldüğünden 15 yıl süreyle Brezilya dışına sürgün edildi. Önce Bolivya'ya giden Freire, orada da askeri bir darbeyle karşılaşınca Şili'ye geçti; ve beş yıl süreyle Şili'de çalışmalarına devam etti. O dönemde, Şili'de, yetişkinler eğitimiyle ilgilenmek üzere kurulan "Yetişkinler Eğitimi Özel Planlama Dairesi"nin başkanı Waldemar Cortes, Freire ile temasa geçip Freire'nin okuma yazma yöntemini Şili'de uygulamaya karar verir. Freire, Şili Tarım Reformu, Eğitim ve Araştırma Enstitüsünde görev aldı. Böylece, Freire, Cortes'e bağlı olan kurum ile işbirliği içerisinde Şili'de yetişkinlere yönelik okuma-yazma programlarının düzenlenmesinde etkin rol oynadı.

Şili'de bulunduğu süre içerisinde, Brezilya'daki deneyimlerini anlatan ve Freire'nin ilk kitabı olan "Özgürlük Pratiği Olarak Eğitim (Education as the Practice of Freedom)" (1967) ve Rio'da tarım reformu sorunlarının ele alındığı "Yayım ve İletişim" (1969) basıldı. Ayrıca, Freire'nin birçok dile çevrilmiş olan ünlü kitabı "Ezilenlerin Pedagojisi (Pedagogy of the Oppressed)" yine bu dönem içerisinde yayıma hazırlandı (1968) ve daha sonra 1970 yılında İngilizce ve İspanyolca olarak yayınlandı.

Harvard Üniversitesi, Eğitim ve Kalkınma Araştırmaları Merkezinde konuk öğretim üyesi olarak çalışmalarda bulundu (1969). Bu süre içerisinde, Harvard Educational Review'de yayımlanan yetişkinlerin okur-yazarlığı ve bilinçlenmesi üzerine bir dizi makale çalışması yaptı. Daha sonra bu makale serisi "Özgürlük için Kültürel Eylem" başlığı ile kitaplaştırılmıştır. Bu yayın çalışmalarının yanı sıra Freire; Ivan Illich ve Jonathan Kozol gibi radikal eğitimcilerle de Harvard'da tanışma ve fikir alışverişinde bulunma fırsatına sahip oldu. İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan Dünya Kiliseler Konseyi'ne, eğitim danışmanı olarak davet edildi. 1970-80 yılları arasında Cenevre'de çalışmalarını sürdüren Freire, bu süre içerisinde Dünya'da köklü halk eğitimi ve okuma-yazma programlarını uygulamaya çabalayan ülkelere yardım etmek amacıyla birçok ülkeyi ziyaret etti, buralardaki yetişkin eğitimi çalışmalarına danışmanlık yaptı ve buralarda seminer veya konferanslar verdi. Bu ülkelerden bazıları şunlardır: Şili, Peru, Angola, Mozambik, Tanzanya, Granada, Nikaragua, Yeni Gine, Gine-Bissau, Sao Tomé, Kanada, ABD, İtalya, İran, Hindistan ve Avustralya.

Üçü eğitimci, beş çocuğunun anası Elza'yı, 1986 yılında ebediyete uğurlayan Freire, 1988 yılında yine bir eğitimci ve kızlarından birisinin öğretmeni olan Ana Maria Araujo ile evlendi.

1989 yılında çıkarılan af ile ülkesine dönme hakkını elde eden Freire, 1979 yılından beri üyesi olduğu İşçi Partisi'nin (Partido

dos Trabalhadores), 1988 yerel seçimlerini Sao Paulo'da kazanmasıyla beraber eyalet düzeyindeki eğitimden sorumlu bakanlığın başına getirildi. Böylece Freire, 654 okul, 700 bin öğrenci ve yetişkinlere yönelik eğitim programlarından sorumlu bir kişi haline geldi. Bu, Dünyaca ünlü radikal bir eğitim kuramcısı ve filozofu olan Freire'nin düşüncelerinin uygulamaya geçirilmesi ve sınanması için, inanılmaz bir fırsattı. Freire'nin yakın çalışma arkadaşı olan Moacir Gadotti'nin de ifade ettiği gibi; 'Freire'nin izlediği eğitim politikasının izlerini, hâlâ Sao Paulo'daki program geliştirme, öğretmen yetiştirimi, okul yönetimi ve okur-yazarlık çalışmalarında görmek olanaklıdır'. Bu da göstermektedir ki: Freire'nin düşünceleri ve çalışmaları, sadece yetişkin eğitimi alanında okuma-yazma ile sınırlı değil, aynı zamanda orta öğretim, yüksek öğretim, hatta matematik, fizik öğretimi, eğitim planlaması, eğitim psikolojisi ve kadın çalışmaları gibi alanlarda da geniş kabul görmekte ve bu alanlardaki uygulamalara yön vermektedir.

1991'de bu görevinden, emekli olarak, ayrılan Freire, çalışmalarına hiç ara vermeksizin devam etti. Freire, 12 Nisan 1991 tarihinde Los Angeles'ta bulunan Kaliforniya Üniversitesi (UCLA) tarafından düzenlenen bir toplantıda yaptığı konuşmadan sonra, yakın çalışma arkadaşları olan Moacir Gadotti, Carlos Alberto Torres, Pilar O'Cadiez ve Peter McLaren, bir Freire Enstitüsü kurulması fikrini ortaya attılar; Freire'nin de onayıyla Enstitünün kurulmasına karar verdiler. Moacir Gadotti, Enstitünün kurulması sorumluluğunu üstlendi; ve 1 Eylül 1991 tarihinde Paulo Freire Enstitüsü resmen kuruldu. Freire, kendi adına kurulmuş olan enstitünün çalışmalarına, 2 Mayıs 1997 tarihinde kalp yetmezliği sonucunda yaşama veda edene kadar düzenli olarak katıldı.

Paulo Freire Enstitüsünün amacı, Freire'nin fikir ve çalışmalarını yaymak ve geliştirmek yoluyla Freire'nin mirasının sürekliliğini sağlamaktır. Bu amaçla, Freire'nin çalışmaları ve fikirleriyle

ilgili kişi, kurum ve kuruluşları bir araya getirmek; eğitim, bilim, kültür ve iletişim konularında araştırmalar, projeler ve kurslar düzenlemektir. Paulo Freire Enstitüsü, kâr amacı gütmeyen uluslararası bir kurumdur (international non-profit institution). 24 ülkeden kişi ve kurumlarla yakın çalışma ve işbirliği içerisinde bulunan Enstitü, aynı zamanda Freire'nin kendi kütüphanesi ve el yazmalarını da içeren bir arşive sahiptir. Freire'nin, Sürgüne Gitmeden Önceki ve Sürgünden Döndükten Sonraki olmak üzere iki kısımdan oluşan arşivi, yaklaşık olarak 7 bin kitap, kaset ve dokümandan oluşmaktadır. Videokaset ve dokümanlardan bazıları şunlardır: Yurttaş Okulu, Yurttaş Okulunun Siyasal Pedagojisini Oluşturmak (7 Kaset), Yetişkinlere Yazmayı Kavratmak videokasetleri; Yurttaş Okulu Kitapçığı, Gençlik ve Yetişkin Eğitimi Kitapçığı, Eko-Pedagoji Kitapçığı, Freire Çalışmaları Kitapçığı. Bazı ortak yayınlarsa Eleştirel Çok Kültürlülük, Diyaloğa Dayalı Değerlendirme, EkoPedagoji ve Gezegensel Yurttaşlık, Okul Özerkliği: İlke ve Öneriler, Sokağın Sosyal Pedagojisi vb...

Bunlara ek olarak Paulo Freire Enstitüsü, Paulo Freire Özgür Kürsüsü adında eğitim konusunda bir lisansüstü programı hazırlamış ve 1999 Şubatından bu yana bu program sunulmaktadır. Program birinci ve ikinci düzey olarak yapılandırılmıştır. Birinci düzey, 40-120 ders saatinden oluşan ve derslerin ardından uygulamayı da içeren ve uzmanlaşma olarak adlandırılan bir programdır. Bu programda, yedi ana tema vardır. Bunlar; Diyaloga Dayalı Değerlendirme; Okul Birliklerinin Yönetimi ve İş İlişkileri, Demokratik Planlama ve Siyasal Pedagojik Okul Projeleri; Yurttaş Okulunda Program Geliştirme; Freire'nin Düşüncelerine Giriş; Gençler ve Yetişkinler Eğitimcilerinin Yetiştirimi; Eğitimde Uygulanan Teknolojiler ve Eko-Pedagoji. Birinci düzey programı tamamlayan ve lisansüstü programa devam etmek isteyenler, ikinci düzeye kabul edilirler. İkinci düzey program yüz yüze ya da uzaktan eğitim yoluyla yapılabilir. An-

cak ikinci düzey programı tamamlamak için 120-760 ders saati alınması gerekmektedir.

Freire'yi ilk kez okuyacaklar için, Freire ile ilgili alan-yazın özel olarak tasarlanmış, karmaşık ve çok sayıda yeni kavram ve sözcüklerle (maze of neologisms) dolu bir labirent gibidir. Bu kavram ve sözcüklerin anlamları üzerine derinlemesine düşünmeden ve bu kavramları açıklayan küçük bir sözlüğe* başvurmadan Freire'yi okumak ve anlamak olanaklı değildir. Freire'nin kitaplarında sıklıkla kullandığı onlarca kavram vardır. Bu kavramlardan bazılarını şunlardır: Bilinçlenme (conscientization), eleştirel bilinçlenme, Bankacı eğitim, sorun tanımlayıcı eğitim (problem posing education), özgürleştirici eğitim (liberatory education) sessizlik kültürü (culture of silence), insanlaşma (humanisation), insanı yok sayma (dehumanisation), evcilleştirme (domestication), bilinçli eylem (praksis), diyalogsal yöntem (dialogic method).

Freire bu yeni kavramlara ya da var olan eski kavramlara yeni anlamlar yüklemeye niçin gereksinim duymuştur? Çünkü Freire'nin yaklaşımı, var olan geleneksel eğitim anlayışının radikal bir eleştirisini yapmak ve onu yanlışlayarak, ona seçenek olabilecek yeni bir eğitim kuramı ve uygulaması geliştirip bunu yeni bir eğitimsel söylem olarak sunmaktır. Bu yeni eğitimsel söylem, en genel anlamıyla 'eleştirel pedagoji' ya da 'ezilenlerin pedagojisi' olarak adlandırılabilir. Freire, kullandığı yeni kavramların çoğunlukla karşıtını da beraberce kullanır. Böylece kapitalist toplumdaki geleneksel eğitim anlayışı daha açık bir şekilde çözümlenebilir; dolayısıyla da yanlışlanabilir. Bunun için Freire, bankacı eğitime karşı sorun tanımlayıcı eğitimi, evcilleştiremeye (domestication) karşı özgürleştirmeyi, işlevsel okuryazarlığa karşı eleştirel okuryazarlığı, yani sözcükleri ve dünyayı

* Böyle bir sözlük için bkz. http://nlu.nl.edu/ace/Resources/Documents/FreireIssues.html.

okumayı, sessizlik kültürüne karşı eleştirel bilinçlenme kültürünü, monologa karşı diyalogu beraberce kullanmıştır.

Bir örnekle bunu açıklamak gerekirse Freire, eğitimin insanlarda toplumsal bilinci ve eleştirel düşünme yeteneğini geliştirip toplumsal katılımı kolaylaştıran ve gerekli kılan bir olgu olarak görülmesi gerektiğini, aksine insanı yok sayan, sessizlik kültürünün devamını ve insanların evcilleştirilmesini hedefleyen bir süreç olarak asla düşünülmemesi gerektiğini ifade eder. Bunun için bankacı eğitim anlayışına karşı sorun tanımlayıcı eğitim anlayışını savunur.

Sorun tanımlayıcı eğitime göre, insan, kendi gücünü içinde yaşadığı dünyayı eleştirel bir biçimde algılamak için kendini geliştirir. Böylece insan, içinde yaşadığı dünyayı durağan bir gerçeklik olarak değil, tersine değişim süreci içinde bir gerçeklik olarak görür. Bankacı eğitim anlayışı, gerçekliği mit haline getirme ve insanın içinde yaşadığı dünyada var olmasını açıklayan gerçeklikleri gizleme çabası içindedir. Sorun tanımlayıcı eğitim, gerçeklikle ilgili mitleri ortadan kaldırmaya çalışır. Bankacı eğitim anlayışı, diyaloga direnirken; problem tanımlayıcı eğitim, diyalogu bilinçliliğin oluşmasında vazgeçilmez bir öge olarak görür. Bankacı eğitim, öğretmenleri bilgiyi aktaran öğrencileri ise edilgen bilgi alıcıları ve yardım edilmesi gereken nesneler olarak görür. Sorun tanımlayıcı eğitim, öğretmenleri öğrenmeyi kolaylaştıran, öğrenmeye rehberlik eden (facilitator) kaynak kişi, öğrencileri ise öğrenme sürecinin bir ortağı, eleştirel olarak düşünebilen özneler haline getirmeye çalışır. Bankacı eğitim, yaratıcılığı engeller ve insanları evcilleştirirken; sorun tanımlamaya dayalı eğitim, yaratıcılığa dayalıdır ve insanları özgürleştirmeyi hedefler.

Freire, genel olarak kendine özgü geliştirdiği okuma-yazma yöntemi ile tanınır. Ancak, sadece okur-yazarlık konusunda çalışan bir eğitimci değildir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Freire'nin çalışmaları eğitim psikolojisinden eğitim planlamasına, eği-

tim yönetiminden program geliştirmeye, eko-pedagojiden yurttaş okuluna kadar geniş bir alanla yakinen ilişkilidir. Freire'nin okur-yazarlık konusundaki yaklaşımı, eleştirel okur-yazarlık olarak bilinir. Eleştirel okur-yazarlık, toplumdaki alt grupların (ezilenlerin) kendileri ve onların toplumsal güçlendirimleri için gerekli bilgi ve becerileri edinebilecekleri bir siyasal ve kültürel yurttaşlık şekli olarak tanımlanır. Bu anlamda, eleştirel yurttaşlık kültürel bir siyasettir. Bunun için eleştirel okur-yazarlık, işlevsel okur-yazarlıktan ayrılır. İşlevsel okur-yazarlık, okuma-yazmanın mekaniğinin öğretilmesi, yani öğretimi takip etmek, işaretlerin anlamlarını okumak, bir formu doldurmak, imza atmak için gerekli temel okuma-yazma becerilerinin öğrenilmesini ifade eder. Eleştirel okur-yazarlık ise hem sözcükleri hem de Dünyayı okumayı, yani özgürleştirici bir süreci ifade eder.

Freire'nin eleştirel okur-yazarlığına karşı durmak isteyen çevreler, Freire'nin okur-yazarlık anlayışının sadece Brezilya'ya özgü toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal koşulları dikkate alınarak geliştirildiğini; onun için bu yaklaşımın diğer toplumlarda geçerli olamayacağını ifade ederler. Oysa Freire, sadece Brezilya'da değil Şili, Peru, Granada, Tanzanya, Nikaragua, Yeni Gine, Gine-Bissau, Sao Tomé gibi birçok azgelişmiş ya da geri bıraktırılmış ülkede okur-yazarlık projelerinin hazırlanması ve uygulanmasına danışman ya da gözlemci olarak katılmış ve buralarda kuramının uygulamaya aktarılmasına katkıda bulunmuştur.

Bu amaçla, 1971'de kurduğu Kültürel Eylem Enstitüsü kanalıyla Üçüncü Dünya Ülkelerinde eğitim, kadının özgürleşmesi ve bugün bile anlam ve önemini kaybetmeyen azgelişmiş ülkeleri dış yardım adı altında borç batağına sokarak bu ülkelerin geleceklerine nasıl ipotek konulduğu konularında bir dizi doküman üretilmiştir. Freire'nin, eleştirel okur-yazarlık kuramının azgelişmiş ülkelerde nasıl sınandığı ve zenginleştirildiğini göstermesi açısından

yazdığı iki kitap son derece önemlidir. Kendisinin bizzat içerisinde yer aldığı Gine-Bissau'daki okur-yazarlık çalışmalarının değerlendirildiği ve 1978'de yayımlanan *Süreç İçinde Pedagoji: Gine-Bissau'ya Mektuplar* (Pedagogy in Process: The Letters to Guinea-Bissau) kitabı ve daha sonra 1987'de yayımlanan (D. Macedo ile beraber) ve Türkçeye çevrilmiş olan *Okuryazarlık: Sözcükleri ve Dünyayı Okuma* (Literacy: Reading the Word & the World) kitabı yukarıdaki iddiayı doğrulaması açısından anlamlıdır.

Freire, kuram ve praksisi (bilinçli eylem) hiçbir zaman birbirinden ayırmamış, kuramını uygulamaya aktarmak için sürekli bir çaba içerisinde olmuştur. Ancak bu, Freire'nin eğitim kuramının, doğası gereği, pek çok insan tarafından kolayca ulaşılabilecek bir hedef olmaktan çıkarmış; ve anlaşılması için yoğun bir çabayı gerektirmektedir. Örneğin: Dünyadaki pek çok yetişkin eğitimcisi tarafından bilinen Tanzanya'nın efsanevi eski devlet başkanı Julius Kambarage Nyerere (Tanzanya halkı onu 'Mwalimu' yani muallim (öğretmen) olarak çağırır ve kabul eder), Freire ile yaptığı söyleşinin ardından Freire'ye şöyle seslenmiştir: "Freire, bu konuştuğumuz ve hakkında konuştuğumuz şeyleri uygulamaya geçirmek hiç te kolay değil".

Niçin kolay değil? Çünkü pek çok yetişkin eğitimcisinin kabul ettiği gibi: Freire'nin eğitim kuramı, eğitimi bir toplumdaki siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişmelerle ilişkilendirme çabası içinde olduğu için siyasal anlamda radikaldir. Başka bir deyişle, eğitim bir ülkede var olan güçler dengesi/dengelerinin sürdürülmesi, değiştirilmesi ya da yeniden üretilmesi ve yine o ülkede var olan fırsat ve olanaklardan yararlanma düzeylerinin belirlenmesi ve oluşmasında son derece etkilidir. Bunun için de, Freire, 'hiç bir eğitim süreci yoktur ki yansız olsun' diyerek yukarıda sözü edilen eğitimi siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişmelerle ilişkilendirme çabasını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Freire'ye göre, eğitimin tarafsız olması olanaklı değildir. Eğitim ya insanların evcilleştirilerek var olan sessizlik kültürüne uyumunu sağlayan bir araç ya da insanların özgürleşmesinde, içinde yaşadıkları toplumda kendi gerçekliklerine eleştirel bir yaklaşımla bakmalarına ve bu gerçekliği dönüştürmelerine yardım edebilecek bir özgürleşme pratiği rolünü üstlenen bir araç olmak durumundadır. Buna ek olarak, ırkçılığı, cinsiyet ayrımcılığını, emeğin sömürülmesini ve diğer ezme biçimlerini göz ardı eden herhangi bir eğitim anlayışı ve programı, bunları göz ardı etmekle statükoyu destekliyor ya da statükonun sürdürülmesine katkıda bulunuyordur. Bunun için de, bu tür bir eğitim anlayışı bilinçli, yaratıcı ve özgürleştirici toplumsal değişme ve eylemi engelleyici bir rol üstlenmektedir.

Çalışmaları ve kuramı yüzlerce doktora tezine konu olmuş, binlerce eğitimci ve sosyal bilimcinin çalışmalarında referans olmuş Freire, eğitim alanının artık vazgeçilmezi olmuştur. Moacir Gadotti'nin de ifade ettiği gibi, 'eğitimciler ya artık Freire ile var ya da Freire'ye karşı olarak var; ama Freire'siz değil'. Dar kapsamlı bu önsöz çalışmasının bile bize gösterdiği gibi, Freire'nin sadece yaşamı bile, genel olarak tüm insanlara, özel olarak da eğitimcilere mücadeleyi, doğruluğu, dürüstlüğü, çalışkanlığı ve yaratıcılığı en yalın haliyle öğretmektedir. Hapishaneler ve sürgünlerin yıldıramadığı çelikten bir kişilik; kendi ülkesinde yaşanılanlardan yola çıkıp birçok azgelişmiş ülkede gözlem, inceleme ve çalışmalarda bulunarak tüm azgelişmiş ülkelerin ezilen insanlarına özgürleşmeye, soran, sorgulayan, bilinçli yurttaşlar olmaya giden yola ilişkin haritalar sunmaya hayatını adamış bir kişiliktir; Freire.

Düşünce sistemi, olgusalcılık, varoluşçuluk ve Hegelciliğin yanı sıra, Marksizm ve radikal Hıristiyan teolojisinden (liberation theology) büyük oranda etkilenen Freire, elliye yakın onursal doktora ve uluslararası ödül almıştır. 2 Mayıs 1997 tarihinde

yaşama veda eden Freire, Mayıs ayı içerisinde Fidel Castro'nun kendisine vereceği ödülü almak üzere Küba'ya gitmeyi planlamıştı. Ayrıca yazılması planlanmış üç kitap daha vardı ve bunlardan bir tanesi 'Neo-liberalizmin Belirleyici Kaderciliği (Determinisitic Fatalism of Neo-liberalism)' üzerine olacaktı.

Freire'nin ölümünden önce yazdığı en son kitaplardan birisi olan Yüreğin Pedagojisi; Freire'nin, bahçesindeki bir mango ağacının altında bilme, düşünme, yazmadan neo-liberal saldırı altındaki dünyada siyasetten eğitime kadar pek çok konuda fikirlerini ortaya koymaktadır. Portekizce aslında "A sombra desta mangueria" (Bir mango ağacının gölgesi altında) olan kitabın adında anlaşılacağı üzere, Freire, Yüreğin Pedagojisi'nde yukarıda ifade edilen eylemi; geçmişe ve özellikle çocukluk ve gençlik yıllarına sık sık dönerek yapmaktadır.

Freire'nin ikinci eşi Ana Maria Araujo'nun da belirttiği gibi Freire, mango ve diğer kuzeydoğu ağaçlarının altında kendisini kafası dinç ve daha yaratıcı hissettiği için kitabın Portekizce aslına da bu ad verilmiş. O mango ağacının altında da yüreğinin sesine kulak verdiği için kitabın İngilizce baskısına "Pedagogy of the Heart (Yüreğin Pedagojisi)" adı verilmiştir.

Freire, sağın sınırını, neo-liberaller ile ilericileri ve ideolojilerin öldüğü safsatasıyla ortaya çıkan "sağlar" ve "solları" da sürgünden çıkardığı derslerle besleyerek ustaca okuyucunun dikkatine sunmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı da, Freire bu kitabında diğer kitaplarından farklı olarak, siyasetten eğitime, umuttan diyaloga pek çok konuda daha yetkin ve net olarak ifade edilmiş radikal söylemler geliştirmekte ve bunu insan dayanışmasına adamaktadır.

Ahmet DUMAN

Ankara, 30 Ekim 2000

YARARLANILAN KAYNAKLAR

A Brief Biography of Paulo Freire, http://www.unomaha. edu/~pto/Paulo.html.

Ayhan, S. (1997) "Paulo Freire: Yaşamı, Eğitim Felsefesi ve Uygulaması Üzerine", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 28:2: 193-205.

Duman, A. (2000) *Yetişkinler Eğitimi*, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Freire, P. (1991) *Ezilenlerin Pedagojisi*, çev. D. Hattatoğlu & E. Özbek, Ayrıntı Yayınevi: İstanbul.

Freire, P. & Macedo, D. (1998) *Okuryazarlık: Sözcükleri ve Dünyayı Okuma*, çev. S. Ayhan, İmge Yayınevi: Ankara.

Gadotti, M. & Torres, C.A. *Paulo Freire: A Homage*, http://nlu.nl.edu/ ace/Homage.html.

Heaney, T. *Issues in Freirean Pedagogy*, http://nlu.nl.edu/ace/Resources/Documents/FreireIssues.html.

Horton, M. & Freire, P. (1990) *We Make the Road by Walking: Conversation on Education and Social Change*, Temple University Press: Philadelphia.

Mayo, P. (1999) *Gramsci, Freire and Adult Education: Possibilities for Transformative Action*, Zed Books: London & New York (Türkçe baskısı için bakınız: *Gramsci, Freire ve Yetişkin Eğitimi – Dönüştürücü Eylem Fırsatları*, çev. Ahmet Duman, Ütopya Yayınevi: Ankara).

(1995) "Critical Literacy and Emancipitory Politics: The Work of Paulo Freire", *International Journal of Educational Development*, 15:4:363-379.

----- (1994) "Synthesizing Gramsci amd Freire: Possibilities for a theory of radical adult education", *International Journal of Lifelong Education*, 13:2:125-148.

----- (1993) "When does it Work? Freire's Pedagogy in Context", *Studies in the Education of Adults*, 25:1:11-30.

Bir Mango Ağacının Gölgesi Altında

Beni bu mango ağacının* rahatlatıcı gölgesi altına getiren arayış pek çok insan için ilgi çekici olmayabilecektir. Onun gölgesi altında yalnız, dünyadan ve diğerlerinden ayrılmış, kendi kendime sorular sorar veya kendimle konuşurken bir sığınak buluyorum. Konuşmalarım her zaman sorularımla tetiklenmiyor.

Bu ağacın gölgesi altında sığınak bulmanın tadı içerisinde kaybolan önsel bir neden olmalı. Yapmam gereken, kendimi bütünüyle onun altında olmanın, onu yaşamanın duygularına bırakmak ve varlığını kanıtlayana kadar bu deneyimi yoğunlaştırmak.

Böylesi bir isteklilikle bu mango ağacının gölgesi altına gelmek ve yalnızlığı yaşamak, dostluğa olan ihtiyacımı vurguluyor. Fiziksel olarak yalnız olmam, birlikte olmanın gerekliliğini anladığımı kanıtlıyor. Birlikte olmanın ne kadar önemli ve yaşamsal olduğunu düşünmek, şimdi benim için oldukça ilginç. Yaşamım boyunca yalnız olmak, benim için birlikte olmanın bir biçimini temsil etti. Arkadaşlıktan korkarmışçasına ya da başkalarının beni tamamlamasına ihtiyacım yokmuşçasına veya kendimi dünyada yalnızlıksız hissediyormuşum gibi insanlarla birlikte olmaktan asla kaçınmam. Tam tersine, tecrit ederek kendimi

* Kitabın Portekizce baskısının başlığına yapılan bir gönderme: "*A sombra desta manguieira*" (ç.n.).

daha iyi tanırım. Sınırlarımı ve yalnızlık içerisinde beni mümkün olmayacak sürekli bir arayışa sokan ihtiyaçlarımı tanırım. Dünya bana ihtiyaç duyduğu gibi ben de dünyaya ihtiyaç duyuyorum. Yalnızlık, arkadaşlığı reddetmek yerine onu kendi varlığının bir anı olarak teyit ettiği zaman anlamlıdır.

Ürkekçe veya metodolojik bir biçimde yalnız kalmakta bir sığınak arayanlarda olumsuz bir yalnızlık bulunur. Olumsuz yalnızlık, her şeyin onların ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendi etraflarında dönmesine bencil bir biçimde ihtiyaç duyanlarla karakterize edilir. Bu türden bir yalnızlığa, etrafı birçok insanla sarılı olduğu halde, sadece kendi kendilerini görenler ihtiyaç duyar. Bu bireyler, diğerlerinin haklarını da boğan açgözlülükleri nedeniyle yalnızca kendi kendilerini, kendi sınıflarını, kendi gruplarını görebilirler. Bu tip insanlar şu duyguyla karakterize edilebilirler: Daha çoğuna sahip oldukça sahip olmayı daha çok isteme. Ve bu insanlar için amaçlarına ulaşmada hangi araçları kullandıkları fark etmez. Bunlar duygusuz ve bu duygusuzluklarına kibirlilik ve adilik ekleyen insanlardır. Bunlar keyifleri yerindeyken halk sınıflarını "o insanlar" diye adlandıran, keyifsiz olduklarında ise onlara "süprüntü insanlar" diyen kişilerdir.

Öncelikle şunu belirtmeliyim ki bu meselelerle uğraştığım yöntemin özensiz olduğunu ya da bu süreçte kullandığım aşırı duyarlı dili ima eden bir tür bilimci eleştiriyi reddediyorum. Bilmedeki, konuşmamdaki ya da yazışımdaki tutku hiçbir şekilde savunmam ya da lanetlememdeki adanmışlığı azaltmaz. Ben bir bütünlüğüm, bir ikilik değil. Biri şematik, titiz, ulusalcı; diğeri kesin olmayan, dünyayı yalınlıkla seven iki ayrı yanım yok. Bütün bedenimle, duygularımla, aşkımla ve aklımla biliyorum.

Beni, şu ya da bu meseleye çeken veyahut sessizliğimi bozan, şüpheye çeken meydan okumalarla ilgili birçok düşünceyle te-

mas ettim. Bu şüpheler beni gerekli geçici kesinliklere, doğru çalışabilmenin mümkün olduğu tek yere, belirsizliğe götürüyorlar. Bazı şeyler hakkında emin olmanın imkansız olması değil söz konusu olan. İmkansız olan, sanki bugünün kesinlikleri dünkilerle aynıymış ve yarın da aynı olmayı sürdürecekmiş gibi mutlak bir şekilde emin olmak.

Belirsizliklerin kesinliğine ilişkin metodik olmak, bilişsel olasılığın tecridini dışlamaz. Temel kesinlik şudur: Bilebilirim. Bildiğimi biliyorum. Benzer şekilde, bilmediğimi de biliyorum ki bu beni şunu bilmeye önceden hazırlıyor: Birincisi, bildiğim şeyi daha iyi bilebilirim; ikincisi henüz bilmediğim bir şeyi bilebilirim; üçüncüsü, henüz varolmayan bilgi biçimlerini üretebilirim.

Toplumsal ve tarihsel olarak bilebileceğimin bilinciyle, bildiğimin tarihsel süreklilikten ayrılamayacağını da biliyorum. Bilgi bir tarihselliğe sahiptir. Hiçbir zaman olup bitmiş bir halde değildir, her zaman olma süreci içerisindedir. Fakat bu, ne bilebileceğim temel kesinliğini ne de bulguların kesinlik seviyesini arttıracak metodolojik özen ile bilme olasılığını hiçbir şekilde ortadan kaldırmaz.

Hâlihazırda bildiğimi daha iyi bir biçimde bilmek, kimi zaman, daha önce bilmenin mümkün olmadığı şeyleri bilmek anlamına gelir. Dolayısıyla önemli olan bilginin oluşturulduğu ve bilme temrini ile birlikte büyüyen ve kendini rafine eden merakı eğitmektir.

Cevaplardan oluşan bir eğitim, bilme ve kavrayış sürecinin ayrılmaz bir parçası olan meraka hiçbir şekilde katkı sunmaz. Tam tersine bu tür bir eğitim, içeriğin mekanik bir biçimde ezberlenmesini vurgular. Merakı tetikleyebilecek, güdüleyebilecek ve yeniden kuvvet verebilecek eğitim, sorulardan oluşan bir eğitimdir.

Sadece cevap vermekten kurulu/oluşan bir eğitimdeki yanlışlığın, cevapların kendisinde değil ama cevaplarla sorular arasındaki kopuşta olduğu açıktır. Yanlışlık, cevabın onu tetikleyen sorudan bağımsız olarak verilmesinde yatmaktadır. Aynı şekilde, sadece cevaplardan oluşan bir eğitim, eğer cevap sorunun bir parçası olarak kavranmıyorsa yanlış olacaktır. Sormak ve cevaplamak, meraka giden yapıcı bir yolu temsil ederler.

Yeni bir bilginin ortaya çıkabileceğini ve yeniliğiyle şimdi eski hale getirdiğini aşabileceğini her zaman bekliyor olmalıyız.

Tarih, aynı bizim gibi, bizim ürettiğimiz bilgi tarafından sınırlanan ve koşullanan bir süreçtir. Meydana çıkardığımız, yaşadığımız, düşündüğümüz, kesinleştirdiğimiz hiçbir şey zamanın ve tarihin dışında bir yerde değildir. Emin olmak veya şüphe etmek, varoluşun tarihsel biçimlerini simgelerler.

İnsan deneyiminin, sürekliliğin, yani tarihin dışında gerçekleştiği bir dünya düşünülemez. Sıkça ilan edilen "tarihin sonu" kadınların ve erkeklerin sonu anlamına gelir. Tarihin ölümünden sonra yaşayamayız: Tarih bizim tarafımızdan yapılırken o da bizi yapar ve yeniden yapar. Olan-biten bir tarihi devrenin diğerini aşmasıdır; yoksa tarihin değişimin derinliklerindeki sürekliliğini ortadan kaldırması değil.

Dünyayı, hiç de cazip olmayan bir şekilde, devinimsiz bir şeye çevirmek mümkün değildir. Daha önce kurulmuş olanların dışında hiçbir şeyin olmadığı dolayısıyla düz, yatay ve zamansız bir dünya yaratmak mümkün değildir. Dünyanın, varolabilmek için oluşum sürecinin içinde bulunması gerekir. Düz, yatay ve zamansız bir dünya belki hayvanların yaşamı ile benzer olabilirdi, ama insan varlığı ile kesinlikle uyuşmaz. Bu bağlamda, hayvanlar, genellikle kendilerini "yaşam desteği sistemi"ne uyarlarlarken, insanlar ona müdahale edebilmek için kendilerini içinde bulundukları bağlamla bütünleştirir ve dolayısıyla ona müdahale edebilir, dünyayı değiştirebilirler. Bu nedenledir ki yaşamak için gerekli yaşam desteği sistemi dünyasında neler olduğuna dair öyküler anlatabilir, onun içinde biçimlenen çeşitli yaşam tarzları hakkında konuşabiliyoruz. Ancak dünyada işleyen tarih, insanlar tarafından yapılır.

Eğer haberleşme ve iletişim, destek sistemi hakkında yaşama seslenen süreçleri temsil ediyorlarsa, bunlar, varoluşsal deneyimde özel bir anlam yüklenirler. Bu noktada hem haberleşme hem

de iletişim, dünyanın kavranılışını içerirler. "Yaşam destek sistemi"nde dil ya da ellerin serbest kalmasına olanak sağlayan dik duruş yoktur. Ellerle beyin arasında artan bir dayanışma olduğu sürece "yaşam destek sistemi" dünya, yaşam da varoluş haline gelir. Başka bir deyişle, bu değişim insan bedeninin dünyayı zaptetmesinin, anlamasının ve dönüştürmesinin; dolayısıyla içerikle doldurulacak boş bir şey olmaktan çıkmasının ölçeğine dayanır.[1]

İnsanların iki ayak üzerinde doğrulduğu, alet ürettikleri, konuştukları, anlamayı geliştirdikleri ve birbirleriyle iletişime başladıkları süreç, dayanışmayı içeren görevleri içerir ve aynı zamanda insanların dünyadaki varlıklarına ve onların dünyayı keşfedip "yaşam destek sistemi" üzerinde egemenlik kurmalarına dayanan neden ve sonuçları ifade eder. Dünyada olmak, dünya ile ve ötekiler ile olmak anlamına gelir. Salt "yaşam destek sistemi" içerisinde yer alan varlıkların faaliyetleri, oynaşmakla sınırlıdır. İnsanlar, toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamıyla dünyayla salt oynaşmakla kalmaz; ona müdahale ederler.

Bu bağlamda yaşamak için gerekli yaşam destek sistemin dünyaya geçiş, dünyaya müdahaleyi kolaylaştıran teknik buluşlar ve araçlar anlamına gelir. Bir kez bu araçlar icat edildiğinde kadın ve erkek, dünyadaki varlıklarını mükemmelleştirecek yeni teknikler yaratma ve yeniden icat etme sürecine hiçbir zaman son vermezler. Dünyadaki bütün bu işlemler, dünyada iş yapma sürecinin anlayışını ve bilgisini, buluşlar hakkında bir envanteri gerektirir. Ama hepsinden ötesi bu işlerin önerdiği sona ilişkin bir görü gereklidir. Değişimin ritmi, gelişen tekniklerle -ki bunlar meydan okumalarla uğraşmak için giderek daha uygun hale geliyorlar- hızlandıkça yaratma süreci yoğunlaşır.

---

[1] Bkz. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

Dünyadaki önemli değişiklikler arasında geçen süre hızla kısalmaktadır. Bilimin belirli alanlarında ve mevcut teknolojide bir prosedürün eski ve kullanılmaz hale gelişi sadece birkaç ay alıyor. Bazen, tamamen ekonomik nedenlerle bu prosedürler daha uzun bir "raf ömrü"ne sahip oluyorlar. Bu, belirli bir teknolojik prosedürün geliştirilmesine harcanan kaynaklarla ya da henüz işletilmeyen araçlarla ilgili bir şey; bazen bu prosedür ve araçlar eskimiş de olsa hâlâ verimli kabul ediliyorlar.

Düşünme, hesap etme, programlama, araştırma ve dönüştürme yeteneği, dünyada sadece insanlara özgüdür. Dünya hakkındaki bilinçlilik (ki bu aynı zamanda kendinin bilinçliliği anlamına da gelir) ortaya çıktığında ve dünyayla diyalektik bir ilişki kurduğunda hayat, varoluş haline yaşam destek sistemi de dünya haline geliyor. Bilinç ve dünyanın karşılıklı ilişkileri hakkındaki soru, Sartre'ı şu gözlemi yapmaya götürdü: "Bilinç ve dünya aynı anda yer alırlar". Bunların arasındaki ilişki, kişinin çalıştığı felsefe ve düşünce okuluna bakmaksızın doğal olarak diyalektiktir. Birisinin mekanist ya da idealist olması bilinç-dünya ve öznellik-nesnellik diyalektiğini ortadan kaldırmaz. Bu, mekanist ya da idealist pratiğin temel hatasından kurtarıldığı anlamına gelmez. Dünyanın keyfi olarak bilinç tarafından yapıldığı anlayışı üzerine kurulmuş ve dünyayı değiştirmeden önce ahlaki bilincin saflaştırılması gerektiğini savunan eylem planları genellikle büyük bir başarısızlıkla sona erecektir. Aynı şekilde, bilinci kabaca somut maddeselliğin bir yansıması olarak ele alan mekanikçi görüş üzerine kurulu projeler de tarihin cezalandırmasından kaçamayacaktır.

Gerçekleşebilecek pek çok düş, taşıyıcılarının aşırı özgüveni nedeniyle hayata geçemedi; tarihi, ötekilerle birlikte yapacak yerde kendi başlarına dökmede gösterdikleri kaprisli ısrar, süreç içinde birbirini yeniden biçimlendirmeye yol açmaktadır. Tarih,

eğer başlarımızın üzerinde seyreden ve bize sahip olan üstün bir kendilik değilse, maniple edilecek bir nesneye indirgenemez.

Hem idealistler hem de mekanistler, bilinç ile dünya arasındaki diyalektik gerilimi ret etmekle, kendi tarzlarında dünya anlayışını bağlantılı kılmanın önünde engel oldular. Bu, beni her zaman kışkırtan, demokratik düşümle tutarlı bir biçimde baş etmeye çalıştığım bir tema olmuştur. Mango ağacının gölgesi altında bunu düşünmediğim anlar pek enderdir.

Ben, "yaşam destek sistemi" içerisinde bir varlık değilim. Ben dünya içinde, dünyayla birlikte, ve diğerleriyle birlikte bir varlığım. Bir şeyler yapan, bilen, ihmâl eden, konuşan, korkan, risk alan, düş kuran, âşık olan, sinirlenen ve kendinden geçen bir varlık. Salt bir nesne olmayı ret eden bir varlığım. Teknolojinin biriktirdiği karşı çıkılamaz güç önünde, onun bir insan ürünü olduğunu bilerek, baş eğmeyen bir varlığım. Teknolojinin kendi içinde kötü olduğunu kabul etmiyorum. Teknolojinin, Tanrı'yı işinden atmak için tasarlanmış bir şeytan işi olduğu görüşünü kabul etmeyen bir varlığım.[2]

Şöyle sorular sormak benim için yeterli değil: "Bir insan ne yapabilir ki? Teknoloji kaçınılmaz bir biçimde otomatizmi getiriyor ve bu da işsizliğe yol açıyor. İşsizler değişmelidir: Eğlenceyi aramalıdırlar; ki bu da post-modernizmin ana temalarından birisidir". Hayır: Bu türden bir kaderciliği kabul etmiyorum.

Devlet, neo-liberallerin istediği kadar liberal olamaz. İlerici partilerin, iktisadi kalkınma ve devletin ölçeğinin sınırlandırılması yönünde kavga etmeleri lazım gelir. Devlet, ne her şeye kadir bir varlık ne de iyi yaşayanların emirlerine uyan bir uşak

---

[2] Bkz. Neil Postman, *Technology: The* Surrender *of Culture to Technology*. New York: Alfred A. Knopf, 1992.

olmalıdır. Hiçbir iktisadi kalkınma projesi, kadercilik adına tarihin kadın ve erkeklerini yok sayamaz.

Benim radikal duruşum, bütün erkek ve kadınlara mutlak bir sadakati gerektirir. İnsan ihtiyaçlarına göre programlar geliştiremeyen ve her şeyin yasaklandığı milyonlarca insanın açlığını fark etmeden onunla beraber yaşayan bir ekonomi, bir eğitimci olarak benim saygımı hak etmiyor. Her şeyden öte bir insan olarak benim saygımı hak etmiyor. Ve şöyle söylemek hiç de iyi değil: "Her şey olduğu gibi, çünkü başka türlü olamazdı". Evet, başka türlü olamazlar, çünkü farklı oldukları zaman yöneten sınıfın çıkarlarıyla çelişecektir bu. Fakat bu, iktisadi pratiğin belirleyici özü olamaz. Ben, yöneten sınıfın çıkarlarını karşılamak için kaderci olamam. Ya da bir yalanı örtmek için "bilimsel" bir açıklama icat edemem. (not 1)

Gücü elinde tutanların gücü, her zaman güçsüzleri yok etmeyi amaçlamıştır. Ancak maddi gücün yanı sıra kendisi de maddi olan ve güç yapısını daha da güçlendiren bir başka kuvvet de - ideoloji- her zaman varolmuştur. Teknolojik ilerlemeler büyük bir etkinlikle maddi gücün ideolojik desteğini artırıyorlar.

İlerici entelektüellerin en önemli görevlerinden birisi, bu durumun karşı konulamazlığına dair post-modern tezleri demistifize etmek olmalıdır. Ben, tarihin hareketsizliğini şiddetle ret ediyorum.

"Her şey olduğu gibi, çünkü başka türlü olamazdı" ifadesi, mutluluğun sadece gücü elinde tutanlara ait olduğunu ilan eden kaderci bir ifadedir. Yoksul insanlar, miras mahrumları, dışarıda bırakılanlar, ister dünyanın Güneyinden isterse Kuzeyinden olsun soğuktan ölmeye mahkûm edilmişlerdir.

Eğer yöneten sınıfın iktisadi ve politik gücü, güçsüzlere en küçük bir yaşam alanı bırakmıyorsa bu böyle olması gerektiği

için değildir. Güçsüzlerin güçsüzlüğünün, adalet istemini haykıran bir güce dönüşmesi gereklidir. Bunun gerçekleşmesi için kaderciliğin tamamıyla ifşa edilmesi lazım. Bizler intibak yaratıkları değil dönüştürücü yaratıklarız.

Kapasitelerimizin ve karar verme haklarımızın yaşama geçirilmesi için mücadeleyi ret edemeyiz. Bu şekilde ısrar ediyorum ki tarih, olasılıktır; belirlenmişlik değil. Bizler koşullanan varlıklarız, ama belirlenmiş varlıklar değiliz. Eğer insanı serbest karar alan bir varlık olarak görmezsek tarihi, bir olasılık olarak anlamamız imkansızdır. Bu türden bir uygulama olmaksızın etik hakkında konuşmanın da bir anlamı yoktur.

İLK DÜNYAM

Dünyanın içinde ve dünya ile birlikte bir varlık olduğum için, yaşamak için yaşam destek sisteminin küçük bir parçasına değil, daha dolayımsız ve tikel bir dünyaya sahibim: cadde, mahalle, şehir, ülke, doğduğum evin arka bahçesi, yürümeyi ve konuşmayı öğrendiğim yer, ilk korku ve ürküntülerimi hissettiğim yer. Bir gün, beş yaşlarındayken, annemle babamın ilişkisinde bir sıkıntı olduğunu keşfettim. Durumun boyutu ve derinliğinden haberim yoktu ve olamazdı da. Birdenbire yer ayağımın altından çekiliyormuş gibi hissettim. Güvensizlik beni güçsüzleştirdi. O gece korkumdan ötürü çok zor uyuyabildim. Rüyamda çok yüksek bir uçurumdan düşerken annem ile babam büyük bir çabayla mucizevi bir şekilde beni kurtardılar.

Bir güvenlik duygusu yavaş yavaş geri döndü, ona ihtiyacım olduğunda onu annemle babam arasındaki ilişkide arayacaktım. Sabah uyandığımda, mutlu bir şekilde şunu anladım ki benim güvenliğim birbirleriyle ve benle nasıl konuştuklarına dayanıyordu.

İlk dünyam evimizin arka bahçesiydi; mango ağaçları, dalları gölgeli zemine diz çöken mahun cevizleri, ekmek ağaçları ve diğerleri. Bu değişik renkli, kokulu ve meyveli ağaçların sağladıkları mekanda şarkı söylemenin tadını çıkartan çeşitli kuşları çekiyordu. (not 2)

Çocukluğumun arka bahçesi, birçok yerde karşıma çıkıyordu -bu yerlerin illaki başka bahçeler olması da gerekmiyordu. Bugünün adamının kendinde dünün çocuğunu gördüğü ve daha önceden gördüğünü daha iyi bir şekilde görmeyi öğrendiği yer-

lerde. Daha önce zaten görmüş olduğunu yeniden görmek, her zaman daha önce kavranılmayan açıların görülmesi anlamına gelir. Böylece dünya daha eleştirel, daha özenli ve daha az naif bir biçimde yeniden görülebilir.

Çocukluğumun arka bahçesi benim ilk nesnelliğimi oluşturdu. Coğrafi referans noktamı temsil etti. Diğer kişisel referans noktalarım ise ebeveynim, kardeşlerim, büyükannem, halalarım ve ailemin bir parçası olan siyah dadımdı. Ben, işte bu değişik referans noktaları tarafından oluşturuldum. Şeyler yapan ben, düşünen ben ve konuşan ben olarak realize oldum.

Çocukluğumun arka bahçesini unuttuğumu ve onunla yapacak bir işim kalmadığını düşündüğüm bir sırada, Cenova'da sürgünlüğüm sırasında bir kış öğleden sonrası, çocukluğumun arka bahçesi kendini sunuverdi bana. O öğleden sonra Recife'den aldığım bir mektubu okurken -birdenbire, bir sihir gibizaman içerisinde geriye gittim ve kendimi yeniden bir çocuk gibi gördüm; ağaçlarla dolu arka bahçemizde annemin ve babamın yardımıyla okumayı öğrenirken, mango ağaçlarıyla gölgelenen zeminde cümleler ve kelimeler yazarken. O öğleden sonra, anavatanıma duyduğum hasretin arka bahçemizle olan yaşanmış ilişkiyle hazırlanmaya başladığını fark ettim sanki.

Brezilya'nın benim için varoluş tarzı, daha sonra ona caddeleri, mahalleleri ve şehirleri eklediğim arka bahçe olmaksızın mümkün olamazdı. İnsanların sevdikleri, hakkında konuştukları ve göndermeler yaptıkları topraklarda hep bir arka bahçe, bir cadde, bir köşe başı, bıçak gibi kesen bir soğuk ve boğucu bir sıcak vardır. Belirli ihtiyaçlarımız, değişik şivelerle konuşulan bir dilimiz vardır. Bu, bazen onun yüzünden uykularımız kaçan bir anavatandır; huzursuzluk yaratan uzak bir toprak. Bu, bir kişinin arka bahçesiyle, köşe başlarıyla, düşleriyle ilgili bir şeydir. Bazı anlarda arka bahçemize duyduğumuz sevgi başka yer-

lere yayılır, yuvamızı yaptığımız, tohumlarımızı ektiğimiz daha geniş bir yere, şehrimize yönelir.

Bir dünya yurttaşı olmadan önce ve ilk olarak Recife'nin bir yurttaşıydım ve de hâlâ öyleyim. Kendi mekanımda daha fazla kök saldıkça başka yerlere doğru yayılıyor, bir dünya yurttaşı oluyorum. Kimse evrenselden hareketle yerelleşemez. Varoluşsal yol tam tersidir. Recife'nin yurttaşıyım. İlk önce Recife'li, Pernanbuco'lu ve Kuzeydoğuluyum. Daha sonra Brezilyalı, Latin Amerikan ve de dünya yurttaşı oldum. Bundan ötürüdür ki duyduğum özlem sadece Recife'ye değildi. Arka bahçeme duyduğum özlemi de içeriyordu. Ancak Brezilya'ya duyduğum hasret, onu hakiki kılan Recife'ye duyduğum hasreti de içeriyor ama onunla sınırlı kalmıyordu. Hasretlerim, köşe başları ya da plazalar (mesela Casa Plaza) gibi çok özel yerlerle de sınırlı değildi.

Brezilya'nın hasretini çektiğim için Recife'nin, Rio'nun, Natal, Porto Alegre, Manaus, Fortaleza, Coritiba, Joao Pessoa ve Gioania'nın da hasretini çekiyordum. Brezilya'yı bütünlüğü içerisinde özledim, çeşitlilik içindeki birlikteliğiyle özledim. Kibirsiz bir şekilde şunu söylerken ifade ettiğim gibi: "Ben Brezilyalıyım, güven dolu, bir kimlikle beraber, mücadelemizin daha az adaletsiz olan bir toplum yaratarak bizi de yeniden yaratacağına olan umudumla beraber".

"Brezilyalıyım" dediğim zaman, "Recife'liyim" dediğim zamankinden daha fazla bir şeyler hissediyorum. Ama şunu da biliyorum ki ilk önce Recife'yi, Brezilyalılığımın yaratıldığı işaret noktasını tanımasaydım bu kadar yoğun bir biçimde Brezilyalı hissedemezdim. ... Bu nedenle şu apaçık gerçeği söylememe izin verin ki benim anavatanım, yalnızca belleğimde berrak bir biçimde tuttuğum ve gözlerimi kapadığımda yeniden üretebildiğim coğrafi nokta değildir. Benim anavatanım, her şeyden önce, coğrafya, tarih ve kültürü de içeren zaman içerisinde bir mekandır.

Benim anavatanım aynı zamanda acı, açlık ve sefalettir. Ve aynı zamanda toplumsal adalet için aç kalan milyonların umududur.

Benim anavatanım, aynı coğrafi mekanda bir araya gelen değişik zamanların dramatik birlikteliğidir -geri kalmışlık, sefalet, açlık, yoksulluk, gelenekselcilik, büyü gibi bir vicdanlılık, otoriterlik, demokrasi, modernite ve post-modernite... Üniversitede eğitim ve post-modernite üzerine tartışan Brezilyalı profesör, açlıktan ölen milyonlarca kadın ve erkeğin acımasız gerçekliğiyle beraber yaşamak zorunda olan adamla aynı kişidir.

Benim anavatanım, şelalelerin, nehirlerin, kumsalların, çiçeklerin, hayvanların ve kuşların güzellikleri ile doludur. Ama anavatanım hakkında düşündüğüm zaman, her yeri kaplayan sömürü yapılarını aşmak için, daha ne kadar çok yol katetmemiz gerektiğini görmeye başlarım. Bu nedenledir ki anavatanımdan uzakta kalmaya zorlandığımda duyduğum hasret, üzüntülü bir ağlamaya veya umutsuz bir yakınmaya kadar düşmedi. Bunu şimdi olduğu gibi o zaman da benim bir pozisyon almamı, bir kopuş gerçekleştirmemi, bir tercih yapmamı gerektiren çelişkili bir tarihsel mekan olarak düşündüm. (not 3)

Birisinden ya da bir şeyden yana olmakla, doğal olarak, birisine karşı oluyorum. Dolayısıyla şunu sormak gereklidir: "Kimden yanayım? Kime ve neye karşıyım?" Bu soruları sorup yanıtlamaksızın, anavatanım üzerine düşünmek, beni gerçeklikten uzak saf idealizayonlara götürür. Bu sorgulardaki sorunlara dair açıklığın olmaması ve bu sorunlara dair ilginin yokluğu, bizi baskıcı ezenlerle ve onların işine yarayan düzen(sizlik)le suç ortağı yapar.

Dün ilerici saflarda yer alan pek çok günümüz aydını, egemen ideolojiyi teşhir eden eğitsel pratikleri ret edip, eğitimi, mutlak bir yaşam sağlamaya 'yeterli' sayılan içeriklerin aktarılmasına indirgerken, kurulu düzene hizmet etmekten başka bir şey yapmı-

yorlar. Onlara göre mutlu bir hayat, kişinin öfkeden, protestolardan ve dönüşüm düşlerinden yoksun bir dünyaya ayak uydurmasıdır. Eski ilerici militanların mevcut pragmatizme olan bu hararetli bağlılıklarında ironik olan şey ise, kendilerine yeni görüneni bağırlarına basarken, aslında egemen sınıfın gücünü korumak için gerekli olan eski formülleri yeniden canlandırıyor olmaları.

Ve bunu yaparken de kendilerini güne ayak uydurabilen, "eski ideolojileri" aşabilen kişiler olarak görüyorlar. Pedagojik programların profesyonelleştirilmesine duyulan büyük ihtiyaçtan konuşurlar -her ne kadar bu profesyonellik toplumu eleştirel bir biçimde anlamanın en ufak bir olasılığından dahi yoksun olsa da... Bu da ilericilik adı altında yapılıyor! Ancak nasıl ki eğitimin yalnızca siyasi boyutu üzerine odaklanıp öğrencilerin teknik hazırlığını ret ettiği zaman eğitimsel pratik yanlış bir biçimde ilericidir, bu ifade de benzer şekilde tutucudur. Bir öğrenci için teknik ustalık, bir yurttaş için siyasi anlayışın önemli olduğu kadar önemlidir. Bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Siyasi alanını genişletmek için savaşmayan ya da sanatı geliştirmek için toplumsal olarak mücadele vermeyen iyi bir marangoz, aynı şekilde yurttaşlık hakları için mücadele etmekten kaçınan iyi bir mühendis, kendi sanatının yararına karşı çalışıyor demektir.

Biz erkekler ve kadınlar, Aristo'nun çok iyi ifade ettiği gibi, siyasi hayvanlar olmayı sürdürüyoruz. Bizler siyasi hayvanlarız. Dönüştüğümüz şey olmayı sürdürüyoruz: siyasi hayvan.

Tüm bunlar nedeniyle anavatanım, benim özgürlük düşümü taşıyor -diğerlerine empoze edemeyeceğim ama uğruna her zaman savaştığım özgürlüğüm. Anavatanımı düşünmek, bu düşümü beslemek oluyor. Bu, onun için savaşmanın bir biçimi. Anavatanımı hiçbir zaman miyop bir şekilde düşünmedim: diğer

topraklardan ne daha üstün ne de daha aşağı. Anavatanımız, coğrafyası, ekolojisi ve biyolojisinden oluşur; ama o aynı zamanda da bizler, kadınlar ve erkekler, ondan ne inşa ediyorsak odur. Anavatanımız üretimini, tarihini, eğitimini, kültürünü, yemeğini ve onun için geliştirdiğimiz tadı nasıl örgütlediğimize dayanır. Anavatanımız, toplumsal sınıfların varlığından ötürü zaman zaman birbiriyle antagonistik ilişkide olan değişik düşler için mücadeleyi içerir. Anavatanımız nihayetinde bir soyutlamadır.

UMUT

Anavatanım hakkında düşündüğüm zaman, hem zenginlerin kendini beğenmişliği ve yoksullara olan öfkesi hem de yoksulların uzun süren sömürüden kaynaklı umut yoksunluğu ya da adalet için mücadelelerinin gebe olduğu umut aklıma geliyor.

Pernambuco'nun Orman Bölgesi'nden o zamanlar genç olan bir adam, bir gün bana "Ben bir taşralıyım beyefendi. Bugünden ya da dünden farklı bir yarınım yok", demişti. Ama eğer bu adam Köylü İttifakı mücadelesine katıldıysa, bu deneyim gerçekleri anlayışını ve "dünyayı okuyuşunu" değiştirmeye yardımcı olmuş olabilir. Kaderciliği mümkün bir düşe dönüşmüş olabilir. Onu ezen güce karşı toplumsal bir süreç olarak anlayacağı özgürleşmenin ütopyasına dönüşmüş olabilir. Bu noktada, şunu kesinlikle biliyor ki bir geleceği var. Gelecek, eskiden düşündüğü gibi, sömürülen köylüler için kesin bir gelecek ya da aynı şekilde egemen için değiştirilemez bir gelecek değil. Siyasi pratiği ona geleceğinin, onun ve diğer köylülerin yarı insan oldukları yoldan çıkmış bir bugünün dönüştürülmesinde yattığını öğretmiş olacaktır. Böylece geleceğin değiştirilemezliği yerine onun problematiğini anlar. Böylesi bir gelecek, eğer hakkında konuşurken onu yapmaya da girişmezsek gelmeyecektir. Gelecek, bir bağış değildir: Tarihin bir gerekliliği olarak vardır ve onun sürekliliği anlamına gelir. Tarih ne öldü ne de bir yap-inan serabına dönüştü. (not 4)

Orman Bölgesi'ndeki köylünün varoluşsal bezginliğin yükü altındaki konuşması, dünyadaki varoluşunun kaderci bir görüşünü açıkladı. Böylesi bir görüş, geleceğin değiştirilemez olduğu mekanik ve anti-diyalektik entelektüelinki kadar kadercidir. Yeni zamanların özgürleşmenin karşısına koyduğu engelleri tarif ederken onları aşılamaz ilan eden post-modernitenin entelektüelininki kadar kadercidir. Bu kaderci entelektüeller için, artık yaşayabilir bir yenilik yoktur (Paul Freire, Pedagogy of Hope, Continuum, New York: 1994).

Bu türden tamamıyla teslim olmuş bir tavır, dünün ilericisi bugünün pragmatiğinin mevcut dünyadaki anlayış biçimlerini ve pratiklerini karakterize eder. Eskiden beni "burjuva idealisti" diye eleştiren solcular, şimdi pragmatik ve neo-liberal konumlar içinde, beni yalnızca bir başka düşçü olarak gösteriyorlar. Hâyâl kırıklığına uğramaktan ziyade güven tazeleyerek, "Mecburi düşçü, değişecek hiçbir şey kalmadığı zaman değişimden bahseder" diyorlar.

Geçenlerde Bavyera'da Alman bir eğitimci arkadaşım, "solcu" bir eylemciden duyduklarından bahsetmişti: "Paul Freire'nin artık bir anlamı yok. Bugün gerekli olan eğitimin düşlerle, ütopyalarla, vicdanlılıkla yapacak bir şeyi yok; daha ziyade öğrencilerin teknik, bilimsel ve profesyonel gelişmeleri ile ilgilenmeli". Burada "gelişme" talim olarak anlaşılıyor. Bu tam olarak da egemen sınıfların her zaman ilgilenegeldikleri şey: eğitimi depolitize etmek. Gerçekte eğitimin teknik, bilimsel ve profesyonel gelişmeye ihtiyacı olduğu kadar düşlere ve ütopyalara da ihtiyacı var.

Ekonomik küreselleşmenin sonuçları hakkında hiçbir şey yapılamayacağı anlayışını ret ediyorum. Kaçınılmazın karşısında hiçbir şey yapılamayacağı için kibarca boyun eğmek gerektiği iddiasını ret ediyorum. Olan bitenin kaçınılmazlığını kabul etmek, egemen güçlerin "dünyanın lanetlilerine" karşı eşitsiz kavgasında onlara mükemmel bir katkı sunmaktır.

Benimle kaderci entelektüeller (sosyolog, iktisatçı, felsefeci ya da eğitimci fark etmez) arasındaki asli farklılıklardan birisi, benim "kelimeyi okumayla", "metni okumayla" sınırlanmış bir eğitimi ne dün ne de bugün asla kabul etmeyip eğitimin aynı zamanda "bağlamı okumayı", "dünyayı okumayı" da içermesi gerektiğine inanmış olmamda yatar. Hepsinden öte benim farklılığım, hiçbir biçimde naif olmayan eleştirel iyimserliğimde ve kadercilerde bulunmayan, ama bana cesaret veren umudumda yatıyor.

Bu, insanların doğasından kaynaklanan bir umut. Etkisiz olan ve bu etkisizliğinin bilincinde olan insan, umut dürtüsü olmadan olamazdı. Umut, insan için varoluşsal bir ihtiyaçtır. Ancak, erkekler ve kadınlar dünyayla ve ötekilerle ilişki içerisinde varlıklar oldukları sürece tarihsel doğaları, somut olmak veya olmamak ihtimaliyle koşullanmıştır.

Özgürleşme umudu henüz özgürleşme anlamına gelmez. Ancak tarihsel olarak elverişli şartlarda, özgürlük için, savaşmak için bu umut gereklidir. Eğer tarihsel olarak elverişli şartlar bulunmuyorsa umutlu bir biçimde onları yaratmak için emek vermeliyiz. Özgürleşme bir olasılıktır; kader, yazgı ya da ağır bir yük değil. Bu bağlamda, karar vermek için, kopuş için, seçenek için ve son olarak da etik için eğitimin önemi anlaşılabilir.

Bu nedenle, somut insan varlıkları daha fazla boyun eğip daha az özgürlüğü düşleyebildikçe, mücadeleye davetlerle daha az yüzleşebileceklerdir. Geleceğin içinde boğulduğu karanlık ne kadar çoksa, ezilenler için o kadar az umut ve ezenler için de o kadar çok huzur olacaktır. Dolayısıyla, egemenliğin hizmetindeki eğitim eleştirel ve diyalektik düşünceye neden olamaz; tersine dünya hakkında naif düşünmeyi teşvik eder.

Anavatanım üzerine düşünürken, düşünmenin bu çeşitliliklerini göz ardı edemem. Bunlar, sadece kendilerini koşullayan somut durumları ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda da eylem-

lerimizi gerçekliğe yeniden uyarlarlar. Açıktır ki köylü adamın kaderci anlayışı -bizim yarınımız yok- onu yaşayabilir yapmıyor. Onun bir çeşit mücadeleyle ilişkiye girmesi bu anlayıştan kurtulmasını getirecekti.

İlerici bir eğitimci olarak, öğretim pratiğimi gerçekliğin eleştirel anlayışının alıştırmasına dokunmadan sadece tekniğin veya içeriğin öğretilmesine indirgememem lazım. Açlıktan bahsederken onu "yemek için acele ihtiyaç, iştah, beslenme yoksunluğu, yiyecek eksikliği ya da yoksunluğu" diye tanımlamakla tatmin olmamalıyım. Bir şeyin eleştirel bilgisi, onun varoluş nedeninin idraki anlamına gelir. Nesnenin tanımında durmak ya da onun varoluş nedenlerini saptırmak bilinç-daraltıcı süreçlerdir. Benim açlık anlayışım sözlük karşılığı değildir: kelimenin anlamını tanımladıktan sonra olgunun nedenlerini tanımlamalıyımdır. Eğer açların acısı karşısında umursamaz olamıyorsam, onlara durumlarının Tanrı'nın isteğinin bir sonucu olduğunu da söyleyemem. Bu bir yalandır.

Sao Paulo'daki topraksız tarım işçileriyle ilgili bir TV programında muhabir, genç bir köylüye "Genelde düş görür müsün?" diye sordu, gencin cevabı "Hayır, benim sadece kâbuslarım var"dı. Cevabındaki temel nokta kaderci, hareketsiz anlayışıydı. O delikanlının varlığındaki acılık o kadar derindi ki dünyadaki varlığı bir kâbus olmuştu, içinde düşün imkansız olduğu bir deneyim. "Benim sadece kâbuslarım vardır" diye tekrar etti, sanki muhabirin bu gerçeği hiç unutmaması için ısrar ediyormuş gibi. O kendisi için bir gelecek göremiyordu.

Yarına dair bir görüş olmadan umut imkansızdır. Geçmiş umudu yaratmaz; kavganın sevgili isyankâr anlarını hatırlamak dışında. Olup bitenin hareketsizleştirilmesi olarak anlaşılan geçmiş, hasret daha da kötüsü yarının içini boşaltan bir nostalji yaratır. Baskının somut durumları her zaman ezilenin tarihsel zama-

nını sonsuza kadar süren bir umutsuzluk ve teslimiyete indirger. Ezilen torun büyükbabasının ıstırabını tekrarlar. Bu ülkenin Kuzeydoğusu'ndaki ezilen çoğunluğun başına gelen budur: Varoluşsal olarak yorgun ve tarihsel olarak uyutulmuş. (not 5)

Yorgun, uyutulmuş ve her şeye muhtaç bir durumda onları bilinç daraltan gündelik varoluşta daha da sefilleştirecek yardım politikaları için kolay bir avdırlar. İlerici bir hükümetin siyaseti böyle olmamalıdır. Varoluşları engellenmiş ihtiyaç sahiplerine yardım ederken asla onları muhtaç konumuna sokmamalıdır.

Yardım politikaları ile "muhtaç" etmeden yardım edenler arasındaki ana farklılıklardan birisi, ilki esas büyük sorunun ezilenlerin doğasında yattığı önermesinde ısrar ederken ikincisi toplumsal, ekonomik ve siyasalın, özetle gücün önerminin altını çizer.

Birkaç sene sonra, umarım o genç çocuk, böylesi insan-dışılaştırıcı bir toplumda egemen sınıf tarafından yoksulun varlığının indirgendiği kabusu aşmayı hedefleyen siyasal mücadelede cisimlenmiş düşümüzün farkına varabilmiştir. Umarım dönüşümün toprak sahiplerinin ya da başka insanların onayıyla değil bizzat kendi kararlı muhalefetiyle getirileceğini anlamıştır. Bu toprak sahiplerini –konuşmaları yerine getiremeyeceklerini bildikleri sözler veren- yenilgiye uğratmamız gereklidir. Dolayısıyla mülksüzlerin birleşmesi ve hepimizin özgürleşme, bu saldırgan dünyayı daha halk-uyumlu hale getirme adına (hem siyasi hem ahlaki bir bakış açısından diye eklemeliyim) dövüşmesi acildir.

Anavatanımı düşündüğümde, her şeyden öte, toplumumuzu demokratik olarak keşfetme düşü hakkında düşünürüm (Bu düş, kolay olmasa da mümkündür). Bundan bahsederken, bugün etkin bir eğitimsel pratiğin teknik eğitim ya da içeriğin öğrenciye depolanması üzerinde odaklanması gerektiğini savunan pragmatik neo-liberal duruşun eleştirisine dönmem gerekir. Bu

durumda, okullarda öğretilecek içeriğin seçilmesi ve düzenlenmesi uzmanlara kalacaktır.

Eğitimi, onu öğrenmeleri için, anlamaları gerekmeyen bir bilgi içeriğinin öğrencilere aktarılmasına indirgeyen neo-liberal bakış açısı, eğitimsel pratiğin yalancı tarafsızlığını takviye eder. Böylesi bir "tarafsızlık", su tesisatçısının eğitimini vida bükme ustalığının teknik ve prosedürlerinin eğitimine indirgeyen dayanağa hizmet eder. Bunun ötesine geçen –kelimeyi okumak/dünyayı okumak, metni okumak/bağlamı okumak ikilemine düşmeyen- her eğitimsel pratik, pedagojik onay almayacaktır ve katıksız ideoloji olacaktır. Daha da kötüsü, sınıfların, çatışmanın, düşlerin ve ütopyanın olmadığı şimdiki zamanda uygunsuz olarak değerlendirilecektir.

Metin ve bağlam arasında, nesne ve onun varoluş nedeni arasındaki bu tür bir ideolojik ayrım, esef verici bir hatadır; öğrencilerin epistemolojik merakını ellerinden almaktır. Bu nedenle egemen sınıf, işçi sınıfı için daha fazla eğitim nosyonunu kabul ettikçe sınırlarına çarpar. En ilerici ve demokratik iş adamı dahi, daima kendi sınıfının çıkarlarıyla sınırlı olacaktır. Eğer işadamı, bu sınırı aşar ve eğitimin ilerici çeşitliliğini kabul ederse kendi kendisine karşı çalışıyor olacaktır. Bazı iş adamlarının bu tür bir "değişim"e girmeleri mümkündür; ama bütün bir sınıf için bu geçerli değildir. Tarih henüz hiçbir sınıf intiharı vakası kaydetmedi.

Neo-liberal söylem içerisinde örtük bir biçimde yer alan bir imaya dikkat çekmek istiyorum. Tarihin, ideolojilerin ve ütopyanın ölümünden ve toplumsal sınıfların ortadan kalkmasından söz ettikleri zaman, şundan emin oluyorum ki bir çeşit a posteriori kaderciliği savunuyorlar. Sanki, geleceğin evcilleştirilmesini daha önce söylememiş olduklarına pişman gibiler. Marksist kökenli mekanistler, geleceği sorun olmaktan çıkartarak önceden yapıl-

mış, önceden bilinen bir zamana indirgediler. Bugün tarihin sonunu savunanlar ise "yeni zaman"ı, kapitalizmin "kesin zaferi"ni gelmesi geciken, ama sonunda gelen bir gelecek olarak selamlıyorlar. İnsan başarısının 60 yılını bir süngerle silip atıyor ve onu tarihin nihayet düzeltilen bir hatası olarak değerlendiriyorlar. Bu türden bir söyleme göre, modern toplumun sınıflarını yaratarak sınırlarına ulaştığında kapitalizm, Marx'ın işçi sınıfına atfettiğinden (egemen sınıfın mezar kazıcıları olmak) daha büyük bir amaca sahip olacaktı: Kapitalist sistem kendisini inşa ettikçe kendisiyle birlikte tarihin de sonunu getirmeye hükümlüydü.

Prag'da Nita (eşim), ben ve tanınmış Çek felsefecisi, Somutun Diyalektiğinin yazarı Karel Kosik ile bunun hakkında uzun bir sohbetimiz oldu. Otoriter sosyalizmin dogmatikliğinden, katılığından, geleceği sorun saymayışından ve dolayısıyla onu evcilleştirip ilerleme içerisinde bir zaman değil, hâlihazırda bilinen bir zaman, verili bir gerçek olarak görmesinden konuştuk. Bürokratların duygusuzluğundan ve kabalığından, sekter körlüklerinden ve hareketsizliğe, ölüme çekilmiş olmalarından söz ettik.

Kosik'in yetmişlerde Sartre'a yazdığı ve polislerin evini basıp felsefi el yazmalarını okuduktan sonra geri iade etme sözü vererek aldıklarını haber verdiği mektubu andık. Kosik'in Sartre'a eğer polisin onları okuması geri dönmelerinin bir koşuluysa "elyazmalarını kaybetmiş olduğundan emin olduğunu" anlatırken ki mizahını hatırladım.

Sartre'ın Kosik'e cevabi mektubunun Le Monde'da yayınlandığını hatırladım. Eleştirel, enerjik ve netti. Aptallığa karşı akıllılığın, despotizme karşı özgürlüğün ve kaderciliğe karşı umudun bu çağdaki önemli kayıtlarından birisiydi.

Kapitalizmin, eninde sonunda gelmek zorunda olduğumuz parlak gelecek olduğu doğru değildir. Gerçeklik, sadece mavi ya da yeşil değildir; bir gökkuşağı gibi çok renklidir. Bu sayfayı

Münih'te, Bavyera'da bir otelde, termometrenin bir Recifeli'nin gözünü korkutacak olan üç dereceyi gösterdiği bir öğleden sonrada yazıyorum.

Alman eğitimciler, yetmişlerden bazı eski dostlar, "öte yakadaki" erkek ve kadınların yakınmalarının ve kırılmış umutlarının nasıl sıklaştığını, özgürlüklerinin sınırlandırılmasından usanarak nasıl da kapitalist dünyaya "açılmayı" düşlediklerini bildiriyorlar. Bir gül okyanusu düşlediler, bulamadılar.

Duyduğum bazı haberler, otoriter sosyalizmin çözülmesine verdiğim ilk tepkiyi destekliyor. Bu çözülme, maddi, iktisadi ya da teknolojik, temel nedenlerinin hiçbirini reddetmeksizin, bana hep bir tür özgürlüğe güzellemeyi ima eder gibi göründü.

Kapitalist dünyaya inancını yitirmiş olanlardan gelen haberlerden hiçbirisi "gerçekçi sosyalizmin" otoriter, bürokratik, nefessiz bırakan deneyimi üzerine bir nostalji taşımıyordu. Ve ben Stalinist otoriterliğin sosyalizmin doğasının bir parçası olduğuna inanmadığım için, gerçekten demokratik bir sosyalizmin imkansız bir önerme olduğunu kabul etmem için de hiçbir neden yok.

Sosyalizmdeki otoriterliğin mevcudiyetinin insanlar arasındaki ontolojik bir uzlaşmazlıktan ve sosyalizmin özünden kaynaklandığını kabul etmiyorum. Bu, şunu söylemeye benzer: "İnsan doğası sosyalizmin erdemlerine o kadar muhalif ki sosyalizmin işlerliği, ancak zorlama altında sağlanabilir" Tam tersine insan ontolojisinin ne getireceğine bakmaksızın reddettiği şey otoriterliktir.

Bana, çalışmalarımı en sonunda okumalarının mümkün olduğunu, söyleyen eski Doğu Almanya'dan eğitimcilerle tanıştım, üstelik bunu salt kibarlık olsun diye de söylemiyorlardı. Böylesi bir okumanın, en azından zorlaştırıldığı bir dönemi yaşamış olduklarından dolayı pişmandılar.

Bir kez daha anavatanıma dönelim.

Onu asla yalnızca romantik kavramlarla düşünemezdim. Eğer anavatanımla aramdaki ilişkide romantik olan ne varsa hepsini öldürmem mümkün değilse, onu anlayışımı da sadece onu dönüştürme arzuma indirgememeliyim. Güzelliğinin altını çizerken aynı zamanda halk kitlelerinin bu güzelliğin tadını çıkarmaktan men edildiklerini de vurgulamalıyım.

Bir 'kimsesiz yurt' olarak, gelen kuşaklara teslim kılınır; ister 'tükenmiş' olsun ister 'yitik', her zaman oluş halindedir. Bu süreçteki önemli bir faktör, tek faktör değilse de, ezen ve ezilen arasındaki çıkar çatışmasıdır. Toplumu yeniden yaratma düşlerini bir araya getirmenin mümkün olmaya başlaması, yeni kuşakların toplumsal gerçekliğin başlangıç noktasından itibaren yüz yüze geldikleri şeydir.

Anavatanımdan bahsederken sayısız Brezilyalı tarafından ortakça paylaşılan bir ideali tarif ediyorum: Sevmenin daha az güç olduğu ve halk sınıflarının güçlünün kibri önünde korkak gölgeler olmayıp bir sese sahip oldukları bir vatanın gerçekleştirilmesi.

Anavatanımdan bahsettiğim zaman, sadece Rio'nun, Guanabara Körfezi'nin, Brezilya'da bolca bulunan çağlayanların, güzelliklerine gönderme yapmıyorum. Sadece Kuzeydoğunun sahillerinden, Pantanal ve Amazon'un ılık sularından, Villa Lobos'un çalışmalarından, Carlos Gomes'in müziğinden, Aleijadinho'nun sanatından, sambadan ve onun okullarından, Karnaval'dan, halk müziğinden, futboldan, ülkenin sanatından, biliminden ve Brasilia'dan söz etmiyorum. Aynı zamanda milyonların açlığına, küçük düşüren yoksulluğa, katledilen çocuklara, kurulu düzensizliğe, dolandırıcılığa, her daim mevcut otoriterliğe ve katlanan şiddete gönderme yapıyorum. Ülke çapındaki, belki Rio'yu çok sert vuran, sınıf savaşından bahsediyorum. Bunların hepsi benim

anavatanımı teşkil ediyor. Ve bunların hiçbirisinin önünde kollarımı kavuşturup kayıtsız kalamam. Düşlerimin anavatanı bu dehşetlerden kurtulmuş anavatanımdır.

Hiçbir toplum, kendini bu dehşetlerden emirle ya da temel aktif öznelerinden birisi olan egemenler, "ülkenin lanetlilerine" bir sevgi jesti içerisinde tamamıyla yeni bir yaşam tarzı bağışladığı için kurtaramaz. Bu dehşetlerin üstesinden gelmek, bir siyasi karar, halk hareketlenmesi, örgütlenmesi, siyasi müdahale ve umutlu, tutarlı, hoşgörülü net bir önderliği gerektirir.

Bir fazilet olan hoşgörü ağaçta yetişmez. Mekanik transfer aracılığıyla öğrenilebilecek bir kavram da değildir. Bir konuşmayla, aktif öznenin boyun eğmiş hastalara aktarmasıyla öğrenilemez. Hoşgörünün öğrenilmesi tanıklık aracılığıyla olur. Hoşgörü, hepsinden öte düşüm için savaşırken tutkuyla kendi içime kapanmamam anlamına gelir. Kendimi bilgiye açmam ve benden veya benim doğrumdan farklı olanların hepsini reddedip kendimi kendi doğrumun çemberi içinde yalnızlaştırmamam gereklidir. Hoşgörü benim için açık ve post-modern bir biçimde ilerici yoldur. Farklıyla beraber yaşarken ondan öğrenir ve karşıtımla daha iyi savaşırım. Ancak tutarlılıkla korunmayan bir hoşgörü kendi yolunu kaybetme riskini taşır. Söylediklerimiz ve yaptıklarımız arasındaki tutarlılık, hoşgörünün sınırını çizer ve onun bir göz yummaya dönüşmesini engeller. Örneğin, neo-liberallerle bir arada varolarak duruşlarımızı tartışabilirim. Ancak, benim stratejik düşüme zarar verecek ödünlerle sonuçlanacak anlaşmalara giremem. Bu durumda hoşgörülü olmaz, düşümün kirlenmesinin gizli işbirlikçisi olurdum.

Ancak, eğer verili bir siyasi çerçevede, neo-liberaller tarafından *daha az kötü* olarak değerlendirilirsem, onların beni onaylamalarının önüne geçemem. Bunu yapmakta serbestler. Burada bana düşense onların zımni onayının bir pazarlık unsuru haline gelmesini kabul etmeyi reddetmektir. Onların beni onaylamaları, ne onları benim yoldaşım yapar ne de beni siyasi olarak onların reklamını yapacak bir pozisyona koyar.

Bir de gerçekten ilerici bir gelenekten gelen bir eylemcinin *sağın sınırı* olduğunu sevinçle kabul ettiği dramatik bir çerçeve vardır. Böyle bir pozisyon, sağa düşmenin hayli yüksek riskiyle yüklüdür.

Bu tür bir çelişkiye düşmek, düşün büyük bir kısmını gölgeli ittifaklarla tehlikeye atmak kolaydır. Tutarlı anlaşmalar sağlamak ise güçtür. En yaygın olanı, sanki birbirlerine düşmanmış gibi, benzerler arasındaki kavga ve farklılar arasındaki kopuştur. "Çeşitlilik içinde birlik"in, kendini sollara (çoğul), sağı (tekil) alt etmenin, ve böylece toplumu demokratikleştirmenin bir aracı olarak dayattığından hiç kuşku duymuyorum.

Latin Amerikan solu, benim tehlikeli bulduğum bir hataya yakalanmış durumda ve bu yoğunlaşma eğiliminde. Kaypak *merkezi* ararken ileriye gittiklerine inanarak geriye gidiyorlar. Bu daha az kötü bir sağ ya da kendinden menkul bir *merkez* gericiliğini daha hoş bir hale sokmaya çalıştığında her zaman ortaya çıkan bir durum. Ancak sağ her zaman sağ kalıyor.

Sosyalist dünyanın çöküşü sonrası kafası karışan solcu eylemciler *pragmatik* ve *merkezci* oluyorlar. Bu, tek başına çok büyük bir endişe değil. Hepimizin değişme hakkı var, bugün dünkünden daha farklı düşünme ve davranma hakkı. Bunun yanı sıra bu tür bir değişim geçiren kişinin bunu saklaması için de hiçbir neden yok. Ama bir kişinin değişimini toplumsal sınıflar ortadan kalktı diyerek ve böylece çatışmaların toplumsal sınıf kaynaklı antagonistik karakterlerini kaldırıp özlerini değiştirerek meşrulaştırmasını anlamam mümkün değil. Bir kişinin merkezi, solun yeni adresi olarak nasıl *benimsediğini* ve günümüzde ilerici güçlerin tek özlemi buymuş gibi nasıl merkeze yöneldiğini anlayamam.

Kaderciliğin bu biçimini de kabul etmiyorum. Bu, sanki sol olmak için birisinin merkezden geçmesi, ilerici olmak için de tutucu aşamadan geçmesi gerekir gibi bir şey.

Avare gevezeliklere sürüklenen ideolojik tartışmalar içerisinde toplumsal sınıfların ilgisiz kaldıklarını söylemek başka şey, ideolojiler öldü demek ise bambaşka bir şey. Halkın çoğunluğunun ideolojik analizlere olan ilgisizliği ideolojileri öldürmek için yeterli değil. Bu ilgisizliğin bizatihi kendisi bir ideolojik ifade biçimidir: İdeolojiler, ancak ideolojik olarak öldürülebilirler.

Demokrasiye geçerken ve kitle partileri olmaktan çıkarken solcu partiler, tam anlamıyla pedagojik araçlar olmalıdırlar. Kendi zamanlarının taleplerine cevap vermeli ve istimlâk edilenlerle ve kendilerine bağlı kalanlarla iletişim kanalları bulma kapasitesine sahip olmalıdırlar.

Demokratik bir siyaset yapma biçimi, özellikle de güçlü otoriter geleneklere sahip toplumlarda, somut olarak özgürlüğün, ötekilerin haklarına kesin bir bağlılığın ve de yaşam kılavuzu bir kural olarak hoşgörünün tadının alınmasını gerektirir. Gerçekleri açığa çıkarma çabasıyla kendilerinin doğruluğunu ispat eden solcu partiler, esas görevlerinden, eleştirel eğitimden vazgeçmemelidirler.

Kendimi merkeze çevirip sık sık iktidara geleceğime, bir ilerici olarak demokratik pedagojiyi benimseyip halk sınıflarıyla beraber -ne zaman olacağını bilmeyerek- güce ulaşmayı ve onu yeniden icat etmeyi yeğ tutarım.

Solların sekterliği ve dogmatikliği her zaman en dayanılmaz olanıydı; ve kendilerini gerçeğin tutucuları olarak yorumladıkları müddetçe, onları aşırı kesinlikleri, otoriterlikleri ve tarihin ve bilincin mekanik anlayışlarıyla neredeyse "dindar" yaptı. Tüm bunların sonucu, geleceğin sorun olmaktan çıkarılması ve dışsal gerçekliğin bilincinin ve yansımalarının azalması oldu.

Geleceğin bu şekilde sorun olmaktan çıkarılması ve bilim-dünya ilişkilerinin mekanikleştirilmesi, dünyayı dönüştürmenin etik doğasını güçten düşürdü ve hatta yok saydı; çünkü zaten başka bir yoldan ilerlemek mümkün değildi. Gelecek, sorun olmaktan ziyade kaçınılmazdı. Dolayısıyla altyapının dönüştürülmesine kadar beklemeye alınan pedagojik çalışmaya yönelik bir ilgisizlik belirdi. Nihai sonuç, düş kurmanın, ütopyanın reddiydi; aynı bugünün *pragmatizmindeki* gibi.

"Brezilya için bir çıkış yolu var mı?" Bu soru düzenli olarak önüme koyuldu; ve ben de onu benle birlikte meta-forik ağacımın altına getirdim. Benim cevabım *evet*. Biz onu döşemeye kararlı olduğumuz sürece bir yol var. Şans eseri karşımıza çıkacak bir yol ise yok.

Toplumlar, kendilerini şu ya da bu olmaları gerçeğine göre oluşturmazlar; ciddi olmamaları ya da şeref timsalleri olmaları onların kaderleri değildir. Toplumlar durağan değildirler, bir mümkünlük olarak bir oluş (tarih içerisinde biz onlardan ne yapıyorsak) süreci içerisindedirler. Dolayısıyla biz etik bir sorumluluğa sahibiz.

Eğer tarih, *belirlenmiş* bir zaman olsaydı *mevcut olan her şey* dünün beklenen geleceği ve her yarın da zaten bilinen bir

şey olurdu; seçmenin, kopuşun yeri olmazdı. Toplumsal mücadele ya kaçınılmaz geleceği geciktirmeye ya da onun *varışına* yardım etmekten ibaret olacaktı. Geciktirmenin etkili bir yolu, bugünü 'modernite'nin gerekleri olarak geçen kozmetik değişikliklerle yeniden üretmekti.

Mücadele, bugünden memnun olup geleceği mümkün olduğunca geciktirmek için çaba gösteren, herhangi bir değişikliğin önüne engeller çıkaranlarla, bugünü, yeni gerçekliği esinlemek için kullananlar arasında olacaktı.

Tatmin olmuşların jargonu, *taktik*, toplumun dinamik şimdisinin doğru yönlerini içerir, ama bunları kendi ideolojilerinde eritirler. Kendilerini gerçek bir mesele üzerinde temellendirip, örneğin devletin büyüklüğü hakkındaki tartışmada ya onun tamamen çekilmesini ya da salt güçlüler için bir idare aracı rolünü almasını savunurlar.

Böylece, kâr getiren her kamu işletmesinin özelleştirilmesini savunuşlarındaki açgözlülüğü görürüz. Devletin rolünün zenginlerin çıkarlarını savunmakla sınırlandırılmasına isyan eden ve devletin görevlerinin ve sınırlarının yeni bir anlayışını savunanlara saldırırken ki saldırganlıklarını görürüz. Demokratik savaşçılar "eski" olarak adlandırılırlar, tarihi *duygudan* yoksunlukla suçlanırlar ve neo-liberal modernite ile hiçbir ilgisi olmayan *antik savunucuları* olarak çağrılırlar. Aynı zamanda "modern", onsuz herhangi bir ciddi dönüşümün ölü doğacağı sıkı bir toprak reformunu bir yana iter. Hiçbir modern kapitalist toplum, yerel pazarın yaratılması ve korunması için kaçınılmaz olan toprak reformunu yapmakta başarısız olmadı. Toprak reformunun, artık bir tartışma konusu olmaması bu nedenledir, yoksa bu sürecin "*ancient*" ya da "özel mülkiyetin ihlali" olması nedeniyle değil.

Bir keresinde, Afrika'da, maymunları yakalamanın en elverişli yolunun bir ağaç gövdesine asılı bir torba mısırın yerleştiril-

diği, mümkün olduğunca doğal bir bölge hazırlamak olduğunu söylemişlerdi bana. Torbanın tepesinde maymunların ellerinde mısır olmadığı sürece tutunarak içine girip çıkabilecekleri yuvarlak bir tel çerçeve olurmuş. Maymunlar bir mısır aldıkları zaman kendi kendilerini hapsederler ve hiçbir şekilde dışarı çıkamazlar.

Tarihin bir mümkünlük olarak anlaşılması durumunda, yarın bir sorundur. Gelmesi için, bizim bugünü dönüştürerek onu inşa etmemiz gerekir. Farklı yarınlar mümkündür. Mücadele artık onun gelmesini geciktirmek ya da kolaylaştırmaya indirgenemez; geleceği yeniden icat etmek gereklidir. Bu yeniden icat, eğitimden ayrılamaz. Kendimizi aktif özneler ve tarihin nesneleri olarak kabul ederek ayrım yapan varlıklar haline geliriz. Bu bizi ahlâki varlıklar haline getirir.

Burada bazı post-modernlerin yanlışlarından birisi yatıyor. Bu yeni tarihsel kesitte teknolojik ilerlemenin getirdiği, hızlı karar vermenin gereğini kabul ederken; kavramaya, kıyaslamaya, seçim yapmaya ve doğal olarak eyleme geçmeye yetili kadın ve erkeklerin eğitimine stratejik değer atfeden kimi post-modernistlerin hatalarından biri, burada yatmaktadır. Aslında bilgi ve iletişimin hızlandığı toplumlarda çabuk karar vermek önemli bir eylemdir. Güç merkezleri için ana sorun, bu kadar uzmanlaşmış bir biçimde her zaman güçlünün -ezenin- doğrusuyla uyum içerisinde ve her zaman güçsüzün doğrusunu yanlışlayacak biçimde kararların nasıl üretileceğidir.

Neo-liberal güç ve ideolojinin bakış açısından eleştirel pedagoji, sadece bürokratik güçlüklerin ve teknik sorunların bir an evvel nasıl aşılacağı ile ilgilidir. Yine bu bakış açısına göre, toplumsal ve siyasal-ideolojik meseleler zaruri olarak nötr olan eğitim pratiğinin ilgi alanına girmez. Bu özellik, genç işçilerin üretim dünyasında onları nitelikli hale getirecek teknik bilgi gereksiniminin eğitiminde ve taliminde mutlaka korunmalıdır.

Neo-liberaller ve ilericiler olarak, teknolojinin mevcut talepleri konusunda anlaşıyoruz. Ancak, bu taleplere karşı pedagojik-politik yanıtlarımızda şiddetli bir biçimde ayrılıyoruz.

Biz ilericiler için, kim ya da ne için veya kime karşı işlediğini sorgulamayan kendinden menkul bir teknik eğitim yoktur. Pragmatist bakış açısıyla, artık sağ sol ayrımı kalmadığı için, önemli olan insanları karşılaştıkları güçlüklerle mücadele edebilmeleri için daha kabiliyetli yapmaktır.

Bir pragmatikle bir ilerici arasındaki esas farklılıklardan birisi şudur, ki pragmatik için stratejik olan şey, ilerici için belli şartlar altında taktiksel olarak değerlendirilebilirken; ilerici için stratejik olan, pragmatik tarafından her zaman reddedilir.

On dokuzuncu yüzyılla bugün arasındaki farklılıklara rağmen -ki bu farklılıklar analitik yöntemlerin rafine edilmesini, teknik yeniden formülasyonları ve yeni bir bilginin üretimini gerektiriyor- çoğunluğun, azınlığın boyunduruğu altında bulu-

nuşu ortadan kalkmadı. Üçüncü Dünya entelektüellerinin rahatsız durumuna vurgu yapmak isterim. Bağımlı, ahlaksız ve çağdışı bir kapitalizmin kontrolsüz sömürüsü ile birlikte yaşarlarken Birinci Dünya'daki meslektaşlarının çağdaşı olarak onlarla post-moderniteyi tartışıyorlar. Bugünün temel konusunun artık çalışmak (work) değil boş vakit (leisure) olduğunu öne süren Brezilyalı entelektüeller, 150 milyon Brezilyalıdan 33 milyonunun açlıktan öldüğü bir gerçeklikle yüz yüzeler.

Bugünün sürekli ve artarak hızlanan teknoloji devrimi, kapitalizmin sosyalizme karşı ana kale burcu, sosyoekonomik gerçekliği değiştiriyor ve yeni siyasi eylemin üzerine inşa edileceği yeni gerçeklerin yeni bir anlayışını gerektiriyor. Bugün Üçüncü Dünya'nın daha modern bölgelerinde yüzyılın ortasında etkili olan taktikleri kullanmak artık mümkün değil.

Artan boyutlar kazanmakta olan egemen güç hakkında ciddi çalışmaya, titiz araştırmaya ve eleştirel düşünceye bugün olduğu kadar hiçbir zaman ihtiyaç duymadığımız kanısındayım. İlerici entelektüellerin faaliyeti, engellerin gücünü tanımakla beraber, onları aşılmaz kabul ederek davrananların faaliyetlerine eşitlenmemelidir. Bu, ilericinin görevine yabancı, kaderci bir pozisyon olacaktır. İlerici, engelleri mücadeleye davet olarak anlayarak uygun yanıtların arayışı içerisinde olmalıdır.

Bilgi üzerinde varolan egemenlik, bilginin güç ağında yönetim ve iletimindeki kolaylık göz önünde bulundurulduğunda devrenin en uçlarında faaliyet gösterenlerin karşılaşacakları güçlükleri tahmin etmek zor değildir. Örneğin Brezilya'da fasulye tarlalarında çalışanların (ki üretim imkanlarının kendilerinden çok önce Şikago borsasında bilindiğini tahmin bile edemezler) gücü ne kadar da sınırlıdır.

Uzaktan gözleme ve coğrafi enformasyon sistemleriyle ilgili teknolojinin mülkiyetinin ve kullanımının başlıca siyasi anlamla-

rından birisi "çevre"ye dair tahminler yapabilme yeteneğidir. Buradaki "çevre", doğa ile insan arasındaki diyalektik karşılaşmadan yaratılan fiziksel, tarihi ve sosyoekonomik alt tabaka olarak anlaşılmalıdır.

Yukarıda bahsedilen teknolojiler, oluşum alanı ve yerini tanımlama, sınıflandırma, değerlendirme ve çevresel olguyu tahmin etme işlerini kartografik kesinlikle yapabilmeyi mümkün hale getiriyorlar. Böylece, çevresel kaynakların kullanımıyla ilgili siyasal-ekonomik kararları desteklemek için zaruri olan bilgi yaratılıyor.

Bu tür teknolojik destek, örneğin beklenen tarım ürünü hasadının değerini, hasadın iyi mi kötü mü olacağını önceden bilmeye yönlendirilerek -bu erken bilgiye dayanarak- meta pazarlarında muazzam kârlar yaratılabilir.

(Rio de Janeiro Federal Üniversitesi Profesörü Jorge Xavier da Silva'dan yazara mektup, 1994)

Bunun yanı sıra, üretimin dünyanın bir alanından başka bir alanına aktarılmasındaki işçileri daha zarar görebilir kılan kolaylık hakkında ne demeli ki? İşçilerin bu zarar görebilirliği onların kavgaya temayüllerini de azaltıyor. Ekonominin giderek küreselleşmesiyle birlikte belli üretim sektörlerinde grevlerin istenen sonucu verebilme yeteneğini kaybedebilmeleri mümkün.

Bütün bunlar ve daha da fazlası azınlığın çoğunluk üzerindeki egemenlik gücünü daha sağlam kılarken çoğunluğun mücadelesini de aşırı derecede zorlaştırıyor. Ancak zamanımızın trajik doğasını tanımak, teslim olmak anlamına gelmez. Kadınların ve erkeklerin mücadelesi engellerle karşılaşabilir, zafer gecikebilir ama önlenemez.

Hareketsizlikçi kaderciliğin yerine, bizi bilmeye, kendi zamanımızla eşit derecede bilmeye yönelik ve sömürülenlerin hizmetindeki mücadeleye bağlayacak eleştirel iyimserliği öneriyorum.

Dünyayı değiştirme ihtimaline dair bu tür bir umuttan bahsetmemin kulağa lirik, naif bir eğitimci gibi gelmesini istemiyorum. Bu tarzda konuşuyorsam bile varolmaktan alıkonulan ezilenlerin ihtiyaçları üzerine odaklanmanın nasıl daha da güçleştiğini fark etmiyor değilim. "Yeni düzen"in, dünyanın (entelektüeller gibi) en kırılgan parçaları için temsil ettiği (entelektüelleri, gücün yoğunlaşmasından önce kaderci pozisyonlara iten) engelleri kabul ediyorum.

Gerçekliği tanıyorum. Engelleri de kabul ediyorum. Ama sessizliğe teslim olmayı ya da egemen söylemin yumuşak, utangaç, şüpheci bir yankısı olmaya indirgenmeyi reddediyorum. Berenger'in Don Kişotvari pozisyonu beni hep heyecanlandırmıştır. Onun yalvarmasına rağmen birer birer gergedanlaşan dostlarına başından beri her zaman karşı çıkmıştır:

> Süvarim, süvarim,
> Herkes gibi savunacağım kendimi,
> Son insanım ben
> ve öyle kalacağım sonuna dek,
> Teslim olmam.
>
> (Eugéne Ionesco, Rhinoceros (Gergedan),
> Paris: Éditions Gallimard, 1959, s. 246)

Dünyanın ve diğer insanların önündeki ahlaki ve siyasi sorumluluğumdan ötürü dikkatli bir kişi olmayı seviyorum. Ötekiler olmazsa ben de olamam; hepsinden öte ötekilerin varoluşunu yasaklarsam ben de varolamam. Ben bir insanım. Ben bir adamım, Berenger'in haykırdığı gibi bir gergedan değilim.

Lula[1] bugün, daha çok gereksinilen bir tarım reformunun, üzerinde yeterince tartışılmayan bir yasaya tercih edilir olduğunu söylediği zaman bu, yasa için mücadelenin onun için daha az acil olduğu anlamına gelmez.

Lula, tarihsel olabilirliğin ne sınırlarının ötesine geçen ne de onlardan geri kalan bir dili olduğunu -bugünün çağdışı kalmış solun temsilcilerinden ve dünün ortalama solcu önderliğinden daha iyi- biliyor.

Sorumsuzun düşünebileceğinin aksine, çelişkili gerçekliğimizi daha az kötü hale getirme düşüyle onun içine gömülmüş olanların dili, olabilirliğin dilidir. Bu dil, ütopyaları için savaşanların, sabırsız bir şekilde sabredenlerin kısıtlanmış dilidir. Sahip olmadıkları bir güçle övünerek bütün dünyayı tehdit edenlerin söylemi değildir. Bu dil, kavgalarının ve bizimkisi gibi bir eşitsizlik toplumunun kötülüklerine karşı düşlerinin ahlâki kesinliği konusunda emin olanların konuşmasıdır. Halk sınıflarını ve toplumun diğer katmanlarını adil bir hükümetin demokratik kuruluşuna doğru örgütlemek ve harekete geçirmek için

[1] Luiz Ignacio Lula da Silva, ya da daha bilinen adıyla *Lula*, Brezilya'da tarihsel bir siyasi figürdür. Bir işçi sınıfı geri planından gelmekte olup İşçi Partisi'nin (PT) kurucularındandır. Sao Paulo'daki aktif sendika önderliği sırasında ilerici siyasetin bir sembolü haline geldi ve 1989'da Fernando Collor de Mello'ya karşı devlet başkanlığı yarışını küçük bir farkla kaybetti.

ellerinden geleni yapanların konuşması. Böylesi bir hükümet, demokrasinin farklı doğasını kabul eden ve bunun sonucu olarak kendini sürekli halkın yargılamasına sunan bir partiyi temsil edecektir. Bu türden bir pozisyon temel bir eğitim biçimini talep eder: İnsanlardan gelecek aykırı yargılara saygı duymayı ve aynı zamanda da demokrasi ütopyası hakkında şüpheye düşmemeyi gerektiren bir alçakgönüllülük.

Gerçekte, eğer okulu niceliksel ve niteliksel olarak daha demokratik yapmak için yapabileceğimiz her şeyi yaparsak, ilerici tercihimize güvenimiz -gelecek seçimleri kazanıp kazanmayacağımıza bakmaksızın- tam olur. Kamu mülkiyeti, sağlık, eğitim ve kültür için önerdiğimiz modele onay almamış olmamız gerçeği demokratik düşü geçersiz kılmaz. Demokratik bir seçimi kaybettim diye dünya anlayışımın elitist olmasına izin veremem. Yapmam gereken şey, toplumdaki kurumların gelişimi ve demokratikleşmesi için mücadeleye devam etmemdir. Basitçe insanları suçlamamalıyım, halkı oy vermeyi bilmemekle ya da nankörlükle itham etmemeliyim. Yöneten ideolojinin varlığını, bu ideolojinin gücünü ve geleneklerimizde derin kökleri bulunan demokratik deneyimsizliğimizi teşhis etmeliyim. Örneğin Senatör Eduardo Suplicy'nin, Luiza Erundina'nın yönetiminden sonraki Sao Paulo valiliği yarışını kaybetmesinden sonra getirilen aşağıdaki önermelerden tek birini bile kabul edemeyiz:

Daha az kötü bir topluma dair siyasi düşümüzün artık bir anlamı yok.

Luiza Erundina hükümeti içerisindeki çabalarımız bir hataydı.

Halk oy veremiyor, çünkü PT adayını seçmediler.

Bu iddialardan hiçbirisi doğru değildir. Şunu söylemeliyim ki Luiza Erundina hükümeti içerisindeki Kent Eğitim Bakanlığı'nda sarf ettiğimiz çaba (1989-92) siyasi olarak ciddi, demok-

ratik ve bilimsel temelliydi. Bakanlıkta, kararların desentralizasyonu (yerinden yönetim) yönünde uyguladığımız idari reformları inkar etmemiz için hiçbir nedene sahip değiliz. Bu olmasaydı, demokratik davranış biçimlerini cesaretlendirmemiz daha az kolay olurdu.

Merkezileştirilmiş gücün hizmetindeki idari yapılar demokratik davranışı teşvik etmezler. Demokratik önderliğin rollerinden birisi otoriter sistemleri alt etmek ve diyalojist karar verme için şartları yaratmaktır. Aluisio Teixeira'nın bu kadar çok savaştığı Brezilya merkeziyetçiliği bizim otoriter geleneğimizin bir ifadesi ve bu geleneği besleyen bir unsurdu. (not 6)

Aynı zamanda, öğretmenler için sürekli profesyonel gelişme alanında yaptığımız işi inkâr etmek için de hiçbir nedene sahip değiliz. Bu iş eğitim pratiği hakkında eleştirel bir düşünce üzerine kuruluydu ve Sao Paulo Pontificial Katolik Üniversitesi (PUC), Campinas Devlet Üniversitesi (UNICAMP) ve Sao Paulo Üniversitesi'nden profesörlerin önemli katkılarına dayanıyordu. Özellikle de bu alandaki en saygın uzmanlardan birisi olan Profesör Madalena Weffort'un katkılarına dayanıyordu.

Eğitimimizin niteliğinde acil olarak duyulan iyileştirme, eğitimcilerimizin ücretlerinde önemli bir iyileştirme, sürekli gelişme ve öğretmen hazırlık programlarının reformu yoluyla eğitimcilere saygının artması ile ilgilidir. Gelişme hedefi, sadece eğitim okullarıyla sınırlı olmadığından ötürü, tüm bunlar, Brezilya üniversitelerinin de katılımını ima ediyor. Sao Paulo kenti Eğitim Bakanı iken bizim, benim ve ekibimin yaptıkları budur. PUC, UNICAMP ve USP'nin rektörleriyle uzun uzun konuştum ve işbirliği anlaşmaları imzaladık. Dilbilimcilerin, matematikçilerin, bilgisayar uzmanlarının, felsefecilerin, müfredat uzmanlarının ve cinsel eğitimcilerin desteklerine itimat ettik. Bu özel alanda Marta Suplicy'nin ve Cinsel Alıştırma Programla-

rında Araştırma ve Çalışma Grubu'nun (GTPOS) eksiksiz çalışmalarını vurgulamak istiyorum. Erundina yönetimi sırasında bütün bir on yılın okul başarı oranlarını aşmış olmamız bir tesadüf değildi.

Brezilya eğitimi ile ilgili can alıcı sorunlardan birisi -yanlış biçimde okuldan kaçma olarak kavramlaştırılmıştır, gerçekte ise okuldan kovulmadır- siyasal ve ideolojiktir. Bunun çözümü eğitimcilerin profesyonel gelişmesine bağlıdır ve onlar adına dilin politik ve ideolojik bir anlayışını ima eder ki bu da konuşmanın sınıf karakterini anlamalarına izin verir. Okuma yazma sınıflarında alarm veren okul başarısızlığı oranı, eğitimciler açısından eksik bilimsel hazırlıkla bağlantılıdır ve aynı zamanda halk çocuklarına karşı ayrımcı olan elitist ideolojiyle de ilgilidir. Bu kısmen, öğrencilerin kimliklerini hor görmeyi, popüler sözdizimine saygısızlığı ve öğrencinin deneysel bilgi yükünün neredeyse tamamen göz ardı edilmesini açıklıyor.

Eğitim Bakanlığı'ndaki o dönem esnasında, sorgulamanın pedagojisi, cevapların pedagojisine karşı zemin kazanırken ve beden hakkındaki meseleler Cinsel Alıştırma Programı'yla ele alınırken öğrencilerin performansında tedrici bir iyileşme gözlemledik. Bilinçli beden hakkındaki daha eleştirel bir bilgi ve sorularla uğraşma deneyimi epistemolojik meraklılığın gelişmesini teşvik etti.

Bakanlığı Okul Konseyi'nin üs olduğu komiteler aracılığıyla demokratik bir tarzda idare ettiğimizi inkar için hiçbir nedenimiz yok. Konsey, karar alma gücüne sahip olarak danışma rolünden daha fazlasını oynadı. Kamu okullarının popüler ve demokratik (başka bir deyişle daha az elitist ve otoriter) olmalarında ısrar etmiş olduğumuzu inkâr etmemiz için hiçbir nedenimiz yok. Yürürlükteki müfredatın yeniden uyarlanması için çalışmış bulunduğumuzu inkâr etmemiz için hiçbir nedenimiz yok. Ka-

mu okullarındaki nöbetçiler ve diğer işçilerle beraber teknik personel için Eğitimsel Faaliyet merkezlerinde düzenlediğimiz değerlendirme ve gelişme seminerlerini inkâr etmemiz için hiçbir nedenimiz yok. Önerilerimiz ve faaliyetlerimizi tartıştığımız halk toplantılarına dair özür dileyecek hiçbir şeyimiz yok.

Yerel eğitim üzerine düzenlediğimiz ve her ikisi de tüm okul sisteminden olağandışı bir katılıma dayanan iki konferansı ve değişik bölgelerden okulları içeren değerlendirme toplantılarını örgütlemiş olduğumuz için kendimizi nasıl suçlayabiliriz? (not 7)

Son olarak, Yetişkin Okuma-Yazma Öğrencileri İçin Birinci Konferans için nasıl özür dileyebiliriz? Bu konferans, öğrencilerin seslerinin duyulduğu bir forumdu, sadece haklarında konuşulan bir yer değil. (not 8)

Tevazu göstermeden böylesi bir programı yürütmek çok zor olacaktı. Dolayısıyla bir başka faziletin öğrenilmesi bir gereklilik oluyor: sebat, düşümüz için birlikte dövüşeceğimiz direnme gücü. İlk karşılaşmalarla birlikte hemen vazgeçmemeliyiz, aksine onlarla beraber nasıl daha az hata yapacağımızı öğrenmeliyiz. Bir insanın ömründe beş, on, yirmi yıl bir şey, bazen de çok şey demektir; ama bir ulusun tarihinde öyle değil.

Eğer biz ilericiysek, hükümetten çok muhalefette deneyimliysek, şunu akılda tutmalıyız ki bizimkisi gibi tarihsel bir anda seçimleri kazanmak hükümet etmekten daha kolaydır. Bize karşı yöneltilen lekeleme kabilinden suçlamalara sert bir biçimde tepki verirken bize karşı kullanılan aynı yalancı dili kendimizin de kullanmamıza izin vermesek.

Ayrıca demagojik sözlerden ve imkansız hayallerden kaçınarak nasıl hükümet etmeyi amaçladığımız hakkında konuşma hakkımız ve görevimizi de ahlaki bir kesinlikle göz önünde bulundurmalıyız. Eğer bir seçimi kazanmak için yalan bir söz

vermem gerekseydi, kaybetmeyi ve ahlaki pozisyonumu koruyarak siyasi-pedagojik militanlığıma devam etmeyi yeğlerdim.

Antagonistik güçlerle kınanacak görüşmeler ve anlaşmalar yapma, amaçların araçları meşrulaştırdığına inanma günahına teşvik edici olmamak esastır. Ben eğer ilericiysem halk sınıflarının seslerini duyurmalarını reddeden güçlere katılamam. Daha fazla ihtiyaç duyulan şey, farklı olmakla beraber birbirlerine zıt olmayan ve hükümet etme sorumluluğunu paylaşabilecek güçler arasında anlaşmalardır.

Adaylığım sırasındaki söylemimin seçilmiş bir görevli olduğumdaki faaliyetlerim tarafından yalanlanmaması zorunludur. Seçmenlere değişimin kolay olduğu izlenimini vermemeliyiz; değişim zordur, ama mümkündür. Zorluklara rağmen değişimin mümkün olduğu üzerinde ısrar etmeliyiz.

Sonraki soru zorlukların nasıl olabilirliğe çevrileceğinin belirlenmesinde yatıyor. Bu nedenle, değişim için mücadelede ne tamamen sabırlı ne de tamamen sabırsız olmalıyız; (daha önce de dediğim gibi) sabırlı bir şekilde sabırsız olmalıyız. Rahatsız olmayan sınırsız sabır, dönüştürücü faaliyeti hareketsizleştirmekle sonuçlanır. Aynı şey daha faaliyet planlanırken hemen sonuç almayı talep eden istekli sabırsızlık için de söz konusudur.

Tamamıyla sabırsız olan mekanikçi, kendisinin diyalektik olduğunu iddia ettiği zaman bile diyalektiği reddeder. Çözüm sabrın ve sabırsızlığın dengeli bir dozajındadır. Bunlardan birisi eksik olursa dünya dönüştürülemez, çünkü ikisine de ihtiyacımız var.

Mutlak sabırsız, karşıt güçleri ya da mücadele içerisinde kullanıma uygun araçları hesaba katmadan savaşma karar ve isteği üzerinden açıkça iddiaya girer. Mutlak sabırlı, ne mücadele nedenlerini ne de haklarını değerlendirmeden insan yetersizlikle-

riyle uğraşmayı Tanrı'nın sorumluluğuna havale etme eğilimindedir. İkisi de değişik yollardan adaletsizin gücünü pekiştirirler. Bu, dünyalılık ve fizikötesini ikilemleştiren bazı dindar kişilerin duruşudur. Bu şekilde, dünyayı ne kadar bir gözyaşları vadisine döndürürsek dünyadaki hayatlarımız o kadar suçlarımızdan arınmanın etkin bir yolu haline gelir (Dua ederek ve bugün bize karşı günah işleyenleri affederek yarının cennetini kazanırız). Para kazanan, yiyen, giyinen, eğlenen, gezen ve toplumsal bir prestijleri olanların, bunların hiçbirini yapamayanlardan, sabır istemeleri çok kolaydır.

Ben duaya karşı değilim. Hatta devletin kiliseleri kapatmak, sesleri susturmak ve belirli davranışlar empoze etmekte kullandığı saçma gücünün kullanımına da karşıyım. Ancak bu türden zihin daraltıcı bir din biçimini kabul etmeyi reddediyorum. Bence inananların etmeleri gereken dua, Tanrı'dan adaletsizliğin üstesinden gelmeye adanmış kavgalarında güç ve cesaret vermesini istemek olmalıdır.

Tanrı'ya her zaman güçlünün ezileni istismar etmesine karşı savaşımda bana daha fazla kuvvet vermesi için dua ettim. Saldırıya uğrayanın güçsüzlüğünün, saldırganın gücünü nihai olarak defedecek bir güce dönüşmesi için, her zaman dua ettim. Tanrı'dan açgözlülüğün sonsuz kötülüklerine karşı sadece öfkeyle ayaklananları cezalandırmasını hiçbir zaman istemedim. Hepsinden öte, baskıyı ezilenler başlatmadı, nefreti de sevilmeyenler başlatmadı. Aksine onlar baskının ve nefretin ana hedefleri oldular.

Zihin daraltan dinsel tavırlar, zenginler tarafından gerçekleştirilen sömürüyü desteklerler. Bu tavırlar, dua ederken "profesyonel yıkıcılar tarafından kışkırtılan gecekonduculara, mülkiyet haklarını ihlâl etmek ve toplumun ihtiyaç duyduğu barışı tehdit etmekle" suçlamak üzere ellerini açan gericinin söylemini yeni-

den üretir. Bu tür suçlamalarda bulunanlar, tarım reformu kanununun Brezilya'da neyi temsil ettiğinden asla bahsetmezler. Kendi toprağına sahip olanların hiçbir şeyleri olmayanlara oranına asla göndermede bulunmazlar. Akşam yemeklerini hastane çöplükleriyle, çöpe atılmış göğüs parçalarıyla ya da şehir merkezlerinin köhne bölgelerine atılmış bozuk yiyeceklerle yiyen umutsuz ailelerin görüntüsü karşısında asla "Ne berbat bir durum" demezler.

Bunlar açlıktan ölen onlarca milyon Brezilyalının bulunduğu gerçeğine duyarsız kalmakla yetinmeyip açları tembellik ve yetersizlikle suçlayan insanlardır.

Bu grubun üyeleri aynı zamanda, yaşam şartlarının iyileştirilmesi yolundaki halk talepleri önünde biraz daha duyarlı bir biçimde, "Eğer toplumsal adalet sağlanırsa karımın hayırseverliğine ne olacak?" diye durmadan soranlardır.

Demokratik bir yolla defetmemiz gerekenler bu insanlardır. İlk olarak kendilerini ve ikinci olarak yine kendilerini düşünen, ötekileri, özellikle de halk sınıflarından insanları asla düşünmeyenlerdir.

Bir gün, varolmam yasaklanarak, kendimi anavatanımdan uzakta buldum.

1960'a kadar, Recife'den başka Pernambuco'da birkaç şehri biliyordum ve birkaç günlüğüne Rio, Sao Paulo, Flarino-polis ve Porto Alegre'de bulunmuştum. Darbeden öncekı sene, Brezilya'nın bütün başkentlerinde bulundum. Kuzey'den Güney'e bütün kentlerin nasıl uyanık ve rahatsız olduklarını; bu ülkenin yoksun kaldığı temel reformları düşlediklerini hatırlıyorum. Sahip olmadığı bir güce sahip olduğunu iddia eden Brezilya solunun sözsel kendini tutamama halini hatırlıyorum. Sonuç olarak, sağı ürküttüler, onun güçlenmesine ve 1964 darbesi için sahneyi hazırlamasına yol açtılar.

Kişi, adalet kavgasında bazı anlarda insanın daha kesin bir bilgisini ihmal ediyor. Egemenin gücünü eksik hesaplayıp, ezenin ezilendeki köklü varlığını ihmal edebiliyor; ve kendini sürgünde buluyor. Sürgün, kişinin seçmediği ve oraya öfke, korkular, ıstırap, erken hasret, aşk, kırılmış umut ve ayrıca geriye dönüşe işaret eden utangaç bir umutla vardığı bir zaman-mekan boyutudur. Aynı zamanda kendini yeniden yapmanın, kırılan düşlerini yeniden yapmanın dilek ve ihtiyacı da vardır.

Sürgün, yalnızca nostaljik bir deneyim, yarının geri dönüşüne hiçbir gönderme yapmayan bir parantez olamazdı. Sürgün, kendini revizyon ve gelişme için bir zaman olarak empoze etti, sanki hiç ayrılmamış gibi dönmeyi düşünenlere dahi.

Hayatta kalma, geçinme sorunlarını hemen çözebilenler için dahi sürgün, basit olarak yaşanacak değil katlanılacak bir zaman dilimidir. Böylesi bir zamanı yaşamadan ona katlanmak mümkün değildir. Kişi, sürgünü varoluşsal bir deneyim olarak yaşadığı zaman ona katlanabilir. Bu nedenledir ki yalnızca kadınlar ve erkekler sürülebilirler (başka canlılar değil).

Zamanında taşradan başkente doğru bir helikopter yolculuğunda Gine-Bissau'nun başkanı Luiz Cabral'ın yaptığı bir yorumu hiçbir zaman unutmayacağım. Ormana bakarken hareket eden bir kuş sürüsünü gördüğünde "Umarım, yoldaş Paulo, hayvanlarımız yakında sürgünden dönebilirler" demişti.

Mecazi olarak konuşuyordu. Savaş tarafından tehdit edilen bu ülkedeki hayvanlar kendilerine yaşamak için gerekli yeni bir fizyolojik hareket alanı arıyorlardı. Hiçbirisinin dönüş planı yoktu ve insan bakış açısından hiçbirisi fizyolojik hareket alanlarından uzak olmalarının ıstırabını duymayacaklardı.

Sürgüne katlanmak, onun gerçekliğini bilmekten daha fazla bir şeydir. Bunun için sürgünü benimsemek (bu benimsemenin getireceği bütün acılarla beraber) gereklidir. Sürgündekinin geri dönüşe hazırlanabilmesi için tek yol budur. Sürgüne katlanmak ödünç alınmış bir bağlamda varolma deneyimiyle karakterize olan kopuşun trajedisini kabul etmektir. Kökenine geri dönememenin getirdiği güçlüklerle daha iyi uğraşabildikçe kişi sürgüne katlanabilir. Kişi, geçmişinin olmadığı bir yerde yaşadığı şimdiki zaman ile belirsiz bir yerde inşa edilecek olan gelecek arasındaki çelişkileri uzlaştırabildiği sürece sürgüne katlanabilir.

Sürgüne katlanmak, kişinin başlangıçtaki bağlamını geride bıraktığını kabul etmesini ima eder; acılılığı, içinden geçebilmek için kişinin doğru hareketleri yapması gereken bulutlu bir yerin açıklığını yaşamak anlamına gelir. Sürgün, tamamıyla acı ve kötümserlik olduğu zaman sürgüne katlanılamaz. Sürgün, tama-

mıyla akıl olduğunda sürgüne katlanılamaz. Sürgün, kişinin bilinçli bedenine, aklına ve duygularına (tüm varlığına) dokunduğu zaman sürgüne katlanılır. Gelecek için bir projem olabilmesi için sadece hüzünlenmeye indirgenememem gerekir. Ben sadece geçmişte yaşamıyorum. Kendimi olası bir geri dönüşe hazırladığım bugünde varım.

Ancak bazıları sürgünde daha bir acılı olurlar ve geri dönüş olasılıklarını bile hayal etmezler. Sürekli bir keder içinde, ne ödünç alınmış bağlamdaki kendileriyle gerçekten yüz yüze gelirler, ki gelseler bu onların asıl bağlamlarına dair bir zihin meşguliyetiyle sonuçlanabilirdi, ne de geri dönüşü doğru dürüst düşlerler. Sürgüne dayanamadıkları ölçüde, o kadar çok onun matemini tutarlar.

Acılı ve üzgün olsalar da köklerinden koparılmalarının sorumlusu olan siyasi düşlerine sadık kalan sürgünlerle tanıştım. Uğruna savaştığı ve sürüldüğü ütopyayı reddeden tek bir kişi hatırlamıyorum.

Bir de her hafta baskıcı rejimin düşüşünün ve bununla beraber geriye dönüş tarihini ilan eden naif iyimserler vardır. Gün gelir ve geçer, geri dönülmez ve neredeyse bilinçsiz bir biçimde yine hiç gelmeyecek yeni bir tarih ilan edilir. Ve gerçekliklerinin hakikatini kabul etmekten korkarak buna devam ederler.

Sürgün şartlarında bir şey kolaylıkla gerçekleşir: kusurlar ve faziletler açığa çıkar. Kısıtlı bir durum olmakla sürgün kışkırtıcıdır. Sevme ya da korku duyma yeteneğiniz, farklıya tahammül etme, onları dinleme ve saygı duyma yeteneğiniz sınanmadan oradan geçmeniz imkansızdır.

Kendilerinin üstün niteliklere sahip olduklarına inanan sürülmüşlerle tanıştım. Sanki imkansız misyonlara sahip özel varlıklar gibilerdi. Bu imkansız misyonları, onları çıkış noktalarının

gündelik varoluşunun ortalamasında kalanların ötesine koyuyordu. Sonra bunlar kendilerini, kalanlardan sonsuza kadar minnet alacaklı olarak görüyorlardı, kalanlar ki sürgündekilerin onların özgürlüğü için savaştıklarını hâyâl bile edemeyeceklerdi.

Bir keresinde Cenova'da bir sürgün bana kendisinin seçildiği duygusunu nasıl yaşadığını anlatmıştı. Brezilya'da insanlarla dolu bir caddede gizlilik içinde yürürken kendi kendine "Zavallı erkekler ve kadınlar, sömürülüyor olduklarına dair ne kadar az şey biliyorlar; ve benim burada, tebdili kıyafet, onların kurtarıcısı olduğumu tahmin bile edemezler", demişti. Böyle bir söylem içerisinde kendi kendini dinleyerek dünyaya geri döndüğünü söyledi bana. Böylesi saçma bir düşünceye kapıldığı için halkın onu affetmesini istediğini söyleyerek sürgünde onu sarabilecek ukalalığından kendini kurtardı.

Sürgünlerin, özellikle de kendilerini seçilmiş zannedenlerin, nadiren düşündükleri şeylerden birisi bazı zamanlarda kendilerininki kadar güç olan başka bir sürgünün de varolduğudur: kalanların sürgünü. İster ülkeyi terk edememiş isterse topraklarından ve kültürlerinden uzaklaşmayı kahramanca reddetmiş olsunlar kalanların sürgününün hiçbir keyifli yanı yoktur. İçinde bulundukları emniyetsizliğin, uykusuz gecelerin, mahalledeki her araba freniyle irkilerek uyanmanın, üniversite çevresindeki varlıkları neredeyse kesin olan baskının hizmetindeki gizli ajanların, sınırlanmanın ve sadece yarım-doğruları konuşabilmenin hiçbir keyifli yanı yoktur. Kişinin kulaktan kulağa bir başka dostun düşüşünü öğrendiği, baskıcının giderek daha fazla yaklaştığı bu yarı-özgürlüğün belirsizliği hakkında ne demeli?

Tüm bu nedenlerden ötürü, "içsel sürgünü" düşünürken onlara bir şey için itibar vermemiz önemlidir: kendi protestolarımızın bir sonucundan ziyade onların mücadelelerinin bir sonucu olarak biz geri dönebildik. Ülkenin dışında baskıyı ifşa eden-

lerin rolü inkâr edilemez. Ancak vurguyu, sadece diktatörlük tarafından empoze edilen suskunluğu kabul etmeyi yurt dışından reddedenlerin önemine yapmak birinci hata olacaktır.

Brezilya'ya geri döndüğü zaman kalanlarla birlikte Brezilya'yı yeniden öğrenmek yerine kalanlara kibirli bir biçimde öğretmeye girişen sürgün hataya düşmüştür.

Benim örneğimde ben, dışarıdan gelen birinin perspektifiyle kalanlar tarafından ülkeye dair yapılan çözümlemeleri anlamak için çaba sarfettim. Kendi uzaktan okuyuşumu yakında ve hiçbir boşluk olmadan, bağlamlarını parça olarak okuyanlarınkiyle karşılaştıracaktım. Brezilya'yı bu yeniden öğrenişimde bir sürgün olarak yaşadığım deneyimler oldukça önemliydi: sürgünde ötekilerle tanışmam ve dünyanın kalanındaki deneyimlerim, ki bunları Umudun Pedagojisi'nde tarif ettim.

Sürgündeki her insan tepki gösterir, katlanır, büyür ve zorlukları farklı bir yolla yener. Her sürgün, sürgün deneyimini kendi yolundan yaşar. Sadece tek bir şey bütün sürgünler için aynıdır: Kendilerini ödünç alınmış bir bağlam içinde bulurlar. Bu bağlamda varoluşları ve köklerinden koparılmışlıklarıyla nasıl ilişkilendikleri, bir dizi içsel ve dışsal unsura dayanır: Sürgünün az ya da çok açık olabilecek siyasi tercihi, ilerici söylemleri ile pratikleri arasındaki tutarlılık, özlemlerini ve sıla hastalıklarını nostaljiye düşmeyecek biçimde eğitme yetenekleri.

Kendini hemen hemen hareketsizleştirmiş sürgünlerle tanıştım. Bunlar bütün bedenlerini, duygularını, korkularını, arzularını, akıllarını, geri dönüş düşüne doğru yönlendirmeden kendi dünyalarında hayatta kalmayı başaramıyorlardı. Geri dönüş hakkında konuşmalar yapmak ve geri dönüş işaretleri ve riskleri hakkında soruşturmalarda bulunmak, sanki biraz da geri dönüşün kendisi gibiydi. Brezilya'dan uzakta acı çekmelerine neden olan varoluşsal yarılmalar, bu konuşmalar aracılığıyla bir şekilde

yumuşatılıyor, onlardan kurtulunuyordu. Geri dönüş hakkındaki neredeyse hezeyana varan bazı söyleşilerde onların sürgündeki varoluşlarının nasıl giderek daha az sürdürülebilir hale geldiğini fark ediyordum. Ancak onların kabul etmeyi reddettikleri şey bulundukları ülke değil, kendilerini içinde buldukları koşullardı. Bu, onların en temel haklarını, yuvalarına dönme hakkını, yaşama geçirmelerine engel olan sürgündü. Yasaklanan geri dönüş ile birlikte gelen gerilimle başa çıkabilenler, bu nostaljik söylemi dinledikleri zaman bir sorun ortaya çıkıyordu: bir yandan sürgün dostlarının adına gerçekdışı çözümlemeleri cesaretlendiremezlerdi, ancak öte yandan da arkadaşlarının gözlerini açamadıkları için rahatsızlık duyuyorlardı.

Bu verili zamanda geri dönüşün uygun olmadığını tamamen gözler önüne sermeyi engelleyen naif iyimserliklerinden kurtulmaları için yollar bulmak gerekiyordu. Bir yol, onlara sürgünü inkâr edilemez sınırlı bir durum olarak kabul etmelerinde yardımcı olmaktı. Kendilerini içinde buldukları durumun üstesinden gelmeleri için yardımcı olmaktı: Sürgünde o kadar ıstıraplı olmuşlardı ki bu, ona katlanmalarına engel oluyordu.

Sürgünlüğüm sırasında bir gün vardı ki kendimi ondan hep uzak tutmaya çalıştığım umutsuzluğun acılığına maruz kaldım. Brezilya'daki af için mücadeledeki gelişmeler ile ilgili haberler giderek daha sıklaşmıştı. "Demokratik bir açılım" gündeme geldi ve bununla birlikte belli bir anda geri dönüşümüz açık görünüyordu. Dönüş, an meselesiydi. Eğer daha önceden dönüş uygun değildiyse şimdi tam tersine neredeyse kesindi. Daha önce geri dönüşün imkansızlığı karşısında yıkılmamam gerekiyorduysa ve yıkılmadıysam şimdi yuvaya dönüşün neredeyse kesin olmasıyla boş bir umuda kapılmış bir haldeyken dünyamla yeniden birleşmemin gerçekleşmeyeceğini kabul etmem aşırı derecede zordu. Serbest kalan hasretim ve sıla hastalığım beni daha kırılgan hale getirmişti.

Eğer hafızam beni yanıltmıyorsa 1979'un Haziran ayıydı. Sabah evdeyken telefon çaldı. Paris'ten Brezilyalı bir gazeteci, ismimin Brezilya Dışişleri Bakanlığı'nın yayınladığı listede geri dönüşleri yasaklanan on sürgün arasında geçtiğini duyup duymadığımı sordu. On dakika sonra Bern'den İsviçre Ulusal Radyosu aynı soruyu sorarak tepkim üzerine yorumda bulunmamı istedi.

Tarif edilemez bir duyguyla "Önce bu haberi teyit ettirmem gerekir", dedim. Bir parçası olup olmadığımdan emin olmadığım bir durum hakkında yorumda bulunmanın doğurabileceği sonuçlar hakkında endişeliydim. Sanki düz bir yerde yürürken kendimi birden bire bir uçurum kıyısında bulmuş gibiydim; ya da bütün gece dalgalarla savaştıktan sonra şafak vakti kumsalda can vermiştim. Köklerimden koparılmanın kırılganlığını hiçbir zaman bu kadar güçlü hissetmedim.

Birkaç gün sonra Brezilya'dan iki gazete kupürü elime geçti. İlkinde benim ismim Luiz Carlos Prestes, Miguel Arraes, Leonel Brizola ve Marcio Moreira Alves'in de aralarında bulunduğu diğer dokuz isimle birlikte "affedilemezler" olarak sıralanıyordu. Diğer haber parçasında ise Planalto Sarayı sözcüsü bu bilgiyi yalanlıyordu. Gücümü yeniden topladım. Ağustos 1979'un ilk günlerinde ben, ilk eşim Elza ve çocuklarımız Joaquim ve Lutgardes Viracopos'a vardık. Kesin geri dönüş ise sonraki yılın Haziranında gerçekleşti.

"Beyefendinin Brezilya hükümeti ile sorunları mı oldu?" diye nazikçe sordu pasaportumu elinde tutan memur. Kibirsiz bir şekilde ve kibarca "Oldu!" diye yanıtladım. Bir başka memur dostça bir gülümsemeyle yaklaştı, elinde benim kitaplarımdan birini tutuyordu. Yaptığı jesti anladım ve kitabı imzaladım. Pasaport kontrolünden geçtik. Kırk üçünde gittiğim ve şimdi elli sekizinde geri döndüğüm sürgün en sonunda bitmişti, yasal olarak da olay olarak da.

Yaşlanıyor muydum? Hayır. Yaşamış, olgunlaşmış ve değişik zamanlarda sınanmış olarak geri dönüyordum. Umut dolu bir şekilde, Brezilya'yı yeniden öğrenmeye motive olmuş bir şekilde, demokrasi için ve kamu okullarının tedricen halk okullarına dönüşmesi ve böylece daha az elitist, daha eleştirel ve daha açık olması için mücadeleye katılmak için geri dönüyordum. Gri sakalıma, seyrelen saçıma, fiziksel görünümüme rağmen genç olarak dönüyordum.

Bu satırları yazarken, yetmiş beşimde, kendimi genç hissetmeye devam ediyorum; yaşlı yurttaşlara mesela havaalanlarında tanınan ayrıcalıkları reddediyorum -kendini beğenmişlikten ya da yaşını saklama korkusundan değil.

Yaşı, gençliği ya da yaşlılığı değerlendirecek ana kriter, takviminki olamaz. Kimse uzun bir zaman önce doğduğu için yaşlı ya da yakın bir zaman önce doğduğu için genç olamaz. İnsanlar dünyayı nasıl düşündüklerinin, kendilerini meraklı bir biçimde bilgiye nasıl verebildiklerinin bir işlevi olarak genç ya da yaşlılardır. Bilgiyi aramak bizi hiçbir zaman yormamalıdır; ve onu elde etmek de bizi, asla hareketsiz ve tatmin olmuş kılmamalıdır. İnsan yeniden başlamak için ortaya koyabileceği enerji ve umudun bir sonucu olarak (özellikle de yapmakta oldukları, düşlerini, ahlaki olarak geçerli ve siyasi olarak gerekli düşlerini taşımayı sürdürüyorsa) genç ya da yaşlıdırlar. Bir yaşam belirtisi olarak değişikliği kabul etmeye hazır olduğumuz ölçüde genciz ve bir ölüm belirtisi olarak durağanlığı benimsediğimiz ölçüde yaşlıyız.

İnsanlar, önyargının üstesinden gelmek için savaştıkları kadar gençtirler. Sadece yirmi iki yaşında da olsa bir kişi ötekileri ve dünyayı kibirlice umursamadığı zaman yaşlıdır. "Bizim zamanımızda her şey daha iyiydi" diyerek bilinçsizce yeniliği reddetmeye başladığımızda yavaş yavaş yaşlanırız. Yirmi iki yaşında ya da yetmiş yaşında genç bir insan için en iyi zaman daima ya-

şadığı zamandır. Kişi sadece zamanı mümkün olduğunca iyi yaşayarak genç kalabilir.

Toplumsal deneyimce bize sunulan olaylar dizgesini derinliğine yaşamak ve gençliğin yollarını ve dünyayı yeniden keşfetmenin dramatik doğasını kabul etmek. Çevremizde kazandığımız önemin farkına vardığımızda bunun sadece kendi marifetimiz olduğuna inanırsak yaşlanırız. Bu önemin kendimizle ötekiler ve dünya arasındaki ilişkide değil de kendimizde yattığına inanırsak yaşlanırız.

Kibirlilik ve kendine yeterlik bizi yaşlı kılar; yardım ettiğim ve yardım edildiğim yaşam deneyimine sadece tevazuuyla açık olabilirim. Kendi kendimi yalnız başıma yapamam, şeyleri kendi başıma yapamam. Kendi kendimi ötekilerle beraber yaparım ve ötekilerle birlikte şeyleri yapabilirim.

Eğitimciler ne kadar çok gençlik taşıyorlarsa gençlerle iletişim kurmaları o kadar kolay olacaktır. Genç, eğitimcinin gençliğini korumasına yardım edebilirken eğitimci de gençlerin gençliklerini kaybetmemelerine yardım edebilir.

Burada tanımlandığı şekliyle yaşlı, dünyayı yeniden yapamaz, onu yapacak olan gençtir. Ancak ideal olan, gencin sahip olduğu hazırlılığa genç kalan yaşlının birikmiş bilgeliğini eklemektir.

İnsanlar riski sadece onun heyecanı için alarak riske karşı sorumsuz bir davranış içerisine girdiklerinde yanlış bir biçimde genç oluyorlar. Sadece değerli bir neden, bir ideal, riskin kendisini aşan bir düş için risk alındığında anlamı vardır.

Yaşlanmanın dehşetli bir yolu da vardır: adaletsizliğin üstesinden gelmek için bir önkoşul olan gerekli siyasal, ekonomik ve toplumsal değişime karşı çıkmak. Öte yandan tarihi hareketsizleştirmeye çaba gösterdiği zaman (ki bu tam da gericiliktir) hızla yaşlanmaktan muaf olan bir gençlik de yoktur. Gericilik ve

gençlik, yaşamı savunmak ile özgürlükten korkmak (ki bu yaşamı reddetmektir) kadar birbiriyle uyumsuzdur.

Yoksulların tembel olduğunu ve onların sefaletinin nedeninin tembellik olduğunu iddia edersek kendimizi nasıl sürdürebiliriz? Siyahlara, kadınlara, eşcinsellere ve işçilere karşı ayrımcı olursak kendimizi nasıl sürdürebiliriz? Gençliğin korunması zorlu bir süreçtir. Tutarsızlığa tahammül etmez. Bir kişi aynı zamanda genç ve faşist, genç ve maço, genç ve onursuz olamaz.

Eğer yaşlının genç olması gencin de yaşlı olması mümkünse; eğer yaşlanmış yirmi iki yaşındaki genç bir insan gençliği tekrar ele geçirebilirse yetmiş yaşındaki genç bir insan da birdenbire gençliğini reddedip trajik biçimde yaşlanabilir. Düşten uyanıp ütopyasını gömerek, radikal bir biçimde değiştirilmesi gerekeni korumaya başlayabilir.

Gerici faaliyet, ülkenin tarım yapısını radikal biçimde değiştirmekle aynen muhafaza etmek arasından ikincisini seçecektir. Derinine indiğinizde, çağdışı kalmış bir düzeni sürdürmeye çalıştıkları için esas yıkıcı gericilerdir. Bir gericinin kendisine izin vereceği en büyük gelişme reformizmdir, daha derin bir dönüşümü engellemek için reformların uygulandığı bir süreç. İlerici bir pratikte ise reformlar o dönüşümü mümkün kılmak için uygulanır.

Dolayısıyla benim kararlı reddiyem reformizmedir, reformlara değil. Reformizme karşı savaşmak, reformist pratiğin çelişkilerini onu defetmek için kullanmak zorunda olan ilericinin bir görevidir. Reformist bir hükümet, bazı reformları aracılığıyla amaçladığının ötesinde ilerlemelere cesaret verebilir. Bu reformizmin daha derin bir dönüşümü engelleyebilmesi tarihsel bir olasılıktır, ama aynı zamanda bu reformizmin üstesinden gelmek de bir başka tarihsel olasılıktır. Ahlâkın, kararın, kopuşun, seçmenin tarihsel toplumsal mücadelesi ve tarihte eleştirel vicdanın rolü böylelikle muazzam önem kazanır.

Tüm bu nedenlerle eleştirel eğitim üzerinde yeniden ve yeniden ısrar etmeliyim. İçeriğin öğretilmesinin, öğrenciye depozito edilmesinin er ya da geç gerçeğin eleştirel bir kavrayışını getireceği argümanı beni ikna etmiyor. İlerici perspektifte öğretme süreci, eleştirel kavrayışın, nesnenin varoluş nedeninin kavrayışının, bir alıştırmasını ima eder. Sadece nesnenin kavramının tarifiyle tatmin olmayacak bir epistemolojik meraklılığı keskinleştirmek anlamına gelir. Bir ilerici eğitimci olarak şu anda benim görevimin bir parçası olan bir şeyi yarına bırakmamalıyım: kelimenin eleştirel bir okunuşuyla beraber dünyanın eleştirel bir okunuşu.

İlerici bir eğitimci, öğretme işini mekanik bir tarzda yapmamalıdır. Sadece nesnenin kavramının bir profilini öğrencilere aktarmakla yetinmemelidir. Eğer Portekizce öğretiyorsam aksanların kullanımını, özne yüklem uygunluğunu, fiillerin sözdizimini, ismin hallerini, zamirlerin kullanımını, kişisel masları öğretmeliyim. Ancak Portekizce dilini öğretirken dilin toplumsal sınıfla ilgili meseleleriyle uğraşmayı ertelememeliyim. Sınıf sözdizimi, anlam bilgisi, gramer ve yazım kuralları meselesinden kaçınmamalıyım. İçeriğin öğretilmesinin yarın, gerçekliğin radikal bir bilgisini yaratacağını ummak eleştirel değil, kontrol altında bir pozisyon almaktır.

'Dünyayı okumakla' hiçbir ilişkisi olmayan herhangi bir eğitim projesine destek verecek olan herhangi bir arka sokak neoliberali bile çok iyi bilir ki böylesi bir görüş saçmadır.

"SOLLAR" VE SAĞ

Brezilyalı ilerici eğitimcilerin politik-pedagojik pratikleri ekonomik küreselleşme, açlık, yoksulluk, gelenekselcilik, modernite ve hatta post-modernite, otoriterlik, demokrasi, şiddet, dokunulmazlık, kinizm, duygusuzluk, umutsuzluk; ama aynı zamanda umut tarafından kuşatılmış bir toplumda yer alıyor. Bu, seçmenlerin çoğunluğunun değişime yönelik reddedilemez bir eğilimi açığa vurdukları bir toplum. Ana Maria Freire'nin berrak bir şekilde tahlil ettiği gibi "Halk çoğunluğu ne istediğine karar verirken haklıydı; ama iktidara getirdikleri partizan güçleri seçerken hata yaptılar" Değişimi seçerken haklıydılar; ama Collor ve mahiyetini seçtiklerinde hata yaptılar.

Değişim istiyorlar; enflasyonun üstesinden gelmek istiyorlar; güçlü bir ekonomi istiyorlar; kendileri ve aileleri için sağlık bakımı, adalet ve eğitim istiyorlar; şehir merkezlerinde ve kulübe kasabalarında barış istiyorlar; yemek ve uyumak istiyorlar. Sükûnetle yaşanan bir bugünde ve gerçekleşmesinde kendilerinin de bir parçaları olan gelecekte mutlu olmak istiyorlar. Ne ki, bir kısmının başat güçleri, doğaları itibariyle ezilenler lehine bir değişikliğe muhalif olan partizan koalisyonlara oy veriyorlar.

Bu türden bir yanlış eşleşmenin en büyük sorumluluğunun 'solların' kendisine ait olduğundan eminim. Çoğul olarak sollardan ve tekil olarak sağdan bahsediyoruz. Sağın tekilliği, değişik akımlarının tehlike karşısında birleşmelerinin kolaylığı ile ilgili. Sol içerisindeki birlikse her zaman güç ve karışıktır. Sağ, yalnızca ilerici düşünce ve eyleme karşı sekterken 'sollar' kendi aralarında sek-

terdirler. Solcu bir parti içerisinde üç dört fraksiyon varsa bunların her biri kendisinin yegane ilerici olduğuna inanıyor ve kendi aralarında kavga ediyorlar. Gerçekten solcu eylemci üyeler, 'partinin sağı' ya da 'kapitalist kriz idarecileri' muamelesi görebiliyor.

Şundan hiç şüphem yok ki eğer solcu partiler tarihsel olarak geçerli kalmak istiyorlarsa ihtiyaç duydukları acil yenilenmenin bir parçası da hoşgörünün radikal deneyimidir. Burada status quo ile karıştırılmaması gereken bir hoşgörüden söz ediyorum. Parti üyelerinin farklı siyasal eylem anlayışlarını bir araya getiren, ilke veya disiplin yoksunluğu anlamına gelmeyen bir hoşgörünün söz ediyorum. Solcu bir siyasal partinin teklifsiz dostluğu içerisinde yaşanması gereken hoşgörü, partinin sınırlarını aşmalıdır. Sadece parti içerisindeki ilerici pozisyonlar arasında değil, daha geniş ölçekte parti ve toplum arasında da pratiğe geçirilmelidir. Parti önderliğinin söylemi ve pratiğiyle ortaya konan bir hoşgörü parti önderliği ile halk sınıfları arasında etkin olmalıdır.

Bizimkisi gibi yoğun çelişkili bir toplumda söylemini korumaya ve onsuz ülkeyi değiştirmenin mümkün olmadığı gücü elde etmeye niyetli bir solcu siyasi parti, gerçekliğimizi yeniden okumayı öğrenmelidir. Yeniden okumayı öğrenmek, yeni bir dil öğrenmeyi ima eder. Kişi, eğer eski araçları iyileştirmezse, onları yeniden icat etmezse, dünyayı yeniden okuyamaz. Benzer şekilde, benim dünyayı yeniden okumam yeni bir dile gereksinir, umuda açık olan olabilirliğin diline. Bugünlerde ulaşılmaz güçler karşısında (dünyanın bir asteroid ile çarpışması, AIDS trajedisi, küçük arka bahçemin dünyanın öte ucundan dinleniyor/gözleniyor olması ihtimali) o kadar kırılganız ki umut, varoluşumuz için vazgeçilmez hale geldi. Umudu korumak, onu yeniden yürürlüğe koymak zor ama onsuz varolmak da imkansız.

Solcu bir parti halk sınıflarıyla geçersiz kalmış bir dili kullanarak diyaloga giremez. İyimserliği açığa çıkarırken eleştirel

olmalıdır; onun umudu sorumsuz bir maceracınınkine benzememelidir. Kapitalist sistem içerisindeki adaletsizliğe yönelik eleştirisi güçlü olmalıdır. Ancak bu, eleştirinin bu güzel savaşta yer alanların iyiliği ve barışçıl karakteri yerine asabiyetle dile getirilmesi anlamına gelmez. Umudun en donuk bir izinden bile yoksun acılılığın söylemi olmamalıdır. Tam tersine umut dolu, eleştirel bir biçimde iyimser ve âhlâkla "ıslanmış" olmalıdır.

İlerici eylemcilerin, kadınların ve erkeklerin, sanki iyi görünmek sadece burjuvaziye ait bir hakmış gibi bedenleri hakkında umursamaz olmalarını, güzellik düşmanı olmaları için bir neden göremiyorum. Bugünün gençliğinin bunla yapacak işi yok: yüzlerini boyuyorlar ve aynı zamanda protestolarını dolduran o güzel neşeyi giyinip caddeleri dolduruyorlar.

Bir solcu parti, kendi yenilenmesinin arayışında avantgardçılığın eski izlerini kaybetmelidir. Aynı zamanda kendini tanımlayan ve aydınlatan son söz, son nokta olarak ilan eden bir önderliğin bütün izlerini de kaybetmelidir. Avant-gardçı bir partiden kitlelerin partisine doğru değişmek sadece partinin siyasi mücadele tarihindeki rolünün parti tarafından anlayışını değil aynı zamanda yöntemlerini ve örgütlenmesini de değiştirir (sadece stratejik nedenlerle demokratik diye adlandırılan bir merkezcilikten yerinden yönetime (desentralizasyona) doğru, yani gerçekten demokratik).

Otoriter, hiyerarşik bir partideki eylemcilerin rolü, demokratik bir partidekilerin görevlerinden oldukça farklıdır. İlk örnekte, parti hiyerarşisinin üyeleri olan eylemcilerin söylemi, parti önderliği tarafından kalıplaştırılmış olarak gelir ki bu önderlik de kendi ortodoksluğu, mitleri ve mutlak doğrularıyla eşit derecede kalıplaştırılmıştır. İkinci örnekte ise, eylemcilerin siyasi-pedagojik pratikleri herhangi bir kurtarıcının "kültürsüz kitleler" hakkındaki düşlerinden çok ötedir. Onların umutlu söylemi ötekileri özgürleştirmeye niyetli birisininki gibi değil aksine ötekileri hep bera-

ber kendi kendilerini kurtarmaya davet eden bir söylemdir. Otoriter bir pratikte farklı faaliyetler kitlelerin gözlerini bağlamaya ve onları evcilleştirilmiş bir geleceğe götürmeye çalışır; demokratik bir pratikte ise eylemciler dünyayı okuyuşlarını halk gruplarına sundukça halkla beraber onların nasıl bildiğini öğrenirler.

Bir eylemci insanların nasıl ve neyi bildiklerini öğrenerek onlara hâlihazırda bildiklerini daha iyi öğretmelidir. Ezilenlerle birlikte onların direnişinin koparılamaz bağlarını öğrenirler, ki bunlar elitist görüşe göre "karakter bozukluklarıdır". Zamanıyla temas içindeki bir solcu partinin acil görevlerinden birisi, tüm belirlemelerini, ifşaatlarını ve duyurularını kesin bir ahlaklılıkla yapmaktır. Yalanın işe yaradığı görüşünü asla kabul etmemeli aynı zamanda da halkın gizlerini de baskıcıya teslim etmemelidir. Ben hapishane deneyimimde beni sorgulayan albaya tanıdığım komünistleri asla söylemedim. Bu yüzden uykularım da kaçmadı.

İlerici bir partinin bir başka görevi de geleceğin problematik doğasının daha fazla farkında olmaları için mümkün olan en büyük açıklıkla mücadele etmektir. Sosyalizmin, ilan edildiği için geleceği doğru değildir; aynı zamanda sosyalizmin Berlin Duvarı ile birlikte çöktüğü de, muzaffer kapitalizmin ebedi gelecek olduğu da doğru değildir. Doğru olan, geleceğin bizler tarafından şimdiki zamanın dönüştürülmesi suretiyle yaratıldığıdır.

Yaşadığımız şimdiki zaman iyi olabilir mi? Bu, şöyle ya da böyle adil bir bugün olabilir mi? Toplumumuz en azından asgari olarak iyi ve temiz olabilir mi? Onlarca milyonun açlıktan öldüğünü bilerek uyumayı mümkün bulabilir miyiz? Eğitim sistemimizi mevcut niteliksel ve niceliksel eksiklikleriyle makul kabul edebilir miyiz? Aldığımızdan daha fazlasını verirken Dünya Bankası ile görüşmelere devam etmeli miyiz? Erundina yönetiminin Eğitim Bakanı iken ülkemize zarar verici olan bu görüşme önerilerinden birisini, nazikçe, ama kategorik olarak reddetmenin şanslı

fırsatını bulmuştum ("O Banco do Império", Paulo Moerira Leite tarafından Marilia Fonseca ile yapılan söyleşi, *Veja*, 11/23/94).

Kamu mülkiyetine karşı saygı eksikliği Brezilyalıların kaçınamayacağımız varoluş tarzları olabilir mi? Şiddet, şüphecilik ve sorumsuzluk Brezilyalının doğasının değiştirilemeyecek özellikleri olabilir mi? Hayır! Şimdi ne isek, onu değiştirmek için, güç yapılarını radikal biçimde değiştirmemiz gereklidir. Ancak kimse bunu tek başına yapamaz. Hiçbir siyasi parti ne kadar yeterli ve ciddi olursa olsun bunu tek başına yapamaz. Bunu başaracak olan sadece eski siyasi koalisyonlardan birisi de değildir. Sadece belirli ana ilkeler üzerinde anlaşan güçler, her ne kadar yüzeysel farklılıkları olsa da ihtiyaç duyulan değişiklik için birleşebilirler. Orta derecede de olsa bir tarım reformunu büyük toprak sahiplerinden nasıl bekleyebiliriz? Önü alınamaz açgözlülüğün kârlarının sınırlanmasını kabul etmesini nasıl bekleyebiliriz? Elitistin ilerici kültür programı ve eğitim projeleri önermesini nasıl bekleyebiliriz?

Sağın sınırı olmayı kabul eden ilericilerle onların yeni ortakları arasında nasıl zor bir konuşma geçtiğini tahmin edebiliyorum. Burada illaki hükümet planları konusundaki konuşmadan söz etmiyorum –ki bu noktada zorluklar daha da büyüktür. Geçmiş mücadelelerin anısını geri getiren, önceki meslektaşlarının dünyayı dönüştürme düşlerindeki radikallik etrafındaki genel konuşmadan söz ediyorum.

Bu tür ilericilerin hükümet etme zamanı geldiğinde ya sağdaki müttefikleri ile ayrılmaları, ki bu soldan destek gerektirir, ya yeni bir partizan gruplaşmayı denemeleri ya da halka yine yalan söylemeleri lazım. Bu tür süreksizlikleri solun kendisine atfetmemin nedeni budur. Anlaşmaya ulaşma ve farklılıklarını (ki bu farklılıklar sağla aralarındaki farklılıklardan çok daha az ciddidir) bir araya getirmekte solun içindekilerin karşılaştığı güçlük, onların muhalefetine yardım etmekle sonuçlanıyor.

Folha de Sao Paulo gazetesindeki bir söyleşisinde ünlü Meksikalı antropolog Carlos Castanheda, Latin Amerika solunu değerlendirirken Brezilya'da 1994'teki başkanlık yarışının ikinci turundaki gruplaşmanın 1989'dakinin ilk turundaki gibi olmasının ideal olacağını söylemişti. (not 9).

Benim görüşüme göre eğer sol hâlihazırda hoşgörülü olmayı, tarihi duyarlılığa sahip olmayı ve doğruya sahip olduğunu iddia etmemeyi öğrenmiş olsaydı, bu gerçekleşebilirdi. Eğer sol, tarihin önemini, sabırsızca sabırla bekleyişi öğrenmiş olsaydı, bu olabilirdi. Burada, bekleyenlerin hiçbir zaman oturmadıkları bir bekleyişten bahsediyorum, bekleyenlerin düşlerini ya da projelerini hayata geçirmek için sabırsızca sabırla bekledikleri bir bekleyiş. Eğer ilericilerin çoğunluğu toplumsal dönüşümün yalnızca toplumun büyük bir kısmı onu sahiplendiği ve toplumsal kabul çapını genişletmek için inisiyatif aldığı zaman gerçekleşeceğini halihazırda anlamış olsalardı, bu olabilirdi. Dönüşüm az ya da çok dayatıldığında, ve uygulanışına, var oluş nedenine ilişkin açıklamalar eşlik etmediğinde ortaya çıkan sonuç, körü körüne bir itaat, devinimsizlik, edilgenlik ve korkudur. Aynı zamanda bir gün bir ayaklanmaya da yol açabilir.

Aklı başında kimse, eylemci güçleri semavi varlıklardan oluşan bir sol düşünmeyecektir. Siyaset, kusurları ve faziletleri olan somut erkekler ve kadınların işidir. Ancak solun daha tutarlı olması, karşıtlarıyla koalisyonu reddetmesi beklenir. Ayrıca "solların" yüzeysel farklılıklarının üstesinden gelip ortak kimliklerini bir temel olarak almaları beklenir. İlerici önderliğin birbirleri önünde demokratik, açık ve eleştirel şahitlikleri pedagojik bir boyuta sahiptir. Şüphesiz ki solun özellikle de İşçi Partisi'nin (PT) aldığı pozisyonlar Brezilya'nın siyasi sürecini ileriye götürdü.

Bu nedenledir ki sağ, 1994 başkanlık yarışında, kendi kitlesi dışından, sağın kınadığı bir siyasi geçmişe sahip bir adamı, sınırı

olarak buyurmanın dışında herhangi bir görünürlük bulamadı. Eğer sol, birlik içerisinde kalırken sağ da kendi içinden bir aday seçseydi muhtemelen seçimleri kaybedecekti. Sağ onu mümkün sınırı olarak kabul edip ona alması gerekenden fazlasını verdiyse kendisi de aynı zamanda doğal sınırlarının birkaç adım ötesine geçmeye zorlandı. Bu bağlamda Fernando Henrique Cardoso'nun zaferi Gerçek Plan'ın olduğu kadar PT dâhil Brezilya solunun mücadelesinin zaferidir de. Mantıklı olarak bütün bunlara eklenen başkanın kişiliği, siyasi hüneri ve yeterliliğidir.

Ne yazık ki sağın yaşadığı ilerleme geri dönülmez bir yola giriyor; ama umarım bu halk taleplerini hareketsizleştirmeye yetmez. Muhtemel bir paralize olma durumuna karşı etkin biçimde savaşmak için, ilerici güçler, halk sınıflarını yanlış yola götürecek en ufak girişimi bile kınamaya hazır ve alarm durumunda olmalıdırlar. Her şeyden önce solun en yıkıcı toplumsal sakatlıklarla karşı karşıya gelmesi gereklidir: Öfkeli sektercilik, otoriter Mesihçilik ve dolup taşan kibirlilikle.

Daha az kötü bir toplum ütopyama sadık kalmak için, artık bizim zamanımızla uyum içinde olmayan bir söylemi tekrarlamam gerekmiyor; ya da neo-liberal söyleme yazılmam da gerekmiyor. Bir ilerici olarak siyasi-partizan pratiğin belirli bir biçimde profesyonelleştirilmesine hayır demeliyim. Öte yandan bu pratiğin bazı iyi niyetli eylemcilerin keyfi amatörlüğünün de üstesinden gelmesi kesinlikle gereklidir. Ancak ilerici pratiğin bizi bizim doğrumuza bağlayan ve onun kölesi olabileceğimiz zihinsel bürokrasiden de uzak tutulması gerekir.

Ağlama, slogan atma, reçete sunma, indoktrinasyon ya da önderliğin dokunulmaz gücü için toplantılar düzenleme günahını işleyen hiçbir solcu parti demokratik düşüne sadık kalamaz. Bu tür günahlar, onsuz demokrasinin yaşayamayacağı, hoşgörünün geliştirilmesine mani olur.

Kendini, onun dışında hiçbir kurtuluşun olmadığı bir doğruya sahipmiş gibi görme günahını işleyen ya da önderliği, kendisini işçi sınıfının yenilik getiren son noktası olarak ilan eden hiçbir solcu parti, demokratik düşüne sadık kalamaz.

İlericiliğini muhafaza etmeye niyetli hiçbir ilerici parti tevazu ahlakından, hoşgörüden, barışçıl mücadeleye bağlılığından, dinçliğinden, her daim hazır bir meraklılıktan yoksun olmamalıdır. Gerektiğinde mücadeleyi yeniden başlatacak bir umuttan yoksun olmamalıdır. Halk sınıflarının çıkarlarını, onların huzurlu bir yaşam haklarını, dünyayı telaffuz etme haklarını koruyup, aynı zamanda vergi ödeyenlerin parası çalındığında başını öte yana çeviremez. Böylesi bir partinin tutarlılığı mutlak olmalıdır. Siyasi bir parti, kutsanmış keşişlerin manastırı değildir. Ama dedikleriyle yaptıkları arasındaki mesafeyi azaltmak için çalışan gerçekten ciddi ve tutarlı insanların birliği olmaya can atmalıdır.

Kendisini zamanının taleplerini karşılayan bir hale getirmeye niyetli bir solcu parti, burjuva ayrıcalığına benzeyen her şeye karşı varolan eski önyargıyı aşmalıdır. Şunu anlayabilmelidir ki bizimkisi gibi insanileşmeye ihtiyacın had safhada olduğu bir zamanda dayanışma için dövüşmek herhangi aşırı solcu bürokratik bir söylemden sonsuz derece daha değerlidir.

Özgün bir ilerici parti sekter olmamalıdır; çünkü bu, onun radikal pozisyonundan bir uzaklaşmayı temsil eder. Radikallik hoşgörülüdür, sekterlik ise kör ve antidemokratiktir. Radikal, her ne kadar ahlaksız davranışa asla göz yummayacaksa da, uzlaşması imkansız değildir.

Radikallik gerektiği zaman değişimden korkmadığı sürece âlidir. Bu nedenle ilericiler aşmaya her zaman açıktırlar. Eğer birisi onları belirli bir argümanın tersine ikna edebilirse o argümanın tartışmasını ve savunmasını sürdürmek onlar için anlamsızdır. Bu sekter için geçerli değildir. Hatasının farkına varsa

da pozisyonunu savunmaya devam edecektir. Radikaller doğru olanın hizmetindedirler; sekterler ise empoze etmeyi umdukları kendi doğrularının hizmetindedir.

Sekterlik kısırdır, necrophilic. Radikallik yaratıcıdır, biophilic. Radikaller saflık için dövüşürler; sekter ise yap-inan saflığı olan sofuluğa (püritenliğe) razı olacaktır. Brezilya ciddi, radikal, toplumu dönüştürme mücadelesinde ve halka saygılı ilerici erkek ve kadınlara hiç bu kadar ihtiyaç duymamıştı.

Brezilya toplumunun bugünden sonra yaşayabileceği gerçek değişimlere yönelik belli bir derece iyimserliği reddetmeye gerek yok. Hepsinden öte bir umut havası var görünüyor. En yüksek derecede bitkinlik gibi hissediliyor. Ve kamu parasının rezilce yağmalanmasıyla, dokunulmazlıkla, sen-benim-sırtımı-kaşı-ben-de-seninkini politikalarıyla (bu ülkedeki çabuk iyileşebilir ayıplardan birisi) bu bitkinlik katlanıyor.

Sağ kanat güçler bile Brezilya toplumundaki öfkeden bir miktar korkmuş görünüyorlar. Mevcut hükümetin, ciddi bir proje olmakla beraber, etkin olması ihtimali bizim ona verdiğimiz gözdağına bağlıdır. Ancak ülkede gerçekleşecek temel dönüşümler sağın onaylanmasına güvenmeyecektir. Sağ, Fernando Henrique'ye oyunu daha az kötü olduğu için vermedi. Sağ onu kendisinin sınırı olarak seçti ve o da bu şartı kabul etti. Benim umudum -ki bu umut ona dair kişisel bilgime ve onun siyasi tarihine dayanıyor- onun sağın koyacağı sınırların ötesine geçeceği yönünde.

Bence gerçek sol, kendini öyle tanımlamaktan korkmayan ve utanmayan sol, sağın başarısı üzerine bahse girme rolünü oynamamalıdır. Bunun yerine sol, sağın önemini ve hükümet kararları üzerindeki etki gücünü azaltmaya odaklanmalıdır. Eleştirel sol şunun farkına varmalıdır ki demokratik geçiş aşamasını tamamladıktan sonra şimdi demokratik dostluk aşamasına giriyoruz. Şimdi, hâlihazırdaki demokrasi içerisinde bir yandan onu

yeniden kuvvetlendirirken öte yandan toplumsal alanda ileriye doğru hareket etmeliyiz. Lula altında olsun Fernando Henrique Cardoso altında olsun hükümet bu hareketi cisimlendiriyor.

Brezilya, radikallerinin derin toplumsal dönüşüm ve çeşitlilik içinde birlik için mücadeleye girmelerine hiçbir zaman bu kadar ihtiyaç duymayacaktır. Çeşitlilik içinde birlik ifadesi içinde tümleciyle bağlanan iki isimden oluşuyor. Eklerin bağlayıcı fonksiyonlarına ek olarak nasıl bir diğerini gerektirdiği ilginç bir noktadır: Tam da taşıdığı ilişkinin anlamıyla bir cümleyi gebe bırakmak. Eklerin ilişki-anlamıyla ona ihtiyaç duyan kelimenin sözdizim statüsü arasında belirli bir akrabalık vardır. "Valença Caddesi'nde yaşıyorum" dediğim zaman -de yaşamak fiilinin sözdizim statüsüyle çakışan bir şekilde koyma, yerleştirme anlamına gelir. Bu nedenle "Valença Caddesi'ne yaşıyorum" diyemem. Cadde sözcüğünün fiile dair statüsü yer eki -deyi gerektirirken, -e eki bir harekete işaret eder. "Valença Caddesi'ne yaşıyorum" demek "Pedro'nun evinde gittim" demek kadar yanlıştır. Gitmek bir hareket fiilidir ve -de değil -e ekini gerektirir.

Çeşitlilik içinde birlik diyorsam bunun nedeni insanlar, gruplar, etnisiteler arasındaki farklılıkların birlik içerisinde çalışmayı daha zorlaştırdıklarını kabul ettiğim halde birliğin yine de mümkün olmasıdır. Dahası değişik grupların uğruna savaştıkları amaçların çakıştığını düşünürsek bu gereklidir de. Uzlaşabilir "farklılar" arasındaki birlik yoksunluğu, uzlaşılamayacak olan "farklı"nın hegemonyasına yardım eder. En önemli olan şey ortak düşmana karşı savaşmaktır.

Dolayısıyla birliği kabul eden "farklı", savaşta birlikten vazgeçemez. Her grubun spesifik amaçlarının ötesinde amaçlar olmalıdır. Onun için ödünler verebilecekleri, canla başla çalışacakları daha büyük bir düş, bir ütopya. Örneğin ırkçılık karşıtı gruplar arasında grup üyelerinin deri renklerine bakmaksızın çe-

şitlilik içinde birlik mümkündür. Bunun olabilmesi için ırkçılık karşıtı grupların kendi ırksal grup çekirdeklerinin sınırlarını aşıp ırkçılığı yoğunlaştıran sosyo-ekonomik sistemin radikal bir dönüşümü için savaşmaları gereklidir.

Irkçılık belası insan evlatlarının tabiatında var olan bir şey değildir. Bizler ırkçı doğmayız, ırkçı oluruz, aynı ırkçı olmanın önüne geçebileceğimiz gibi. Benim ırkçı insanlarla sorunum, derilerinin değil ideolojilerinin rengidir. Benzer şekilde benim maço ile sorunum da onun cinsiyetinde değil ayrımcı ideolojisinde yatar. Irkçı ya da maço; ilerici ya da gerici olmak insan tabiatının içsel bir parçası değildir; bu daha fazla olmaya yönelik bir uyumdur. Ve bu uyum, ayrımcılığın hiçbir türüyle bağdaşmaz.

Sınıf analiziyle açıklanabilecek tek önyargının sınıf önyargısı olduğundan emin olduğum gibi şunu da biliyorum ki sınıf unsuru hem ırkçı hem de cinsel ayrımcılıkta gizli bir şekilde bulunur. Tüm önyargıları sınıfçı bir açıklamaya indirgeyemeyiz, ama ayrımcılığın değişik türlerini anlarken onu da görmezden gelemeyiz.

Bir "sözde" azınlık başka bir azınlıkla güçlerini birleştirmeyi reddettiği zaman önyargılı bir kesinliği açığa vuruyor: ötekinin adil ve temiz olma yeteneğinin, doğal olarak olmadığı önyargısı. Brezilya'da feminist, siyah, yerli, işçi sınıfı gruplarının daha kötü bir toplum için ayrı ayrı mücadele etmelerini nasıl sürdürdüğümüzü anlamıyorum. Her grup kendi kavgasını veriyor.

Çeşitlilik içinde birlik tam da mücadelenin dayattığı bir şeydir. Egemenler bunu çok iyi bilirler. Bundan dolayıdır ki onların altın kurallarından birisi "böl ve yönet"tir. Onlar tarafından azınlıklar olarak sınıflandırılan bizler de bu profile uyuyoruz. Bu nedenle de güçlerimizi kendi aramızda ve birbirimizle savaşmakta bölüyoruz; ortak düşmana karşı savaşmak yerine.

Hoşgörü, hoşgörüsüz olanın sınıfları, ırkları, grupları, cinsiyetleri, milliyetleri nedeniyle aşağılık olarak gördüğü ötekilerle

olan ilişkisinde kendine aşırı değer vermesini gözler önüne serer. Bu nedenle tevazu yoksunluğunda hoşgörü yoktur. Ötekileri aşağılık olarak değerlendiren birisi nasıl hoşgörülü olabilir? Başkalarına bürokratik iyilikler yaparak birisi alçakgönüllü olamaz. Kişinin alçakgönüllü olabilmesi için ötekilerle ilişkiye girdiğinde pratikte de öyle olması gerekir. Başkalarını azımsayarak ya da kendisini büyüterek kişi alçakgönüllü olamaz.

Ezen, alçakgönüllü değil kibirlidir. Ezilen de alçakgönüllü değildir, utandırılmıştır. Ezenin ve ezilenin alçakgönüllü olabilmeleri için ezenin, ezilenin davasından yana dönüşmesi, ezilenin de kendi özgürlüğü için savaşa sarılması gerekmektedir. Ancak bu noktada ikisi de tevazuuyu öğrenmenin gereklerini karşılayabilecektir.

Özgürleşmeyi tarihin verili bir gerçeği olarak alan ya da onu yalnız ve yalnızca bilimsel bilgi üzerine kuran teoriler beni hiçbir zaman çok fazla heyecanlandırmamıştır. Aynı şey, örneğin toplumsal ve tarihsel olarak koşullanmış olarak anlaşıldığı zaman bile insan doğasının herhangi ciddi bir değerlendirmesini vermeyenler için de geçerlidir. Yani insan doğasının tarihten önce değil, tarihle beraber yer aldığı kabul edildiği zaman bile. Özgürleşme meselesini ve onun ima ettiği her şeyi insan doğasını düşünmeksizin düşünemiyorum.

Kıyaslamayı, seçmeyi, programlamayı, gerçekleştirmeyi, değerlendirmeyi, yapmayı, risk almayı idrak edebilme imkanımız, bizi karar varlıkları, dolayısıyla da ahlaki varlıklar yapıyor. Bu nedenledir ki ayrımcılığa karşı savaşmak ahlaki bir yükümlülüktür. Hangi nedenle ayrımcılığa uğramış olursa olsun (ister siyah olduğu için, ister dişi, ister eşcinsel, ister işçi sınıfından, ister Brezilyalı, ister Arap, isterse de Yahudi olduğu için) ayrımcılığa karşı savaşmak yükümlülüğüne sahibiz. Varlığımızın bağımsızlığını yaraladığı için ayrımcılık hepimize karşı bir saldırıdır.

Değişik ayrımcılıklara, varlığımızın her türlü reddiyesine karşı savaşımız, yalnızca bariz olanı gerçekleştirebilirsek zafere ulaşacaktır: Çeşitlilik içinde birliği. Birlikten kastım uzlaşabilir farklıların birliğidir, karşıt farklıların değil. Bu sonuncular arasında çevresel şartların bir sonucu olarak her iki uca da hizmet eden bir pakt olabilir. İlkinde ise birlik sadece taktik değil stratejik amaçlarlar üzerine kuruludur.

Bir teorisyen olarak konuşmam gerekirken bir eylemci olarak konuştuğum için ya da tam tersi nedenle söylemimin yerindeliği sorgulanabilir. Ben böyle bir ikilemi reddediyorum: Ben çarşambaları teorisyen, cumartesileri eylemci değilim.

Ahlâki bir bakış açısından ortaya koyduğum kapitalizm eleştirisi eğitimciden çıktığı kadar kendi tarzımda olmayı sürdürmeye çalıştığım eylemciden de çıkmaktadır. Benim eylemciliğim teorik çalışmamdan hiçbir zaman ayrılamaz, tam tersine ilkinin taktikleri ve stratejileri ikincisinde formüle edilmektedir. Dünyadaki besin üretiminin dünya nüfusunun iki katını besleyebileceği gerçeğini teslim ettiğimiz zaman, dünyaya gelip de kalamayanların sayısının ya da kalsalar da açlık tarafından erken ayrılmaya zorlananların sayısının farkına varmak perişan edicidir.

Benim kapitalizme karşı mücadelem şunun üzerine kuruludur: Kapitalizmin yaradılıştan gelen kötülüğü ve dayanışma karşıtı doğası. Kapitalizmin bir üretim sorunu olarak kıtlığa cevap veremeyeceği ve bunun da bu sistemin korunması önünde bir engel teşkil edeceği savı geçersizleşmiştir. Kapitalizm, bu ve başka yönlerde başarılıdır ancak diğer yüzünü göstermiştir: varlığın ahlaki boyutuna mutlak duyarsızlığı.

Bolluk içerisinde kıtlık, servet içerisinde yoksunluğu üretti. Dolayısıyla neo-liberal, söylemini kendilerine göre aksi iddia edilemeyecek olan ve "her şey olduğu gibidir çünkü başka türlü olamazdı" diyen bir kadercilik ile döllemek ihtiyacını hissetti.

Ahlakı hor gören bu söylem, katlık olmadığı halde insanlığın büyük bölümünü açlık ve ölüme mahkûm eden bir sistemi keskince eleştirmek yerine sorunun kader veya talihte yattığına ikna etmeye meyleder. Birbirini takip eden teknolojik devrimler, kapitalizmi çıplak bıraktı. Onu, kendi kötülüğünü gözler önüne sermeye zorladı -milyonlarca insan açlıktan ölüyor, refahın yanı başında.

Tüm bu nedenledir ki ebediyen kendi kendimizin inkarını yaşamaya yazgılı olduğumuzu düşünmeyi reddediyorum. Benim bilinçli bedenimin, bitmemiş ve tarihsel varlığımın dünyada olmak için, yiyeceğe ihtiyacı olduğu kadar ahlaka da ihtiyacı vardır. Üzerinde mukayese, eleştiri, seçim, karar ve kopuşun yer aldığı bu ahlak arka perdesi olmadan benim için mücadelenin hiçbir anlamı yok.

Eğer bana tarihin yasalarının ya da doğanın, insan talihsizliklerini aşma işini herhangi bir özgürlük olmaksızın halledeceği bilimsel olarak kanıtlanabilseydi ben melankolik ve güdüsüz bir varlık olurdum. Sanki her şey önceden belirlenmiş, önceden kurulmuş gibi; sanki hatasız, yanlışsız ve alternatifsiz bir dünya varmış gibi. Hata ve yanlışlık ruhun macerasını ima eder. Özgürlüğe yer olmayan bir yerde böyle bir macera gerçekleşmez. Hata içerisindeki birey dünyanın ve dünya içerisindeki ya da başkaları arasındaki kendisinin bilincinde olduğu zaman ancak hata vardır. Hata yapan, hata yaptığını bilebiliyorsa, bilmediğini bilebiliyorsa ancak hata vardır. Nihayetinde bu süreçte hata, bilmenin geçici bir biçimidir.

Tam da bu satırları yazarken Ianesco'nun karakteri Berenger'i hatırlıyorum. Onun bir gergedan olmayı reddeden çığlıkları bizim isyankârlığımıza güçlü bir tanıklıktır. Erkekler ve kadınlar olarak yurttaşlık deneyimimizin ve bundan yoksun bırakılan milyonlar için mücadelemizin bir doğrulanmasıdır.

CİDDİYET VE MUTLULUK

Bugünlerde, sadece Brezilya'da değil her yerde eğitim ve yurttaşlık üzerine konuşuluyor. Demokrasi için savaşmaktan, halk sınıflarının şehirlerin kaderini biçimlemekte aktif bir biçimde yer almalarından bahsediliyor. Şunu açıkça belirtmeliyim ki, açlığa, işsizliğe, sağlık krizine ve eğitim krizine saldırmadan Brezilya toplumunu daha fazla demokratik yapmak mümkün değildir. Bu sorunların çözümü, kalkınmanın ekonomist anlayışından uzaklaşıp demokratik değerlerle tutarlı bir eğitimsel pratiğin kurulmasını; devletin rolünün yeniden tanımlanmasını ima eder.

Öğrencilerin, çeşitlilik içinde birliğin değerini ve gücünü görecekleri durumları sunan ve bu durumların avantajını kullanan bir eğitimsel pratik kurulmalıdır. Bu eğitim, dayanışma ve dostluk eksikliğine yol açabilecek herhangi bir şey yapmamalıdır. O olmadan tüm bilgi çabalarının başarısızlıkla sonuçlanacağı ciddi bir beden ve zihin disiplininin gelişmesine karşı herhangi bir şey yapmamalıdır. Sınıfta öğretme, öğrenme ve çalışmanın ciddi eylemler olduğu, ama aynı zamanda da mutluluk yarattığı bir atmosferi garantilemek için her şeyi yapmalıdır. Eğitim faaliyeti sadece otoriter bir zihne hissiz bir görev olarak görünebilir. Yalnızca demokratik eğitimciler; öğretme, öğrenme ve çalışma faaliyetlerini tatmin yaratan ve kendi içinde ve kendisi için hoşa giden iddialı görevler olarak görürler.

Öğrencilerin karşısında duruşundaki tatmin, konuşmasındaki güven, dinlemesindeki açıklık ve öğrencilerin sorunlarına işaret

ederken ki âdillik demokratik eğitimciyi bir model yapar. Otoriteleri, özgürlüğe karşı bir saygısızlık olmadan onaylanır. Otoriteleri tam da bu nedenle onaylanır: Özgürlüğe saygı duydukları için, onlara da saygı duyulur. Demokratik bir eğitimci, öğrencilerin özgürlüğünü şiddetlendirecek diye otoritesinin zayıflamasına izin veremez. Kendini ne otoritesi lehine ne de öğrencilerin özgürlüğü lehine küçültmez: Ne otoriterlik ne de başıboşluk.

Demokratik eğitimcinin gücü örnek alınacak tutarlılığında (ki otoritesini de sürdüren budur) yatar. Bir gün bir şey, öteki gün başka bir şey söyleyen eğitimci sorumsuzdur; ve yalnızca etkisiz değil, aynı zamanda zararlıdır da. O, tutarlı bir otoriterden daha fazla ziyandır.

Bir eğitimcinin otoriterliği, otoritenin sadece öğrencilerin hareketlerini kısıtlayacak baskıcı bir şekilde uygulanmasıyla kendini göstermez. Eğitimcinin öğrenciler üzerindeki aşırı ihtiyatlılığında, öğrencilerin yaratıcılığına karşı saygısızlığında ve kültürel kimliğinde de aynı şekilde kendini gösterebilir. Ayrıca, halk sınıfı öğrencilerinin varoluş tarzını kabul etmemesinde, öğrencileri uyarma ve onları sansür etme tarzında kendini gösterir. Bir eğitimcinin otoriterliği aynı zamanda onun öğretme/öğrenme denklemini, eğitimcinin onlara verdiğinin öğrenciler tarafından mekanik olarak ezberlenmesiyle sınırlı dar anlayışında kendini gösterir. Bu, benim Ezilenlerin Pedagojisi'nde "bankacı-eğitimci" olarak adlandırdığım türdür.

Bugün Brezilya'da örnek alınacak bir demokratik eğitim pratiğine belki dün olduğundan daha fazla ihtiyacımız var. Örneğin kamu okulları ve özel okullarda, üniversitelerde, yaz okullarında, sendikalarda demokrasi çalışmaları aracılığıyla kampanyalar düzenlenmesine ihtiyacımız var. Kentlerimizi demokrasiyle dolduracak kampanyalara ihtiyacımız var. Bu kampanyalar, demokrasinin tarihini sunmalı ve demokrasi ve etik; demokrasi ve

halk sınıfları; demokrasi ve ekonomi arasındaki ilişkiler üzerine tartışmalara izin vermelidir. Aynı zamanda seçimler ve bunların getirdiği hak ve yükümlülüklere de odaklanmalıdır. Brezilya'nın demokratik deneyim yoksunluğuna, demokrasi ve hoşgörüye odaklanmalıdır. Özgürlük ve demokrasinin bir tadı; uzlaşmaz çelişik güçler; uzlaşabilir farklı güçler; çeşitlilik içinde birlik....

Söylediklerim, birdenbire demokrasinin konuşmalar aracılığıyla öğretilebileceğine inanmaya başlamışım gibi, yanlış anlaşılmamalıdır. Demokrasi, demokrasi pratiği aracılığıyla öğretilir ve öğrenilir. Ancak demokratik pratiğin varlığının veya yokluğunun (örneğin bizim demokratik deneyimsizliğimizin nedenlerinin) tartışılması mümkün ve de gereklidir.

Brezilya toplumunun demokrasiye ihanetin ve demokratik isyankârlığın üzerinde bir tartışma inşa edilmeye yetecek (ve bunlardan ikincisini güçlendirebilecek) kadar tarihsel deneyimi var. (not 10)

Bilhassa özel kent okullarında başkan ve vali seçimlerinin taklidinin pratiği yaygın bir şey. Bu süreç aracılığıyla öğrenciler kendilerini siyasi mücadele, siyasi partilerin pozisyonları ve etik talepleriyle tedricen tanışık hâle getiriyorlar.

Bir yanda demokrasinin ve insan tabiatının esas pratiği olan, öte yandan da epistemolojik bir gereklilik olarak diyalojist ilişkinin tartışmasına geri dönüyorum şimdi.

Metod olarak, bilginin keşfi sürecinde dikkatimi asla beni tartışmaya çeken nesnenin üzerinde odaklamam. Tam tersine, nesne karşısında epistemolojik bir mesafe alıp onu çembere alarak yaklaşmak üzere ilerlerim. "Epistemolojik bir mesafe almak" nesneyi bilmek için ele almak anlamına gelir; benim "epistemolojik çembere almam" ile, mevcudiyetini daha iyi anlamak için onun birtakım varoluş şartlarını deşifre etmeye çabalarım. Epistemolojik çembere almada, nesneyi idrak etmek için onu yalıtmayı amaçlamam. Bu işlemde nesneyi ve onun ötekilerle ilişkisinin içini anlamayı denerim.

Diyalojizm meselesini de bu şekilde çalışacağım. Diyalojizm kavramının bir profilini tarif etmek yerine, onun esas dayanağını, neyin onu yalnızca "akıllı" öznelerin amaçlarına ulaşmak için taktiği olmaktan çıkarıp stratejik bir gereklilik yaptığını idrak etmeye çalışarak başlayacağım. Diyalojizm eğitimci tarafından zaman zaman siyasal tercihleriyle beraber kullanılan bir araç olarak anlaşılmamalıdır. Diyalojizm, insan tabiatının bir ihtiyacı ve aynı zamanda eğitimcinin demokratik duruşunun bir işaretidir.

Diyalojizm olmadan bir iletişim yoktur ve iletişim hayata ait olgunun özünde yatar. Bu bağlamda iletişim yaşamdır ve daha

fazla-yaşam için bir taşıyıcıdır. Ancak eğer iletişim ve bilgi yaşam seviyesinde onun desteğiyle ortaya çıkıyorsa, onun ve dolayısıyla Diyalojizmin dünyadaki insan varlığı için önemini tahayyül edelim. Bu aşamada karmaşık ve teferruatlı diller ve zamanı ve mekanı "kısaltan" teknolojik araçlar iletişim ve bilgiye hizmet eder. Onlar aracılığıyla insanların dünyaya daha iyi müdahale ettikleri dilin ve araçların toplumsal üretimi teknolojinin ne olacağını ilan eder.

Yakın bir zaman önce torunum Alexandre Dowbor, internete bağlı bilgisayarının Alman bir meslektaştan benim adresimi rica eden bir mesaj aldığını söylemek üzere beni çağırdı. Onun mesajına cevap yazıp benim faks numaramı bildirdi. On beş dakika sonra Alman profesörle konuşuyordum: sağolsun teknoloji. Eğer 1978'de ölen annem dünyaya bir dakikalığına geri dönse ve Alexandre ile konuşmamızı dinleseydi hiçbir şey anlamayacaktı.

İnsan doğasının önceden varolan değil toplumsal ve tarihsel olarak kurulan bir varoluş olduğuna dikkat çekmiştim. Kendimiz onun aracılığıyla bilinçli kıldığımız eğri sonluluk ve sonuçsuzlukla işaretlenmiştir ve tarihsel varlıklar olarak bizi karakterize eder.

Sadece sonlanmamış değiliz, aynı zamanda kendimizi, kendi kendimizi bu şekilde bilecek kapasiteye getirmişizdir. Burada, sürekli bir arayış içine gömülmemiz için açık bir fırsat var. Eğitimin onu özellikle insan kılan köklerinden birisi bu şekilde kavranan bir sonuçsuzluğun radikalliğinde yatar. Ayrıca eğitimin daimiliği de gereklilik olarak kavranılan arayışın sürekliliğinde yatar. Benzer şekilde, umudun metafizik kuruluşunun kökleri de burada yatar. Sonuçsuzluğunun bilincinde olan bir varlığın umut olmadan sürekli bir arayışa gömülmesi nasıl mümkün olabilirdi? Benim umudum bir proje olarak doğamdan başlar. Bu nedenle ben umutluyum, sadece saf inatçılıktan ötürü değil.

Bir sürece ve eğitim için bir iddiaya işaret eden sonluluk içinse söz konusu varlığın onun farkına varması gereklidir. Kişinin sonuçsuzluğunun bilinci onu eğitilebilir kılar. Hakkında bir bilinçliliğin olmadığı tamamlanmamışlık evcilleşmeyi ve yetiştirilmeyi doğurur. Hayvanlar evcilleştirilir; bitkiler yetiştirilir; kadınlar ve erkekler kendilerini eğitirler.

Bir şeyin bilinçliliği, bilinçliliğin kastiliği, rasyonalite ile bitmez. Dünya hakkında bilinçlilik (ki bu dünya içindeki kendim hakkında bilinçlilik ve aynı zamanda dünyayı anlama, onun farkına varma yeteneğimiz anlamına gelir) rasyonelci bir deneyimle sınırlı değildir. Bu bilinçlilik bir bütünlüktür -akıl, duygular, hisler; kendimin ve dünyanın bilincindeki bedenim dünyayı kavrıyor ki bu dünyaya karşı bir amacı vardır.

Bilinçli bedenimin dünyaya yönelik bilinçliliğimden kendini salıverme sürekli temrini, insan varoluşunda daha zenginleşen ve yoğunlaşan bir yaşam kalitesi getirir; ya da kendi içinde buna sahiptir. Varoluş ve etkileşim düzlemindeki, yaşam düzlemindeki ilişkisel deneyim gereksiniminden bahsediyorum.

Etkileşimde temel bir unsur vardır; ki bu unsur, ilişkide daha karmaşık bir hâl alır. Meraktan bahsediyorum; varlığın duyarlılığının yörüngesinde ne olduğunu anlamaya yönelik bir tür açıklıktan. İnsanlar, ne yaptıkları, ne söyledikleri, neye benzedikleri karşısında, olgular ve görüngüler karşısında, güzellik ve çirkinlik karşısında şaşırma yönündeki bu insani eğilim, açıklayabilmek için anlama, olguların oluş nedenini arama yönündeki bu baş edilmez gereksinimdir. Kişinin "derinlik görüleri" âleminde neler yattığını anlama, duyumsama, yaşama yolundaki bu her dem canlı tutkudur (bkz. *Ezilenlerin Pedagojisi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996).

Bizleri sürekli bir sorgulamaya (bu sorgulama ister iyi inşa edilmiş isterse kötü temellenmiş olsun fark etmez) müsait kılan

merak olmadan gnoseolojik[1] bir faaliyet, bilme imkanımızın somut bir ifadesi olmaz.

Merak üzerine eleştirel bir eğitimi dışarıda bırakarak içeriğin mekanik ezberlenmesiyle ilgilenmek ve makul bir seviyeyi geçen tekrar egzersizleri tuhaftır (bkz. P. Freire ve Antonio Faundez, Learning to Question, Continuum, New York: 1989). Öğrencilere merakın önemini vurgulamadan, önümüze konmamış olan soru ve cevaplar üzerine konuşmaya devam ediyoruz.

Merakımızın nesnesi olarak Pedro'nun hayatından yarım günü alalım. Ana hareketlerini takip edelim: Uyanır, duş alır, kahvaltı yapar. Gazetenin ilk sayfalarını gözden geçirir ve çalıştığı üniversiteye yakın bir yerde oturduğu için oraya yürür. Evden çıkar, birkaç insanı selamlar, ötekilerinin yanından geçer, gelip gidenlerin acele hareketlerini dikkatsizce gözler; bazılarına günaydın der, bazılarına gülümser. Yeşil ışık yandığında karşıya geçer. Bir arkadaşına rastlar, kendini alıkoyar. Görüşelim, kim bilir belki haftaya Çarşamba, denilen kısa bir konuşma. İkisi de o zaman görüşmeyeceklerini bilirler. Verilen sözler ikisini de yaralamayacaktır. Gelecek Çarşamba birbirlerini beklemeyecekler.

Pedro üniversiteye varır. Bazı iş arkadaşlarını ve öğrencileri selamlar. Salı seminerlerinin düzenlendiği odaya yönelir.

Şimdiye kadar, sabah duşundan seminer odasına varana kadar, Pedro yaptığı şu ya da bu şey için bir kez olsun kendini sorgulamadı. Beyni epistemolojik olarak çalışmıyor. Gündelik yaşam içerisinde bizi karakterize eden de budur.

Bunu söylemek gündelik yaşam içerisinde merak olamaz anlamına gelmez. Vardır ve varolmaması mümkün değildir. İşte insan hayatında, varoluşta ona sahibiz. Ancak bu alanda merakımız

[1] Gnosis: Hikmet, Helenistik dönemde ortaya çıkmış, vahiyden çok esinlenilmiş bilgi (ç.n.).

korumasız, kendiliğinden ve yöntemsel bir titizlikten yoksundur. Titizlikten yoksundur, ama yine de bir yöntem vardır, çünkü yöntemsiz merak olamaz: Merak kendisinde yöntemseldir.

Kendimizi bir meydan okumaya zevkle gömmenin başka bir yolu daha vardır. Bu bir estetik merak sorunudur. Beni durdurup gün batımını izlettiren budur. Beni, bulutların mavi göğün derinliğindeki hareket ederken ki hızlarını ve zarafetlerini kaybolmuş biçimde alıkoyan da budur. Beni bir güzelliğin ortasına getiren bir sanat çalışmasıyla karşılaştığımda bana dokunan da budur.

Tedbirsiz merak, Pedro'nun sınıftaki davranış biçimi olmamalıdır. Seminer odası gerçeklerin ortaya çıktığı somut bağlamla çelişkili bir ilişki içerisinde olan teorik bir bağlamdır; dolayısıyla epistemolojik merak ister. Ancak bu merak estetiği göz önünde bulundurmayı reddetmez. Tam tersine ondan faydalanır.

Teorik bir bağlamda somutu nesneleştirirken orada ne olup bittiğini eleştirel biçimde incelemek için somutla aramıza mesafe koyarız. Somut bir bağlamda, öznelerin her zaman düşünsel-eleştirel bir duruş almaları mümkündür; bu durumda kendiliğinden merak, epistemolojik hâle gelebilir. Eğer somutlukla ilişki içerisindeyken sırf kendimi eylem içerisinde bulduğumdan ötürü onunla arama bir mesafe koyamazsam somut bağlamla teorik olan arasındaki ilişki sadece mekanik olacaktır. Pratiğim üzerine teorik olarak düşünmem için fiziksel bağlamları değiştirmem gerekmez. Merakımın epistemolojik olması gerekir. Epistemolojik merak egzersizi için uygun bağlam teorik olandır. Ama bir bağlamı teorik kılan, fiziksel mekan değil zihnin durumudur. Böylece bu, somut bağlam içerisindeki verili bir anı nasıl teorik ana çevireceğimizdir.

Benzer şekilde, somutun mekanı onu illaki teorik kılmaz. Ama içinde çalışabileceğimiz epistemolojik olarak meraklı duruş onu teorik kılar. Aynı biçimde, teorik bağlamın ayrılmaz parçası

olan yöntemsel titizlikten sapılabilir; ve bu kişinin o bağlamda mekanik biçimde çalışmasına yol açar. Eğitimsel pratiğin bankacı modeli işte bu türdendir.

Epistemolojik mesafe almayı mümkün kılan, kendiliğinden merak değildir. Bu görev, epistemolojik meraka aittir. Naif merakın üstesinden gelmek onu yöntemsel olarak daha titiz kılar. Bilgiyi sağduyu seviyesinden bilimsel bilgi seviyesine yükselten, bu yöntemsel titizliktir. Titiz olan bilimsel bilgi değildir. Titizlik, nesneye yaklaşımda uygulanan yöntemde yatar. Bu titizlik, epistemolojik araştırmamız aracılığıyla bulunan ya da üretilen bilginin daha az veya daha çok kesin olmasını sağlar.

Epistemolojik olarak meraklı bir duruşun teorik bağlamı inşa etmede esas olduğunu vurguladığımızda bu alanın önemi açık olmalıdır. Epistemolojik merak temrinine açık bir bağlam oluşturmakla birlikte, eğitsel mekana hak ettiği özenin gösterilmesi, bütün ciddi eğitim projelerinin kaygısı olmalıdır.

Dikkat, okul alanının her detayına yayılmalıdır: Hijyen, duvar kaplamaları, sıraların temizliği, öğretmenlerin masasının kuruluşu, eğitim materyalleri, kitaplar, dergiler, gazeteler, sözlükler, ansiklopediler ve yavaş yavaş projektörlerin, videoların, faksların, bilgisayarların girişi. Eğitimsel alanın değerli olduğunu açıkça ortaya koyarak, idare, öğrencilerinden ona uygun saygıyı talep edebilir. Daha da ötesi bu, epistemolojik merak egzersizini kolaylaştırmanın yoludur. Bu olmazsa ilerici eğitimsel pratik bozulur.

Öğrenme ve öğretmenin bir pratiği olarak eğitimsel pratik doğal olarak gnoseolojiktir. İlerici eğitimcinin rolü, öğrencinin naif merakını davet etmektir; böylece her ikisi de eleştirelliği paylaşabilirler.

Değişik durumlara hazırlılık gibi çağdaş talepler önünde belli bir çeşit eleştirel eğitimi savunması gereken post-modernin

yanlışından daha önce bahsetmiştim. Ancak post-modernlere göre bu tür bir eğitim tarafsız olarak görülen idari ve teknik alanların ötesine geçmemelidir.

Pragmatik gerici eğitimci, mesela biyoloji öğretiyorsa, öğrencileri yaşamsal görüngüyü toplumsal, ideolojik ya da siyasi bir bakış açısından tartışmaya davet etmek için hiçbir neden görmez. Onun için kesinlikle gerekli olan şey yaşamsal görüngüyle ilgili içeriği sadece aktarmaktır.

Eğitimi, sadece teknik ya da daha kötüsü tarafsız gösteren teknikçi bir eğitim görüşü öğrencinin aletsel eğitimine yönelik çalışır. Artık çıkarlar arasında bir karşıtlık bulunmadığını, her şeyin aşağı yukarı aynı olduğunu ve önemli olanın sadece teknik eğitim, içeriğin standartlaştırılması ve sonuçların iyi-huylu bilgisinin aktarılması olduğunu varsayar.

Böylesi bir siyasi görüş içerisinde, eğitimcilerin yerinde sayan gelişimi bankacı modele çok fazla yapışacaktır. Aydınlanmış profesyonel gelişme komiteleri, "vazgeçilmez" içeriğin aktarılması için düzenlenmiş öğretim teknik ve materyallerini kullanan (ikincil entelektüel rolüne indirgenmiş) cephe eğitimcileri yetiştirmekle ilgilenecektir (bkz. Henry Giroux, Teachers as Intellectuals-Toward A Critical Pedagogy).

Dünya Bankası'nın beğenisine uygun olan bu siyasi görüş, öğretmenlerin bilgisini ve karar verme ve yaratıcılık yetilerini doğal olarak ihmal eder. Öğretmenlere saygı duyulmalı, tatmin edici bir ücret ödenmeli, onların sorunlarını ve eğitimin sorunlarıyla iç içe geçen yerel, bölgesel ve ulusal sorunları tartışmaya davet edilmelilerdir. Profesyonel gelişmelerinde boşluklar için hor görülmemeli ya da suçlanmamalıdırlar. (not 11)

Bu boşlukların üstesinden gelelim, ama öğretmenlerin yetersiz olduklarını ilan eden başlangıç noktasından başlamayalım.

Kamu sorunlarına ve öğretmenlere karşı saygısızlığımızın tarihsel durumu ve öğretmenlerin aldıkları açlıktan kıvrandıran maaşlar düşünüldüğünde, eğer onların çoğunluğunun sonu umutsuzluk olmasaydı bu şaşılacak bir şey olurdu. (not 12)

Bu boşlukların üstesinden kamu harcamalarını yeniden yönlendirerek, boşa giden harcamaları ortadan kaldırarak ve devletin rolünü yeniden gözden geçirip etkin bir mali politikayla kamu mülkiyetinin küçümsenmesini yok ederek gelmeliyiz. Tüm bunlarla beraber somut imkân, öğretmenlere hak ettikleri gibi davranılması ve onların meşru gelişimleri üzerine temellendirilmiş bir pedagojik politikayla sonuçlanacaktır. Sadece bu noktadan kalktığımız zaman öğretmenlerden etkinlik talep etmemiz mümkün olacaktır.

Naif ve epistemolojik merak bağlamında diyalojizm meselesine geri dönelim. Diyalojist bir ilişki (zihinlerinin bürokratikleştirilmesine karşı bağışıklığı olan ve keşfetmeye ve daha fazla bilmeye açık aktif özneler arasındaki iletişim), bilginin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu sürecin toplumsal doğası, diyalogsal ilişkiyi onun doğal bir unsuru yapar. Bu bağlamda, otoriter antidiyalog, insan varlıklarının doğasını, onların keşfetme sürecini çiğner ve demokrasiyle de çelişir.

Otoriter rejimler merakın düşmanıdır. Yurttaşlarını merak gösterdikleri için cezalandırırlar. Otoriter güç, meraklı ya da sorgulayıcı değil gözetleyicidir. Öte yandan diyalog ise merak ve huzursuzluk doludur. Diyaloga giren özneler arasında karşılıklı saygıyla doludur. Diyalojizm, olgunluğu, bir macera ruhunu, sorgulamada güveni ve cevaplar bulmada ciddiyeti gerektirir. Diyalojist bir ortamda sorgulayan özne sorgulayıcı olmasının nedenini bilir. Sadece sormuş olmak için ya da sadece dinleyiciye uyanık görünmek için soru sormazlar.

Diyalojist bir ilişki gnoseolojik bir sürecin işaretidir: Bir iyilik ya da şefkatlilik değildir. Diyalojist ciddiyet ve eleştirel araştırmaya teslimiyet, boş gevezelik ile karıştırılmamalıdır. Diyaloga girmek gevezelik etmek değildir. İşte bu nedenledir ki öğrencilerin sanki söylemi yutacakmışçasına ama aynı zamanda onun fikirlerini anlamak için dinledikleri bir profesörün eleştirel ve titizce yöntemsel sunuşunda diyalog olabilir.

Her ne kadar şeyler sadece ortamları değil ama kendi kendileriyseler de diyalojist bir ortamdan bahsedebiliriz. Kişinin sorular uydurmasına gerek olmayan görünmez ve öncel bir diyalog vardır. Gerçekten demokratik eğitimciler anlık olarak değil, tabiatları gereği diyalojisttirler. Toplumumuzdaki önemli görevlerinden birisi de bu diyalojist ortamı taşımalarıdır.

Diyalojist deneyim, epistemolojik merakı inşa etmek için esastır. Diyalog, aynı zamanda eleştirel bir duruş anlamına gelir. Diyalogun öznelerine aracılık eden nesnelerin varoluş sebepleriyle uğraşmak anlamına gelir.

Eğitim pratiğiyle epistemolojik merak egzersizi arasındaki büyüyen uçurum beni kaygılandırıyor. Saf tekniğe indirgenmiş eğitim pratiği ile elde edilen merakın, dünya karşısında bilimselci bir duruşun ötesine geçmeyen, uyuşturulmuş bir merak olabileceğinden korkuyorum.

Eğitim hakkındaki "pragmatik" söylemin özünde yatan budur. Dayanışma ütopyasının yerini, düşsüz (ki düşlerin "şimdiye kadar yeterince sorun yarattıkları" düşünülmektedir) bir dünyada hayatta kalmaya yönelik teknik eğitim alıyor. Bu durumda önemli olan, öğrencileri iyi idare edebilecekleri şekilde eğitmektir.

Bu kaderciliği, insan ve tarih anlayışım adına, ahlaki bakış açım ve inkar edemeyeceğim inancım adına reddediyorum. Bu-

rada ve diğer yazılarımda insan varlığını ve tarihi nasıl anladığımdan bahsettim. Bizi daha fazla olmak için sürekli bir arayışa (ki bu hem doğal bir eğilim hem de aynı zamanda yönünü kaybetme riskidir) gömülü varlıklar yaptığının farkında olduğumuz sonluluğu vurgulamak isterim. Tarihsel eğilimimiz kader değil, daha ziyade imkandır. Ve olumsuzlamasını, imkansızlığı, açığa çıkarmayan bir imkan olamaz. Tersinden alırsak, bugün imkansız olan bir şey yarın mümkün hale gelebilir. Bir imkan olarak tarih içerisinde, ancak sorumlu, dolayısıyla da ahlaklı olabiliriz. Böylesi bir sorumluluk aynı şekilde ahlâki bir mücadele anlamına gelir ki böylece biz de ona göre yaşayabiliriz. Ontolojik olarak sorumlu olduğumuz gerçeği arayış olmadan, bizim kendi özgürlüğümüz için, sorumlu olmamızı sorumsuzca yasaklayanlara karşı savaşmadan yaşanacak bir şey değildir. Bu nedenle özgürlük için mücadele, öncel bir görevi ima eder: Mücadeleyi onun için ayakta durduğumuz sürece kabul etmek. Onsuz olamayacağımız özgürlük, bir armağan değildir, fethedilmesi gerekir.

"Her şey olduğu gibidir, çünkü başka türlü olamazdı" ifadesi, egemenlerin, üzerinde egemen olunanların direnişini boşa çıkarmak için kullandıkları sayısız araçtan birisidir. Tarihsel olarak ne kadar uyuşturulmuşsak, değil dönüştürmek, dokunmanın bile mümkün olmadığı bir gerçekliğe ne kadar kaderci bir biçimde gömülmüşsek o kadar az bir geleceğimiz vardır. Umut, ötesinde hiçbir şeyin mümkün olmadığı bir çeşit son durak olan hareketsiz bugünün baskısıyla ezilmiştir.

Bir süre önce San Francisco'da Amerikalı dindar bir kadın ve evsiz iki insanla birlikte öğle yemeği yemiştim. Sohbetimiz arasına baştan sona umutsuzluk serpilmişti. "Bir kere sokağa düştün mü asla kurtulamazsın. Size bu perişanlığım dışında ne sunabilirim ki? Günler gelip geçiyor. Geceler tüketiliyor ve ben onların içinde kendimi sıkıştırılmış hissediyorum. Bir ışık huzmesinin günlerimi ve gecelerimi araladığı zamanların üzerinden çok geçti. Başlangıçta umudum düşlerime yerleşmişti. Uyurken bir parça mutluluk yaşayabileceğimi düşünürdüm", dedi bunlardan birisi, uzak bir bakışla. Sadece kâbusları olan Sao Paulolu köy delikanlısının gözlerindekiyle aynı ifadeydi bu. Yine de bu evsiz insanın geceleri daha iyice görünüyordu, "Onların içine gömülüp acılarımı bastırabilirim".

Ahlaki ve siyasi sorumluluğum "Her şey olduğu gibidir, çünkü başka türlü olamazlardı" diyenlerin kinizmi karşısında duraksamama izin vermez. Bu cümledeki yalanı kabul etseydim dünyadaki umutsuzlara ihanet etmiş olurdum, mesela San Francisco'daki o çocuğa. İsmini bilmiyorum. Onu bir daha hiç görmedim. Eğer hâla yaşıyorsa zamanın dibinde, muhtemelen bu yazıyı hiç okumayacak bile. Trajik deneyimini anlatırken açıkça ortaya koyduğu umarsızlığından (geri dönemeyerek sokaklara düşmek) söz ederek bana ne kadar yardımcı olduğunu bilmeyecek.

O öğle yemeğinden iki üç gün sonra San Francisco'da yoksulların ve sürülmüşlerin yardım gördüğü bir Katolik evini ziya-

ret ettim. Yıpranmış ve söyleyeceklerini rahatça ifade etmekte zorlanan beyaz bir kadın bana baktı. "Amerikalısın değil mi?" Yaşlı gözlerle, ıstıraplı bir parıltı, yanıtladı: "Hayır. Ben yoksulum". Bu, sefaletin bir milliyet olarak kullanıldığını ilk duyuşumdu. Kendini suçlu hissederek, daha ziyade sistemin ona başarı yoksunluğundan ötürü yüklediği suçu kabul ederek Amerikalı olmadığını söylemişti. Kendi kendini suçlaması içerisinde, sanki başarılı bir varoluşa sahip olmadığı için, Amerikalılıktan bağışlanma dilenir gibiydi. Perişan kadın, çok önemli bir biçimde kendindeki yurttaşlık yokluğunu ifade etmişti. Varoluşun kendisinden kovulmuştu. Bu, ideolojinin sıra dışı gücüdür. Kadın kendisini bununla o derece özdeşleştirmişti ki, konuştuğu zaman sanki artık o değil de ideolojinin kendisi konuşuyordu. Söylem, kadının içine yerleşen egemen ideolojiyi açıkça gösteriyordu; öyle ki kadın tamamen özeleştiriydi.

Şöyle düşündüm: "Eğer bir davada olsaydık bu kadın aynı zamanda hem davalı hem de kendi kendisinin davacısı olacaktı. Savunması olmayacaktı"

Kadının suçu ona kaderci bir duruşla aynı yolla yerleşmişti. Yoksulun kaderciliği inkar edilemez surette sadece egemene yardımcı olur. Kaderciliğin, üzerinde egemen olunanın ayaklanmasına mani olmak ya da mümkün olduğunca geciktirmek için egemen tarafından icat edildiğini düşünmeye itiliyoruz. Tam olarak öyle değil: Dünyanın, kaderci bir anlayışını yaratan; çocuklarını acayip bir biçimde seven ve bu nedenle onları acı, ihtiyaç ve talihsizlikle sınayan bir Tanrı anlayışını yaratan, baskıcı durumun dokusudur. Kendisini baskıcı durumun içinde yaratan ve ona hizmet eden kadercilik baskıcılar tarafından beslenir. Adaletsizliğe karşı ayaklanana cezalandıran ve sevgi karşıtlığına teslim olmuş bir kabulünü kutsayan bir Tanrı anlayışı kadercilik için doğaldır.

Dünyanın ve Tanrı'nın bu tür bir anlayışını yaratan durum, bunun içerisine batmışlara acılarına yerleşmekten başka çıkış sunmaz. Yerleşmemek, durumun meşruiyetine dair herhangi bir şüphe göstermek Tanrı'nın isteğine karşı bir günah anlamına gelecektir. Kitlelerin sabrının ve ıstırabının tarihsel uyuşukluğuyla desteklenen egemen, Tanrı'yı kendi amaçları için kullanır.

Özgürleşme ve bunun pratiği etrafındaki mesele halk sınıflarının dindarlığına karşı savaşmak değil, ki bu onların bir hakkı ve kültürel ifade biçimleridir, daha ziyade adalet, doğru ve sevginin yanında bir Tanrı için güçlünün hizmetindeki bir Tanrı görüşünün üstesinden gelmektir. Popüler dindarlığa damgasını vuran teslimiyet ve tükeniş, zulüm ve ahlaksızlığa karşı direniş biçimleriyle yer değiştirecektir.

Bu şekilde, Tanrı'nın isteğini yansıtan bir kadere yönelik itaât-inanç, aşıkâne isyankârlığın teşvik eden inancına yol verecektir. Bu süreçte, (inançlarında ilerleme kaydedenler için) bedenin günahların evi olarak anlaşılmasından Tanrı'nın tapınağı olarak düşünülmesine dönüşüm vardır.

Çeşitlilik içinde birliği savunurken, özgürleştirici inançlarına sahip olanlarla bir nedenine bakmaksızın inanca sahip olmayanlar arasındaki birliği düşünüyorum.

İnançlarını yaşayanların yaşamayanları nasıl reddedebileceklerini ya da tersini anlayamıyorum. Eğer bizim ütopyamız dünyanın sürekli değiştirilmesi ve adaletsizliğin üstesinden gelinmesi ise, ne ben hiçbir inancı olmayan ilericilerin katkılarını reddedebilirim ne de bir inancım olduğu için reddedilebilirim. İnançlarını ilan edenlerde kabul edilmemesi gereken şey, onların bunu halk sınıflarının eleştirel olmamasının hizmetinde kullanmalarıdır.

Ben Tanrı'yı hep bu şekilde anlamışımdır: benim tarihi yapmamı engelleyen değil, tersine beni dünyayı dönüştürme

yönünde iten -ki bu sömürenlerin ve güçsüzlerin insanlığını yeniden kurmayı mümkün kılıyor- tarih içerisinde bir varlık.

Ailemin karşı karşıya kaldığı belaların tüm olumsuzlukları içindeki olumlu yanlardan birisi bunalımın içerisinden kaderci bir pozisyon almadan geçmiş olmasıdır. Tanrı tarafından sınanıyor olduğumuz fikri bizden uzaktı. Tam tersine, daha önceden ben kendimi dünyayı değiştirme, bana yanlış görüneni onarma ihtiyacına ikna olmuş buldum. Bu tavır, mutlak bir bilgiden ziyade bir önsezi, bir sezgi idi (bkz. Cristina'ya Mektuplar, 1996).

İnancımdan bahsederken kendimi çok rahat hissetmiyorum. En azından siyasi tercihim, ütopyam ve pedagojik düşlerimden bahsederken hissettiğim kadar rahat hissetmiyorum. Ancak, baskıcı gerçekliğin üstesinden gelmek ve daha az çirkin, daha az kötü ve daha çok insancıl bir toplum inşa etmek için mücadelemde inancımın büyük öneminden bahsetmek istiyorum.

Daha halk-uyumlu bir toplum yaratma mücadelemin lehindeki tüm argümanlar, derin köklerini inancımda buluyorlar. O beni sürdürüyor, motive ediyor, kavgaya devam ettiriyor ve hiçbir zaman bana şöyle demiyor: "Dur, sakinleş; her şey olduğu gibidir, çünkü başka türlü olamazlardı".

Gençken, Miguel de Unamuno'yu okumuştum: "fikirlere sahip olunur; inançlarınsa içinde olunur". Ben inancımın içindeyim, ama bu beni hareketsizleştirmediği için inancımın içinde olmam, hareket etmem, o inançla tutarlı değişik eylem biçimleriyle ilişkilenmem anlamına geliyor. Eylem içerisine girmem onu yeniden doğruluyor, eylem onu asla reddetmiyor. İnancı reddetmek inançsız olmak değil, daha çok eylemlerle, onunla çelişmektir. İnanca sahip olmamak, insanlar için hem bir olasılık hem de bir haktır. Eğer inanma veya inanmama özgürlükleri reddedilirse insan olamazlar. Sorun inanca sahip olmak, inan-

mak değildir. Sorun, inanca sahip olduğunu iddia ederken aynı zamanda eylemlerinde ona ters davranabilmektir.

Bu bağlamda, tutarlılık ve bunun bir örneği vaaz ettiklerimle yaptıklarım arasında bir denge kurmak için mutlaka gereklidir. Bir kişinin ilan edilmiş inancına karşı ifade vermek inanca karşı çalışmaktır.

Çocukluğumdan beri İsa'daki inançla; ırk, cinsiyet, toplumsal sınıf ya da ulusal kökene dayalı ayrımcılığın nasıl birbiriyle uzlaştırılabileceğini anlamamışımdır. Halk sınıflarını "bu kokuşmuş insanlar" ya da "ayaktakımı" olarak adlandırıp İsa'yla birlikte yürümek nasıl mümkün olabilir?

İnanca sahip olmak kolay değildir. Hepsinden öte inancın, onu taşıyanlardan istedikleri nedeniyle kolay değildir. İnanç, alçakgönüllülük, tutarlılık ve hoşgörü bağlamında ötekilerin özgürlüğüne saygıyı ima eden bir özgürlük yanlısı duruşu ister.

İnanç, tecavüze uğramışların arasında özgün bir biçimde ortaya çıkabilecekken kendini beğenmişlerin arasında çiçek verme ihtimali daha azdır. İnanç tarafından dokunulabilmeleri için önce onları bütünüyle güçlü yapan güçten boşaltılmaları gereklidir. Böylelikle, kibirleri kırılarak, gerçek inancı yaşayabilirler. Kibirlerini kaybetmeden, güçsüz dahi olsalar, bir alçakgönüllülüğü varsaymamalıdırlar.

Bu nedenle kurtuluş, özgürleşmeyi, onun için mücadeleye girmeyi ima eder. Kurtuluşun yolu, sömürüye karşı savaşın yolu, güdülenmeyi ve teslimiyeti reddetmesi gibidir. Kurtuluş süreci isyankârlık olmadan gerçekleştirilemez.

İnanca sahip olmak kolay değildir.

Bir dostum, sanki cevabını önceden biliyormuş gibi, bana günlük banka soygunu sayısının saçma yüksekliği, tanık cinayetleri, katliamlar, Candelarialar, zimmete geçirmeler, skandallar,

adam kaçırmalar, Kongre'deki skandallar, kanunsuz aflar, legal teknikler aracılığıyla devlet memurlarına karşı mecliste açılan davalara hıyanet edilmesi karşısında iyimserliğimin ne kadar öteye gideceğini sordu.

Arkadaşım, bana bunları, Collor'ın Üst Mahkeme'de aklandığı ve Candelaria katliamının ikinci tanığının öldürüldüğü gün sordu. Aslında arkadaşım, her şeye rağmen benim umudumun ve iyimserliğimin hâlâ canlı olduğunu duymaya gelmişti. Onun sorusu, benim sorumluluğumu arttırdı; çünkü şunu fark ettim ki o, benim cevabımda kendisi için bir dayanak arıyordu. Bilmediği ise şuydu; onun bana ihtiyaç duyduğu kadar ben de ona ihtiyaç duyuyordum. Umut için mücadele sürekli bir mücadeledir; ve kişi bunun tek başına bir mücadele olmadığının farkına vardığında mücadele yoğunlaşır. (not 13)

Eğer umudun kökleri varolmanın etkisizliğinde ise, onu cisimlendirmek için başka bir şeye ihtiyaç vardır. Kişi bunu yaptıkça etkisizliği eleştirelleşir ve bir daha asla umuttan yoksun kalmayabilir. Etkisizliğimin eleştirel bir kabulü, beni sürekli olarak bir arayışa itiyor. Beni umutlu kılan bulmanın kesinliği değil; ama benim arayış içerisindeki hareketimdir. Yalnızlık içinde, umutsuzca aramak mümkün değildir.

Brezilya toplumunun ahlaki çürümesinin dayanılmaz seviyelere ulaştığı doğru. Ama şurası da kesin ki yarılmalar ne kadar derin olursa olsun terbiyenin ve uygun davranışın yeniden ortaya çıkması her zaman mümkündür.

İki yüzlü ahlakçılık karşısında saflığın kendini ortaya koyması ve utanmazlığın küstahlığı karşısında ciddiyetin parlaması, Brezilya tarihinde bir kez daha acil hale gelmiştir. Umudu korumak için, bozulmanın örnekleri olarak halk sınıflarına karşı saygısızlığı, temel eğitimdeki öğretmenlere ödenen uygun ol-

mayan maaşları, kamu mülkiyetine karşı saygıdan yoksunluğu, devletin, işsizliğin, yokluğun ve açlığın fazlalığını tanımak gereklidir. Bunlar hayatlarımızın pornografisini oluşturuyorlar. Aynı şekilde ister siyahlara karşı olsun, isterse kadınlara, eşcinsellere, yerlilere, şişmanlara, yaşlılara karşı ayrımcılık da.

Gerçekliğin kabalığı tersini öneriyor olabilse bile bizim umudu korumamız zorunludur. Bu aşamada umut için mücadele, tüm tecavüzlerin, şemaların ve dışlamaların kesin kavramlarla suçlanması anlamına gelir. Bunları suçladıkça, ötekilerde ve kendimizde umut için bir ihtiyacı ve umudun bir tadını uyandırırız.

Ya eğitim umuda yönelik olarak ne yapabilir? Gnoseolojik bir süreç olarak eğitim, bilinebilir nesnelerin dolayımladığı özneleri (eğitimciler ve öğrenciler), ya da eğitimci-öznenin öğreteceği ve öğrenci-öznenin öğreneceği içeriği kapsar. Otantik eğitsel pratiği değerlendirdiğimiz perspektif –gnoseolojik, estetik, etik, siyasal- hangisi olursa olsun süreci daima umut içerir. Umutsuz eğitimciler, kendi pratikleriyle çelişirler. Onlar, bir adresten, bir varış noktasından yoksun erkek ve kadınlardır. Onlar, tarih içinde kaybolmuşlardır.

Okul yaşamı için vazgeçilmez olduğundan, umudu canlı tutabilme çabasında, eğitimciler toplumsal gerçekliğin gelgitlerini her zaman tahlil etmelidirler. Bunlar daha fazla umudu olası kılan hareketlerdir.

Tarihsel bir bakış açısıyla gerçeklerin titiz bir çözümlemesi olumsuz olarak değerlendirilen belli olayların göründüklerinden daha olumlu olduğunu gözler önüne serer. Gerçekler ne kadar sarsıcı olursa olsun, toplumun yeniden kapatılması asla çare olamaz. Gerçekte bugün yaşadığımız olumsuzluklar demokrasi hakkında şüpheler yaratmaz. Yenilenmiş bir kuvvetle demokra-

siyi yaşadığımız için tam da belli olaylar oluyor; ve biz, birçok diğerinin de farkında oluyoruz.

Örneğin, eğer Brezilya sahip olduğu siyasal-demokratik olgunluk seviyesine ulaşmamış olsaydı, bir devlet başkanına dava açılması mümkün olmayacaktı. Sadece demokrasideki iyileştirmeler, ki bu toplumsal adaletsizliğin üstesinden gelinmesini ima eder, kavgaya koyduğumuz umudun boşa gitmediğini gösterebilir. Gerçekte, gücü istismar eden bir düzen asla demokrasiye giriş değildi. Otoriterlikten demokrasiye geçişi başlattığımız zaman zarfında karşılaştığımız engellerde umudun tükenmesi riskini hissettik. Bu, şimdi tamamlanmış bir geçiştir, bundan sonra hakkında konuşmak için bir neden yoktur. Şimdi demokrasiyi sağlamlaştırmamız, kurumlarını desteklememiz, kalkınmaya bir geri dönüşü garantiye almamız ve ekonomik dengeyi sağlama alarak bununla bize sıkıntı veren toplumsal sorunlarla yüzleşebilmemiz gereklidir.

Sağla ittifak içinde bunu asla başaramayız.

Ana Maria Araujo Freire

GİRİŞ

Paulo Freire ile bir kitabı paylaşmak benim için hem bir ayrıcalık hem de bir zevktir. Karısı olarak, çalışmalarına katılma davetlerini hiçbir zaman bir hak ya da görev olarak değil bir ayrıcalık ve zevk olarak algıladım.

Onun yazılarına katılmak ve bu süreçte kendimi hem bir entelektüel olarak hem de bir Brezilyalı olarak yapmak ve yeniden yapmak bir ayrıcalıktır. Paulo'nun bu kitaptaki anlatısı, diğer yazdıklarında olduğu gibi, yaşamının günlerinden, duygularından ve düşüncelerinden, Recifeli, Pernambucalı ve Brezilyalı olarak dünyada yaşadığı deneyimlerinden alınmıştır. Dolayısıyla bu yolu onunla beraber yürümek beni daha fazla tarihçi ve daha özgün bir biçimde ulusal yapıyor ve yeniden yapıyor.

Onunla sadece iyi bir karı-koca ilişkisinin gündelik neşesini değil, aynı zamanda önceleri benim olmakla birlikte son yıllarda giderek daha fazla bizim olan siyasi-pedagojik endişeleri yaşamanın ve paylaşmanın doyumunu da paylaştığımı bilmek benim için bir zevk.

Yüreğin Pedagojisi'ndeki bu notları üretirken gösterdiğim dikkat Umudun Pedagojisi ve Cristina'ya Mektuplar'a yazdığım notlardakinin aynısıdır. Böylece kendimi Paulo'nun fikirlerini ve

yol arkadaşlığını paylaşmanın zevki ve ayrıcalığıyla "bu mango ağacının gölgesinin altına" (Paulo'nun kitabının Portekizce orijinal başlığını yansıtıyor) yerleştirmeyi istiyorum. Çünkü o bunun ve diğer Kuzeydoğu ağaçlarının altında kendisini daha yaratıcı ve kafası dinç hissediyor.

Bu notların amacı yazarın metnini işgal etmek değil, onu tamamlamaktır. Bazıları gereksiz görünebilir, ancak Paulo'nun dili ve fikirleri yerel düzeyin ötesine geçiyorlar; ve beni, bunları evrensel kamuoyuna tercüme etmeye yönlendiriyor. Notlarımın amacı görünüşte bariz olan zaman, mekan ve Brezilya kültürüne göndermeleriyle bu metnin bağlamını vermektir. Bu notlar, yazarla okuru arasındaki diyaloga asla müdahale etmeyi amaçlamayan basit tanımlamalar, anlatılar ve düşüncelerdir.

NOT 1

1995'te Brezilya Ulusal Piskoposlar Konferansı (CNBB), siyasi ve ekonomik güçleri topluma katılımdan dışlanan erkekler, kadınlar ve çocuklar adına yıllık Kardeşlik Kampanyası'nı düzenledi. Kampanya aracılığıyla Katolik Kilisesi toplumu tarihsel olarak dışlanan, az değer verilen ve işleri şansa bırakılanların farkında olmaya ve onlar için somut eyleme girişmeye teşvik etti.

Bu grup, yaşlıları, engellileri, hastaları, yoksulları, sokak çocuklarını, cinsel tacize uğrayan kızları, mahkûmları, ilaç bağımlılarını, AIDS'lileri, hayat kadınlarını ve işsizleri içeriyor. Kampanyanın ana belgesi şunu duyuruyor: "297 ıslahevinde 130 bin kişi bulunuyor, yani yer başına 2,5 kişilik bir fazlalık (...) beş yüz bin kız Brezilya caddelerinde kendilerini pazarlıyor (...) Kayıtlardaki en genç hayat kadını 8 yaşındaydı. (...)" CNBB verilerine göre 32 milyon insan açlık çekiyor, 7 milyonu fiziksel ya da ruhsal hastalıktan mustarip ve milyonlarca çocuk erken yaşta çalışmaya başlıyor. Buna ek olarak en az 500 bin insan HIV virüsü taşıyor.

Brezilya'daki Katolik Kilisesi altmışlardan bu yana ruhban sınıfının oldukça ilerici bir katmanını oluşturmuş ve ezilenlerin davasına bütünüyle katılmıştır. CNBB de onların kurumlarından birisi olup Mayıs 1995'e kadar, sadece İncil öğretmek için değil aynı zamanda sosyo-politik adaletsizliğe karşı savaşmak için de mekanlar açmıştır. Tüm askeri dönem boyunca (1964-1985) Paulo Evaristo Arns gibi birçok liderin sesi, her şeyden önce işkence ve siyasi mahkûmların ortadan kaybolması keyfiliğine karşı yükselmiştir. Siyasal açılımdan sonra maddi ve kültürel kazanımlardan dışlananların durumu, büyük ölçüde CNBB'nin faaliyetlerine liderlik eden bu ruhban sınıfının temel meselesi oldu. Daha yakın zamanlarda cumhuriyetin şimdiki başkanının özelleştirmeci ve küreselleşmeci neo-liberalizmi bu sınıfın muhalefeti ile karşılaştı. Çünkü onlar, bu kadar yüksek seviyede bireyci ve toplumsal meselelere duyarsız bir sisteme dışlananların entegre edilmesinin imkansız olduğunu biliyorlar.

NOT 2

Freire, çocukluğundan Kuzeydoğu yaşamının önemli unsurları olan ağaçlar ve onların gölgeleri aracılığıyla bahsediyor. Mangoların bölgesine özgü caju ağacından bahsediyor. Bu ağacın özel rayihası doğal biçiminde korunabiliyor ya da "dostane caju" ile beraber deniz kenarındaki Pazarların mutluluğunu yaratmak için cachaçanın içine akıtılabiliyor. Caju, ayrıca lezzetli mahun cevizleri de verir. Aynı zamanda sömürgeleştirmenin başlarında Cizvitler tarafından getirilen, değişik koku, tad ve büyüklüklere sahip iri ve sulu meyveleri olan mango ağaçlarından bahsediyor. Bol miktarda meyve özü sunan dev jaca ve barrigudeira ağaçlarından ya da "çok kalın bedenli, içinde büyük miktarda su olan, kırmızı çiçekli ve kanatlı kapsüle benzeyen meyvesi olan painera"lardan

(Aurelio Diccionario) söz ediyor -bu son ağaçtan elde edilen ince tabaka yumuşak ve ucuz yastıklar yapmakta kullanılıyor.

"Renkler, kokular ve meyveler"e vurgu yaparken Freire, 1950'lere kadar (gökdelenler kenti işgal edene kadar) içinde yaşayan toplumsal sınıf hangisi olursa olsun şehirdeki tüm evlerin arka bahçelerini dolduran ve dolayısıyla kuşları çeken ağaçların niteliklerine gönderme yapıyor. Özlenen bir geçmişe ait şeyler... Soda türü içeceklerin pazarlanmasına teslim olmayanların bugün hâlâ püresinden, suyundan ve dondurmasından tad aldıkları başka meyveler de yazarın anılarını dolduruyor: caja, pitanga, yıldız meyvesi, araça, papaya, umbu, graviola, pinha, sapoti, inga, pitomba, mangaba, guava, muz, jaboticaba, nar, ananas...

NOT 3

Brezilya, coşkun bir doğaya sahip yaratıcı insanlar yönünden zengin ve müsriftir. Bu insanlar, egemen sınıfların onları ve milyonlarca diğer insanı toplumun orta tabakalarıyla beraber alçak bir hor görmeyle tehdit etmesini ve onları açlık, yoksulluk, hastalık ve cehalete mahkûm etmesini genellikle karşı çıkmadan izlerler. "Anavatanım"ın, yalnızca Kuzeydoğunun değil bütün bir Brezilya'nın çelişkilerinden bahsederken Freire, bu insanlar için savaşan başkalarıyla beraber, duyguyla ve haklı bir öfkeyle figan ediyor.

Veriler, toplumsal zenginliğin Brezilyalılar arasındaki bölüşümündeki adaletsizliğin derecesini gösteriyor. Brezilya'da toplumsal sınıf büyük oranda renge bağlıdır. Hâlâ hüküm süren köle mantığından ötürü siyah erkek ve kadınlar aşağı yaratıklar olarak görülürler. 1531 ile 1810 yılları arasında Brezilya'ya Angola'dan, Fildişi Sahilleri'nden, Luanda ve Benguela'dan 6,1 milyon kölenin girdiğinin kaydı vardır (Kıyaslama yapabilmek için, Brezilya'nın 1810 nüfusu IBGE -Brezilya Coğrafya ve İstatistik Enstitüsü-

verilerine göre göre 4,1 milyondu). 1990'da toplam 147,3 milyonluk Brezilya nüfusu içerisinde Afrika kökenlilerin sayısı yaklaşık olarak 7,2 milyon ve koyu renklilerinki (açıkça ırkçı bir tanımlama) de 57,8 milyona ulaştı. Sömürgeci-erkek egemen mirasımız kadınlara, beyaz olsalar bile toplumsal zenginliğin çok küçük bir parçasını sunuyor. Aynı zamanda kültürel ve maddi zenginliğin bölgeler arasında dağılımında da eşitsizlikler bulunuyor.

Emeklilerin ve sigortalıların içinde bulundukları kötü durum da trajiktir: Sosyal Güvenlik'ten faydalanan 12,3 milyon kişi sadece asgari ücret alıyorlar (yaklaşık 100 dolar). 1990'da ortalama yaşam beklentisi 65,49 yıldı, erkekler için 62,14 ve kadınlar için 68,98. Kuzeydoğu'da bu rakamlar 60,84 ve 67,74'e düştü. Latin Amerika'nın en yoksul ülkelerinden Surinam'da ortalama yaşam beklentisi ise 70 yıldı (Folha de Sao Paulo, 3/8/95).

1990'da doğan her bin çocuktan 51,6'sı öldü: oğlanların 58,7'si, kızların 44,3'ü. Güney Bölgesi'nde bu oran sırasıyla 33,6 ve 19,6 iken Kuzeydoğu'da 95,6 ile 80,6'ya ulaşıyor (IBGE, Brezilya Yıllık İstatistikler El Kitabı, 1993). İspanya'da yaşamlarının ilk yılında ölen bebek oranı binde 6'dır. Amerika'nın en yoksul ülkesi Haiti'de bu oran Kuzeydoğu'dakinden (binde 88,2) daha düşüktür: binde 86'dır. Sao Paulo'da şehrin eteklerinde doğan yoksul bir çocuğun yaşamının ilk yılında ölme ihtimali şehir merkezinde oturanların çocuklarından 3,5 kat daha fazladır; çünkü şehir merkezlerinde hizmetler buralarda ayrıcalıklı insanlar oturdukları için daha iyidir.

Ölüm nedenleri arasında yoksulluk hastalığı olarak "bağırsak enfeksiyonu" başta gelmektedir. Bir bütün olarak Brezilya'da bu tür enfeksiyonlar ölüm nedenleri arasında sekizinci sırada gelmektedir. Tek tek baktığımızda ise Kuzey'de ikinci, Kuzeydoğu'da üçüncü, Güneydoğu'da on ikinci, Güney'de onuncu ve Ortabatı'da dokuzuncu sıradadır.

Geçtiğimiz yirmi senede gelirin belirli ellerde yoğunlaşmasını kolaylaştıran askeri diktatörlüğün dayattığı sessizliğin bir sonucu olarak giderek daha fazla şiddete dönük bir toplum olduk. Cinayet nedeniyle gerçekleşen ölümlerin yüzde 80'i yaşları on beş ile on sekiz arasında değişen gençler (sokak çocukları dâhil) arasında vuku bulmaktadır. Ölümlerin yüzde 31,6'sı cinayet, yüzde 31,2'si trafik kazaları, yüzde 10'u sağlık yardımı eksikliği ve yüzde 1,6'sı da intihar sonucudur (CBIA'dan -Brezilya Çocuk ve Genç Merkezi- akt. Folha de Sao Paulo, 10/1/94).

1995'te 156,3 milyon olacağı tahmin edilen nüfus içerisinde 41,9 milyonu (yüzde 26) devlet tarafından "yoksul" (barınma, giyinme ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli gelire sahip olmayan) kabul ediliyor. Bunların 16,5 milyonu aşırı yoksulluk içinde yaşadıkları ve temel beslenme ihtiyaçlarını dahi karşılayamadıkları için "muhtaç" olarak kabul ediliyorlar.

Kadınla erkeğin hayat standartları arasındaki farklılık da göze batıcı türden: 1990'da "10 yaş üstü aylık ortalama gelir" 24.156 Brezilya cruzierosu iken kadınlar için bu ortalama 8.238 Brezilya cruzierosuna denk düşüyor. Tüm bölgelerdeki kadınlar erkeklerin üçte biri gelire sahipken bir başka veri de bölgeler arası eşitsizliği ortaya çıkarıyor. Kuzeydoğu'da ortalama gelir 8.446 Brezilya cruzierosu iken bu ortalama Kuzeyde 17.652, Güneydoğu'da 19.846, Güney'de 16.452 ve Ortabatı'da 18.589 Brezilya cruzierosudur. Bu arada asgari ücretin değeri ise 10.110 Brezilya cruzierosuna ulaşmıştır. Çocuk-kadınlar, kendilerini yabancı turistlere pazarlayarak çok adaletsiz bir toplumun sonuçlarının acısını çekiyorlar. Seks turizmi diye adlandırılan şey budur. Bu kızlar, Avrupalılarla evlenmek umuduyla mutlu ve itaatkâr tatil arkadaşları olarak on beş günlüğüne turistlere katılmaktadırlar. Çocuk Fahişeliği Üzerine Kongre Soruşturma Komitesi'ne göre böyle 500 bin kız bulunuyor; UNICEF verilerine göre ise 10 milyon.

IBGE'ye göre 1990'da yedi yaş üstü okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 10,6 idi. Kuzey Bölgesi'nde bu oran 14,2, Güneydoğu'da 11,2, Güney'de 11, Ortabatı'da 17,6 ve Kuzeydoğu'da 39,1'dir. 1991 verilerine dayanan bir UNICEF-IBGE çalışması on beş on yedi yaş arası Brezilyalıların içinde okuma yazma bilmeyenlerin sayısının 1,3 milyon olduğunu ortaya koyuyor, yani bu yaşlardaki toplam nüfusun yüzde 12,4'ü.

NOT 4

Köylü İttifakı üzerine daha geniş bilgi Cristina'ya Mektuplar'a yazdığım not 34'te bulunabilir.

NOT 5

Freire, Kuzeydoğulular hakkında konuşurken, yalnızca onların lirisizmi, kurnaz zekâları veya güneşlerinin tadı, ağaçlarının gölgesi ve tropik asaletle dışarı verdikleri kokuları temelinde değil, aynı zamanda farklılığın dayanışması temelinde kendini o insanlarla özdeşleştiriyor. Birtakım nedenlerle kendisini dar görüşlülük, kayıtsızlık, hareketsizlik ve umutsuzluktan kurtarmayı başaran Freire ile hâlâ bunlara gömülü olarak yaşayan ve muhtaçlığı kolaylaştıran "yardım ve iane"ler için kolay bir av olmayı sürdürenler arasındaki farklılığın giderek belirginleşmesine neden olan şey Kuzeydoğu'daki yaşam koşullarının trajik eşitsizliğidir.

On altıncı yüzyıldan bu yana Portekiz sömürgeci ticaretinin en önde gelen yeri olan Kuzeydoğu, en büyük zenginliğinin, şekerin, denizaşırı ülkelere ya da Brezilya'nın diğer eyaletlerine akıtılmasına sahne oldu. Altyapısını diğer sanayilerden tropik diye adlandırılanlar da dâhil hiçbirine uyarlamayan bir bölgenin ekonomik çöküşü, üretken toplumsal ilişkilerin de durağanlaşmasına neden oldu. Böylece, tarihsel olarak latifundiya merkezli olan

Kuzeydoğu, büyük şehirlerdekinden bile daha yoğun bir kırsal nüfusun var olmasına, sahip olmasına, istemesine, yapabilmesine ve bilmesine engel olan elitis ve köleci otoriterliği idame ettirdi.

Kuzeydoğu latifundiyalarında günün düzeni, sömürüye karşı mücadeleyi yöneten ya da destekleyen bütün işçilere işkence etmek ve onları öldürmektir. Sadece Bahia'da 1979 ile 1988 arasında 138 kırsal işçi önderi katledildi. Bu özgürlükçü beyinleri yok edip terörü yayan toprak sahipleri, yarattıkları sessizlikle kurbanlarına boyun eğdirmeyi amaçlıyorlar (*Ogunde*, cilt 1, sayı 2, Savador, Bahia, 6/30/89, s.4).

1964 ile 1994 arasında Brezilyalı kırsal işçilerin öldürüldüğü 1.781 cinayetin "yalnızca 29'u hakkında dava açıldı ve sadece 14'ü mahkûmiyetle sonuçlanırken diğer 15'inde beraat kararı verildi! (...) Değişik malikânelerde köle olarak tutulan işçilerin sayısı güçlü bir göstergedir: 1989-93 arasında tam 40.694. Chico Mendes'in failleri hâlâ meçhul. Kırdakilerin hakları için savaşan rahipler ölümle tehdit ediliyorlar" (İşkence Bir daha Asla grubunun haber bülteninden- Rio de Janeiro, sayı 16, Mart 1994, s.4).

Josue de Castro Merkezi, Çocukları Kurtarın Fonu ile birlikte yaptığı bir çalışmada şunu duyuruyor: "1994'te Pernambuco'nun Zona da Mata bölgesindeki fabrika ve değirmenlerdeki şeker kamışı hasadında yaşları 7 ile 13 arasında değişen 60 bin çocuk ağır işlerde çalıştırıldılar. (...) Şeker kamışı hasadında istihdam edilen iş gücünün yüzde 25'i bu küçük çocuklardı. (...) Bölgedeki ortalama aile geliri ayda zavallı bir 23 dolardı. Küçüklerin kazandıkları maaşlar ise işte harcanan yeniden enerjiyi üretmeye yarayacak beslenme ihtiyacının, başka bir deyişle "tavsiye edilen asgari istihkak"ın, sadece yüzde 58,6'sını almaya yetiyordu.

Bu çocukların yüzde 56'sı çalışmaya yedi başında başlıyorlar ve yüzde 57'si şeker kamışı tarlalarında çalışırken orakla yarala-

nıyorlar. Yüzde 90'ı gizlice kiralanıyor ve yüzde 100'ü haftada 44 saat çalıştırılıyor" (*Nova Escola*, sayı 84, Mayıs 1995, s. 51).

Dünya Bankası verileri, "Kuzeydoğu'daki 100 bin hektardan geniş 224 latifundiyanın, 1,7 milyon minifundiyadan mutlak terimlerle daha fazla toprağı kontrol ettiği"ne işaret ediyor (*Caminhar Juntos*, cilt 16, sayı 169, Aralık 1991, s.7).

Kırsal işçilerin gazetesi, 1991'de verimli toprakları yoğunlaşmasını gözler önüne serdi: Bu toprakların yüzde 50'si, toprak sahiplerinin yüzde 2'sine ait. Sonuç olarak kırsal nüfusun yüzde 70'i dışlanıyor, işsizlik, marjinalleştirme ve açlıkla karşı karşıya kalıyor (*Sem-Terra*, cilt 10, sayı 107, Eylül 1991). Brezilya'daki en büyük toprak sahibi 2,1 milyon hektar toprağa, ki bu El Salvador'un yüzölçümüne eşit, sahip (*Aeroesp* gazetesi, Sao Paulo, sayı 203, Aralık 1994-Ocak 1995).

Fabrika işçilerinin kullandıkları 90 bin ev, daha sonra boias-frias (Yaşamlarını hasat zamanlarında bir şeker kamışı tarlasından diğerine çalışmak için taşınarak kazanan göçebe ve yoksul kırsal işçileri anlatan bir terim) olmaya indirgenen yerel yerleşimcilerin işten atılmasından sonra tahrip edildi. Fabrika sahipleri, 1988 Anayasası'nın kırsal işçileri kent işçileriyle aynı seviyeye getirmesinden doğan maliyetin Sosyal Güvenlik'e yapılan işveren ödemelerini aşırı derecede arttırdığını öne sürüyorlar. Alagoas Federal Üniversitesi tarafından yapılan bir çalışma kırsal çalışma ilişkilerindeki değişmenin gettolaşmaya, şiddete, çocuk ölümlerine ve söz konusu nüfusların kültürel çöküşüne katkıda bulunduğunu gösteriyor. Bu tahribatın boyutunu daha iyi ifade etmek için iki örnek verebilirim: geçtiğimiz 20 yılda Alagoas Konut İdaresi halk için yalnızca 23 bin 34 ev inşa etti; IBGE'ye göre 1991'de başkentte 41 favela varken bu sayı 1995'te 120'ye çıktı (Folha de Sao Paulo, 5/28/95).

Bu arada, Jose Sarney'in demokratik-geçiş yönetimi sırasında (3/15/85-3/15/90) Tarım Reformu İçin Ulusal Plan adı altından tekrar canlandırıldı. Bir dizi ulusal sorunu çözmek için gerekli olan tarım reformu özellikle Kuzeydoğu'da, halkın 1964'te Başkan Joao Goulart'ın görevinden olmasına neden olan sefil durumu nedeniyle zaruridir. Ancak plan, naif bir şekilde hükümete güvenoyu veren topraksızların mücadelesini raydan çıkarmaktan başka bir şeye yaramadı: Aralık 1989'da planın sonlarına doğru verilen sözlerin yalnızca yüzde 10'u yerine getirilmişti (Ogunde, Bahia, sayı 9). Collor yönetiminin 400 bin aileyi yerleştirmeyi vaadeden Toprak Programı da unutuldu. Ama aynı başkan, şeker kamışı işletmeleri sahiplerinin borçlarını yenilemesine izin vererek sömürücülerin ayrıcalıklı durumlarına destek oldu.

Mayıs 1995'te, (durumları en azından tutucu sayılabilecek) yeni CNBB yönetim kurulunun göreve başlamasından hemen sonra Fernando Henrique Cardoso'nun neo-liberal hükümeti Ulusal Sömürgeleştirme ve Tarım Reformu Enstitüsü başkanını kovdu. Kovulan Enstitü başkanı ilerici sınıfın güvendiği ve kırsal işçilerin ve topraksızların meseleleri üzerine beraber çalıştıkları bir adamdı. Bu olay, tam da bin 227 çiftçinin Brezilya Bankası'na olan borçlarının kongredeki "kırsalcı caucus"un baskısıyla yeniden görüşüldüğü sırada oldu.

"Hektar başına ortalama bin reais temelinde hükümet 3 milyon hektardan aşağı bir toprak talep edemezdi. Aile başına ortalama 15 hektar alırsak bu toprak, 200 bin ailenin yerleşmesine imkan tanırdı. Başka bir deyişle FHC yönetiminin yerleşim hedefinin tamamını karşılardı" (Sem Terrra, sayı 146, Mayıs 1995). Tüm bu nedenlerden ötürü 5 milyon küçük toprak sahibi artık devlet bankalarından mali destek alamıyorlar; ve topraklarını üretim yapmak üzere aldıkları borçları ödemek için kullanıyorlar.

NOT 6

Anisio Teixeira, Brezilya'daki en önemli eğitimcilerden birisidir. 1900'de Bahia'da çok zengin bir ailenin oğlu olarak doğmuş ve daha sonra kendisini eğitime adamıştır. Ancak bu işi tüm hayatı boyunca yapması mümkün olmadı; çünkü komünist olmakla suçlanarak bu en büyük merakından iki kez uzaklaştırıldı, birincisi getulian sırasında ikincisi de askeri diktatörlük sırasında. Kamu eğitimi davasına adanmış bir yaşamdan sonra 71 yaşında yaşamını yitirdi. Hem ulusal kamu birimlerindeki hem de uluslararası yerlerdeki yoğun çalışmaları ve rolü her zaman kamu eğitimini güçlendirmek ve seçkinciliğe, itaatkârlığa, korkuya, eğitimsel merkezileşmeye ve eğitim faaliyetine zarar veren bürokratik politikalara karşı savaşmak üzerine odaklanmıştı. Bahia'da iki kez eğitim bakanlığı yaptı, Rio de Janerio'da, Federal Bölgede çalıştı, Capes (Araştırma Desteği İçin Eğitim Merkezi Bakanlığı) ve CNPq'yu (Ulusal Araştırma Konseyi) yönetti, UNESCO'da görev aldı. Esas olarak devlet tarafından eğitilmiş yurttaşlarca ulaşılacak, bilim ve toplumsal barış üzerine kurulu sanayileşme aracılığıyla varılacak demokrasi ve iktisadi kalkınma onun kılavuzuydu. Bilgi, geleceğe yönelik bir eğitim aracılığıyla elde edilecek denetim, yaratıcılık ve sorumluluğun sonucu olacaktı.

Dürüstlüğün ve bilgeliğin adamı, başkalarına karşı hoşgörülü, ama kendisine karşı sert, kavgacı, önyargısız ve girişimci Trixeira, John Dewey'in fikirlerinin bir takipçisi ve savunucusuydu. Kolombiya Üniversitesi'nde yaptığı doktorayla beraber Dewey'in ve ABD'nin bir hayranı oldu; ki bu nedenle de Brezilya solu onu asla affetmedi. Brezilya tarihindeki en önemli iki otoriter dönemde kendisi bir liberal olduğu hâlde komünistlik suçlamalarıyla karşılaştı. Bunun nedeni Kuzey Amerikalı hocasının, Lenin'in eşi Krupskaya'yı etkilemiş olması ve Rusya'nın eğitim pratiğini çekip çevirmesiydi. Yanlış anlaşıldığında ya da değer verildiğinde; azar-

landığında ya da övünüldüğünde Anisio Teixeira, daha eşitlikçi ve adil bir Brezilya mücadelesinde hiçbir zaman geri durmadı.

NOT 7

Freire'nin gönderme yaptığı iki seminer, onun 29 aylık Sao Paulo eğitim bakanlığı (SME) görevinden sonra yapıldı. Ama bu seminerler onun eğitim anlayışından ilham almış ve onun başlattığı eğitim faaliyeti içerisindeki diyalojist sürece süreklilik veriyorlardı. Organizasyonun ilk safhalarından itibaren projelerin ve fikirlerin tartışıldığı onlarca toplantı düzenlendi. Bilgi bültenleri ve basın bildirileri basıldı. Organizasyonun amacı yerel eğitimin keşfini, duyguları ve çalışmaları paylaşmaktı. İki yıllık hazırlık safhasında 14 bine yakın insan kamu eğitiminin zaferlerini ve eksikliklerini tartıştı (SME-SP Resmi Bülteni, s. 5).

1-4 Ekim 1991'deki; nitelik, boyut ve tabiatı itibariyle bir ilk olan Eğitim Üzerine Birinci Belediye Semineri'nin amaçları "SME'nin siyasi-eğitim ilkeleri hakkında tartışmaları genişletmek, ulusal eğitim ile ilgili temel konuları tartışmak, eğitimcilerin sürekli gelişimi sürecinde yeni bir fırsat yaratmak, yerel okullardaki pedagojik faaliyetteki ilerlemeleri kaydetmek ve kamuoyuna duyurmak, yerel okullarda kamu eğitiminin değişik alanlardaki etkisinin farklı deneyimleri üzerine tartışmayı teşvik etmek"ti (s.8).

Birinci Seminer, 6 bin katılımcıyı çekti-eğitimciler, okul işçileri, veliler, kamu okulu öğrencileri ve diğer kurumlardan misafirler. Sempozyumlar, yuvarlak masalar, pratik raporları, tematik tartışma grupları, pedagojik materyallerin sergilenmesi ve sanatsal gösteriler düzenlendi. Bu oturumlar sırasında katılımcılar, gece-gündüz, eğitimin şu konularla ilişkisi üzerine düşündüler: özgürlük, demokratikleşme, bilgi, eğitimcinin bağlılığı ve çocuk ve yetişkin eğitimi üzerine ulusal politika. Ayrıca ilk ve temel eğitim, disiplinler arası entegrasyon, kentsel planlama ve

eğitim, değerlendirme, eğitim işçisi olarak kadın meselesi hakkında tartıştılar, diğer birçok konuyla beraber. Tematik gruplarda, kayıtlı bin okul tüm gün okul programı, okuryazarlık ve çocuk eğitimi, eğitim için yeni bir kalite, sınıf içi, insan hakları ve toplumsal ilişkiler, matematik ve enformatik (bilgisayarlar) üzerine öneriler sundular. Sanat öğrencileri, flüt grupları ve koroların sunuşları, danslar, parodiler ve tiyatrolar vardı.

Bu sürecin sürekliliği garanti altına alan İkinci Seminer, 11-15 Ağustos 1992'de Sao Paulo'daki Anhembi Kongre Merkezi'nde yapıldı. Bazı toplantılar Eğitimsel Faaliyetler İçin Merkezler (NAE) bölgesinde yapıldı. NAE'ler, Freire tarafından, çağdışı kalmış ve uygun olmayan eğitim bölgeleri yerine kullanılan ve eğitim bakanlığının üssü olan 10 idari-pedagojik bölgeden oluşuyordu. Organizasyona Eğitim Bakanlığı ile ilişkili olanlarla birlikte çeşitli kurumlardan gelen misafirlerden oluşan 7 bin kişi katıldı. Eğitim konusunda daha derinleşen ikinci seminerin amacı şu konularda tartışmalar açmaktı: eğitim ve yurttaşlık, okul ölçeğindeki güç ilişkileri, belediyelerin, devletin ve federal konseylerin eğitim konusundaki rolleri, devlet ve ulusal seviyelerde gerçekleşen deneyimler, alternatif eğitimsel öneriler, insan hakları, şiddet, marjinalleştirme ve eğitim hakkı.

Çeşitli oturumlarda müfredat, çocuk eğitimi için pedagojik projeler, öğretmen gelişimi, okullardaki güç ilişkileri, cinsel uyum, gece okulu, Çocukların ve Gençlerin Hakları Yasa Tasarısı ve yeni Eğitim İçin Kılavuz ve Temeller yasası gibi çeşitli meseleler tartışıldı. Disiplinler arasılık ve müfredat entegrasyonu önerileri sunuldu ve tartışıldı. Öğretmen ve öğrenciler tarafından hazırlanan model, kitap, fotoğraf, poster, sanatsal ürün, bilgisayar programları gibi materyaller sergilendi. Video gösterileri ve sanatsal sunuşlar -Freire'nin Sao Paulo kamu okullarında uygulamaya çalıştığı- okulların mutlu yüzünü gösteriyorlardı.

Bunlardan başka iki seminer daha bahsedilmeyi hakkediyor. İkisi de veliler tarafından düzenlendi. Bunlar da Freire'nin eğitim kavramından ilham almışlardı. O da 1950'lerde SESI okullarında çalıştığı sırada Recife'de bu tür seminerler düzenlemişti. Birinci Belediye Veliler Semineri 14 Aralık 1991'de düzenlendi ve amacı okul konseylerini güçlendirmek ve veliler, öğretmenler, okul işçileri ve öğrenciler arasında kaynaşmayı sağlamaktı. Organizasyonun sonunda benzer seminerlerin düzenlenmesi ve Veli Gelişme Grupları ile okul temsilcileri konseylerinin oluşturulması önerildi.

İkinci Veliler Semineri 4 Temmuz 1992'de düzenlendi; veli ve eğitimcilerin daha güçlü katılımına sahne oldu. Nihai belge belli başlı şu önerileri içeriyordu: Özellikle PTA-toplantı zamanlarında kamuoyuna bilgi duyurmak için haber bültenlerinin ve duyuru panolarının hazırlanması, okul topluluğunun hak ve görevleri üzerine çalışma gruplarının oluşturulması, kamu güvenliği üzerine her okulda tartışmalar düzenlenmesi, yeni Okul Düzenlemeleri'nin geniş ölçüde kamuoyuna duyurulması ve öğretmen ve veliler arasında sürekli toplantılar (Entre Conselhos, Kasım 1992).

Bu dört organizasyon da Freire'nin damgasını taşıyordu. Her ne kadar eğitim bakanlığından çoktan alınmış olsa da Sao Paulo kamu eğitimi sistemine bir şeyin önceliğinin yer etmesini sağlamıştı: Yönetimin demokratikleşmesi, çocukların ve yetişkinlerin eğitimi için bir politika, erişimin demokratikleştirilmesi ve yenilenmiş bir eğitim kalitesi.

NOT 8

Freire, kendisi ve çalışma arkadaşları tarafından düzenlenen bu konferanstaki okuma yazma öğrenicilerinin sesinden bahsederken yalnızca eğitim tarihinde ilk defa gerçekleşen bir olaya (eğitimcilerin ve öğrencilerin bir araya gelip siyasi olarak ilişkilendikleri öğrenme-öğretme sürecini tartıştıkları bir meclis)

gönderme yapmıyor; aynı zamanda öğrencilerin bizatihi kendi yapıtları konuşmalara gönderme yapıyor.

Güçlü katılımlardan birisi de Alagoaslı bir çiftçi olan babasının kararıyla erken yaşta evlendirilmiş şimdi yaklaşık 55 yaşındaki bir okuma yazma öğrencisininkiydi. Güçlü bir ruh, nasır tutmuş eller ve iletişimdeki kolaylığıyla Sao Paulo'nun eteklerinden gelen bu demokratik topluluk lideri, 3 bin kişilik izleyicilere sık sık konuşmaya devam etmesini isteyip istemediklerini sordu ve onlar da istediler.

Bu toplantıda kendisini önyargılardan ve inatlardan özgürleştirerek başka hiçbir yerde kavrayamayacağı bir şeyi öğrenmiş bir kadın olarak Kuzeydoğu'daki yaşamından buna örnekler anlattı. Onun bilgisi tam da orada ve o anda, 16 Aralık 1990'da, öğrenci arkadaşları ve eğitimcilerle yaptığı düşünce alışverişi sırasında yapılıyor, üretiliyordu. Okuma yazma bilmemesinin kötülüğünü ve düne dayalı olarak ve yarına dair umutla yapılan bugünün tartışılması faaliyetinde ne kazandıysa hepsini açıkça anladı. Kendisini daha iyi anladıkça daha politize oldu.

O, diğer kadınları ana babalarının, çocuklarının ya da kocalarının isteklerine; nereden gelirse gelsin cinsiyet, sınıf ya da yaş ayrımcılığına aldırmadan okulu aramaları için cesaretlendirdi. Konferans katılımcıları, kendi kendilerini yurttaş yapan erkek ve kadınlar olarak hissederek onu alkışladılar.

Yetişkin eğitimini, onun sözlü söylemine ve toplum içerisinde yaşanan yıllardan elde edilen dünya okumasına karşı bir saygı faaliyeti olarak anlamada bir öncü olan Freire de bu tür bir organizasyonu düzenlemeye çok istekliydi. O, sessizce konferansa katıldı ve bildiklerini, daha fazla bilebileceklerini bilme süreciyle harekete geçirilen bireylerin doyumuna şahit oldu. Orda Eğitim Bakanı olarak bulunuyordu; ama aynı zamanda okuma yazma ütopyası, kelimenin ve dünyanın okumasına varan bir eğitimciydi.

Konferans MOVA (Yetişkinlerin ve Gençlerin Okur Yazarlığı İçin Hareket) ve EDA-DOT (Teknik Uyum İdaresi Yetişkin Eğitim Programı) tarafından 57 örgütün oluşturduğu Sao Paulo Şehrinin Okur-Yazarlığı İçin Halk Hareketleri Forumu'yla işbirliği içerisinde düzenlenmişti. Konferansın her şeyden önceki amacı okuma yazma öğrencileri arasındaki bağı sıkılaştırmak ve MOVA ve EDA öğrencilerinin faaliyetlerini sunmaktı.

NOT 9

Freire'nin, Castanheda'nın röportajında sahip çıktığı nokta, "sol bir parti" olan PSDB'nin, 1994 seçimlerindeki, savunucularından birinin cumhurbaşkanı seçilmesi anlaşmasıdır. PSDB bu amaçla PFL'den (başından beri bir sağ kanat partisi) ve PTB'den (1940'larda Vargas halkçılığının etkisi altında kurulan ve bugün ezilen katmanlar lehine olan ideolojik kökenlerinden tamamen kopmuş bulunan bir parti) emektar politikacıların desteğine dayandı.

1989'da adayı Mario Covas'ın seçimleri ilk turdan kaybetmesinden sonra PSDB, Fernando Color de Mello'ya karşı solların o zamanki adayı Luiz Ignacio Lula da Silva'yı destekledi. 1994'te PSDB, sadece PFL ve onun seçmen kitlesi ile ittifaka girmekle kalmadı aynı zamanda bir "liberal cephe" yalancı görünüşü ile tutkallanmış elitist duruşları onayladı. Bundan da kötüsü tarihi bir sağcı Marco Maciel'in, başkan yardımcısı adayı olmasını kabul etti.

Eğer 1992'den beri kamuoyu yoklamalarında önde gelen PT (İşçi Partisi) adayı PSDB ile bir anlaşmayı kabul etmediyse bu, PSDB'nin hiçbir şansı değerlendirmek istememesi ve hâlâ özellikle kırsal alanlarda yürürlükte olan yeni sömürgecilikten kopmadan neo-liberalizmi savunmasındandı. PSDB daha sonra "Birlik,

Çalışma ve İlerleme" koalisyonuna yapışarak solcu profesör ve entelektüel Fernando Henrique'nin 1964'te uğruna sürgüne çıktığı ideallerden vazgeçti. Böylece, eski Itamor Franco yönetiminin Dışişleri ve Ekonomi Bakanı FHC, 15 Ekim 1994'te başkanlık seçimlerinin ilk turunda geçerli oyların yüzde 54,3'ünü alarak seçildi. Lula geçerli oyların yüzde 27,04'ü ile ikinci oldu, bir karşıtı tarafından değil eski bir ortağı tarafından yenilmişti.

Lula'nın kampanyası "Yurttaşlık Karavanları" ile Nisan 1993'te başladı. Tüm eyaletlerde 600 kenti ziyaret ederek yoksul halkla konuştu, onları dinledi ve beklentilerini hissetti. Collor'ın yarattığı hâyâl kırıklığı ve Lula'nın çalışmalarının yankıları onun için bir zafer perspektifinin doğmasına neden olmuştu. Ancak PSDB'den bir Kongre üyesi, TV'deki propaganda saatlerinde stüdyoda çekilmemiş görüntülerin gösterilmesinin Yüksek Seçim Kurulu tarafından yasaklanmasını sağladı. Böylece Lula, en önemli kampanya aracını yitirmişti: Karavanlar sırasında düzenlenen gösterilere katılan halkı.

Mayıs 1994'ten seçimlere kadar Lula, 19 eyalet ve Federal Bölge'de 128 kenti ziyaret etti. Cardoso, Özgür TV'de onun lehine ikna edici bir konuşma yaptı. Bunun yanı sıra Büyük toprak sahipleriyle, özellikle Sao Paulo'daki iş adamlarıyla ve kendisini Cardoso'nun fikirleriyle özdeşleştiren ve 1970'lerden beri onun tarafından uygulanan Real Plan'ı sayesinde alım güçlerini yeniden kazanan orta sınıfla bağları olan PFL'nin desteğini aldı.

1994 seçimleri sol güçleri iki karşıt gruba böldü. Hepsinden öte aralarındaki ideolojik mesafe açıldı ve birleşik bir geleceğe dönük olarak 1989'da kurulan birlik bozuldu.

1989 başkanlık seçimlerinde çekişme Fernando Collor de Mello (PRN) ile PSDB, PDT, PCB, PMDB'nin ilerici kanadı ve PV tarafından desteklenen Brezilya Halk Cephesi'nin lideri Luiz Ignacio Lula de Silva (PT) arasındaydı. Collor'un PRN,

PTR, PST ve PSC tarafından kurulan Yeni Brezilya Koalisyonu'na ise diğer sağcı kesimlerin desteği ekleniyordu: PL, PDS, PSD, PFL, PTB, PDC ve PMDB'nin tutucu kanadı.

En büyük iki sendika CUT ile CGT birinci turun başından itibaren birbirlerine muhaliftiler. İlki Lula'yı desteklerken diğeri Collor'a destek veriyordu. Her ne kadar birçok rahip ve piskopos açıktan Lula'yı desteklediyse de Lula, CNBB'nin örtülü desteğini de aldı. Basın, halka yakın 80 bin dini grubun üyelerinin oy bölgelerinde işçilerin adayı için kampanya yürüteceklerini bildirdi. Gerici güçler ise ülkenin siyasi ve ekonomik seçkinlerine güveniyorlardı.

Seçim sonuçlarına hile karıştırılması riskini azaltmak için PT, 1,5 milyon seçim gözlemcisinin yanı sıra 800 kişi tarafından idare edilen 150 bilgisayarlık bir paralel oy sayım sistemi kurdu. Collor'un son mitingi 13 Aralık 1989'da Belo Horizonte'deydi. Basına göre yoğun yağmur yağışından ötürü katılım 13 bin kişide kaldı. Aynı gün Lula, Rio de Janeiro'da 145 bin insanı katıldığı bir miting düzenledi.

İki aday arasındaki son tartışma 14 Aralık'ta Sao Paulo'daki yayın kuruluşları tarafından yayımlandı. Program Sao Paulo'da yüzde 79'luk bir izlenme oranı buldu, yaklaşık 12 milyon kişi ve ülkenin diğer bölgelerinden milyonlarca başka izleyici. Tartışmalardan sonra kamuoyu yoklamaları Collor'un performansının daha iyi olduğuna işaret etmekteydi (Lula'nın yüzde 27 onaylanma oranına karşı yüzde 42). Bu sonuçlar, kısmen, PT adayının eski bir kız arkadaşının, onun kendisini kürtaja zorladığı yönündeki suçlamalarından kaynaklanıyordu. Bu bel altı vuruşla duygusal olarak dağılan işçilerin adayı tartışmada argümanlarını kurarken zorlandı. Tüm bunlara ek olarak PT'nin, Abilio Diniz adlı bir işadamının kaçırılması olayına karıştığı yönündeki asılsız suçlamalar vardı. Seçimlerden dört gün sonra sonuçlar belli oldu: Col-

lor oyların yüzde 42,75'ini, Lula ise yüzde 37,86'sını aldı. Son dakika tuzakları, medya aracılığıyla yapılan hatırı sayılır propaganda ve kampanyaya gelen güçlü para destekleri Collor'u iktidara taşıdı. Onu başkan yapan halk bundan kısa bir süre sonra onu suçlamaya başladı (bkz. Cristina'ya Mektuplar, not 1, 2 ve 46).

NOT 10

Brezilya tarihi boyunca hemen her zaman demokrasiye ihanetin eşlik ettiği demokratik isyankârlıklar dönemleri kayıtlıdır. Bu hareketlerin bazıları ütopik bir demokratik toplum için mücadelenin içine gömülüyken bazıları ekonomik nedenlere dayanıyordu. Bunları hepsi kurulu güce karşı bilinçli bir direnişle doluydular. Birçok örnekte şiddetle karakterize oldular. İşte Brezilya tarihindeki en önemli ayaklanmalardan bazıları:

1) Brezilya, Arjantin ve Paraguay sınırları içerisindeki kimi bölgeleri kapsayan bir alandaki yerliler tarafından kurulan Guaranis Cumhuriyeti (1610-1768), Thomas More tarafından *Ütopya*'da tarif edilenle kıyaslanabilir bir toplumsal örgütlenmeye ulaştı. Kumaş ve müzik aletleri ürettiler, ekim yaptılar, hayvan yetiştirdiler. Çalışma, idealler ve Cizvit rahiplerinin yardımları aracılığıyla birleşmiş üç yüz kadar yerleşimciye sahiptiler. Yıllar süren bir direnişten sonra 1768'de katledildiler.

2) En büyük liderleri Zumbi olan Quilombos, özellikle de Palmares ayaklanması (bkz. Umudun Pedagojisi, not 41).

3) Kuzeydoğu'daki Hollanda işgalleri (Bahia (1624-25) ve Pernambuco (1630-54)), Portekiz Krallığı (dolayısıyla da Brezilya) Hollandalılarla işbirliği halindeki İspanyol monarşisi tarafından ilhak edildiği sırada gerçekleşti. Sömürgedeki ana ekonomik merkezleri ele geçirerek toprak sahiplerinin ödenmeyen borçlarının neden olduğu kayıpları karşılamayı amaçlıyorlardı.

Hakim çıkarlar -yerel toprak sahiplerinin ve 1640'ta yeniden kurulan Portekiz monarşisininkiler- işgalcilerinkine karşı olunca Pernambucan Ayaklanması olarak adlandırılan direniş hareketi köleler, yerliler ve beyazların hepsini içerdi. Hollandalılar, ancak 1654'te, kanlı savaşlardan sonra Pernambuco'dan tamamen çıkarılabildiler. Bundan sonra halk arasında yeni bir ruh belirdi: birleşen sömürgeleştirilmişlerin dış düşmana karşı savaşabileceklerinin bilgisi. Yasaklamaları, sömürüleri ve cezalandırmalarıyla Portekiz çelişki içerisindeydi ve hakimiyetine karşı 1822'ye kadar sürecek olan direnişi hazırlıyordu.

4) Maranhao'daki Beckman İsyanı (1684), hükümdarlığın elinde tuttuğu ticari tekele karşı ilk manifestoydu. Ne ayrılıkçı bir niyeti ne de bir sömürge olarak durumumuzu tartışmaya dair umudu vardı. Yenildikten sonra Metropolis'in baskıcı güçleri tarafından idam edilecek olan Manuel Beckman tarafından yönetiliyordu. Yenilgiyle beraber tüm ayaklanmacılar da yakalandı.

5) Mascates Savaşı (1710-14), Pernambuco'nun merkez köyü Olinda'da yaşayan şeker kamışı lordları ile Recife'de yaşayan Portekiz tüccarları arasındaki karşıtlıktan doğmuştu. Bu ikinciler, Olinda elitlerine kredi açanlardı; ve Kral V. Don Joao'dan Recife'yi köy kategorisine yükseltmesini istiyorlardı. Böylelikle bir Temsilciler Meclisi'ne sahip olma hakkı kazanacaklardı. Bernardo Vieira de Melo'nun önderliğinde toprak sahipleri Pernambuco'yu bir cumhuriyete çevirmeye kalkıştılar. Ayaklanmanın yenilgiye uğramasıyla düş sona erdi. Bir kısmı Hindistan'a sürülürken Vieira de Melo oğluyla beraber Lizbon'da bir hapishanede öldü.

6) Bahian İtaatsizliği ya da Taylors İsyanı (1789), Salvador'da yer aldı; ve entelektüeller, rahipler, askeri personel, sanatçılar, köleler ve azledilmiş siyahlar tarafından örgütlendi. Fransız Devrimi ve isyankârlar tarafından tercüme edilen Voltaire ve Rousseau'dan etkilenen isyanın siyasi projesinin içerdikleri arasında bir

Bahian Cumhuriyeti anayasası, herkesin yasal eşitliği ve dolayısıyla köleliğin son bulması, ticaret üzerindeki Portekiz tekelinin sona ermesi ve halkın siyasi katılımı gibi öğeler bulunuyordu. İsyan bastırılınca bazıları affedildiyse de halk sınıflarından gelenler Luiz Gonzaga das Virgens ve Lucas Dantas ile her ikisi de Dantas gibi melez olan Joao de Deus ve Manoel Faustino- asılarak ölüme mahkûm edildiler. Bu ayaklanma, kanlı sömürge yapısına ilişkin olarak, toplumun değişik katmanlarında hakim olan tatminsizlik ve bilinçliliğin derecesini gözler önüne seriyordu.

7) Yanlış bir biçimde Mineira İtaatsizliği (1789) olarak adlandırılan en önemli ayrılıkçı hareket, hükümdarlığın baskıcı ihtiyatına ve altın üretimine el koyan yasamaya karşı bir tepki olarak ortaya çıktı. Hükümdarlık, eritilen tüm altının yüzde 20'sini almayı garantilemek için yasalarını iyiden iyiye mükemmelleştirdi; ve en sonunda deremma hükmünü yayınladı: Belirli bir tarihe kadar bin 500 kilo altın eritme Evi'nde olmazsa halk, kalan miktarı her ne pahasına olursa olsun karşılamak zorundadır. 1789'da, maden aramasının düşüşe geçmesiyle istenen miktarın tamamlanmasına 596 kilo altın eksik kalmıştı. Ama hepsinden öte ayaklanma için birçok neden vardı. Aydınlanma'nın takipçisi Minas Gerais, entelektüelleri Portekiz'den ayrılmayı, Sao Joao d'El Rei'de bir üniversite kurulmasını ve Brezilya'da 1785'te I. D. Maria tarafından birçok diğer şeyle beraber yasaklanan üretim sanayisinin geliştirilmesini savunmaya başladılar. Joaquim Silverio dos Reis tarafından ele verilen devrimciler, Afrika'ya sürgünle cezalandırıldılar (bazıları Kral'ın affını elde etmeyi başardılar). Esas isyancı dişçi Joaquim Jose a Silva Xavier'in (Tirandentes) mallarına el konuldu ve mirasçılarının hakları ellerinden alındı. Xavier asıldı ve vücudunun değişik parçaları yol boylarında sergilendi, kafası da Vila Rica'da (bugünkü Ouro Preto) yüksek bir sırığa asıldı. Bu baskı ve şiddete, her ne kadar

acının derin izlerini ve kırık umutları bırakmış olsa da Brezilya kurtuluşuna giden yolu geri dönülmez biçimde açan güçlü bir direniş ve isyanla karşı konuldu.

8) Recife'deki 1817 Devrimi, anti-sömürgecilik propagandasına kendini adamış gizli bir grup olan Areopago de Itambe tarafından yayılan Fransız Aydınlanması'ndan, oldukça etkilenmişti. İlk aşamada muzaffer olan isyan, yerel seçkinlerden oluşan geçici bir cumhuriyet hükümeti kurdu. Bunlar, Anayasa'ya ve dinlere saldırı dışında (Katoliklik resmi din olarak kabul edilse ve Katolik din adamlarına maaş bağlansa da tüm dinler hoş görülüyordu) düşünce ve basın özgürlüğünü güvence altına alan, bir Anayasal Meclis oluşturan ve temel ihtiyaç maddeleri üzerindeki vergiyi kaldıran bir Organik Yasa hazırladılar. Kuzeydoğu eyaletleri de buraya bağlandılar. Ceara'ya gönderilen hükümet temsilcisi yakalandı; Bahia'ya gönderilen Peder Roma da yakalandı ve infaz edildi. Diğerleri ABD, Arjantin ve İngiltere'ye gittiler. Hipolito Jose da Costa, İngiltere'de ilk Brezilya dergisi Correio Braziliense'yi yayımladı. Baskı hemen geldi: Portekiz Hükümdarlığı'nın vekili VI. D. Joao, Bahia'nın korkmuş valisine ayaklanmayı bastırmaları için bizzat talimatlar verdi. Aralarında Peder Miguelinho'nun da bulunduğu üç lider Salvador'da infaz edildi. Üç diğer lider de Recife'de asılarak ölüme mahkûm edildiler, lider Domingos Teotonio Jorge bunlardan birisiydi. Her ne kadar 1817 Devrimi, köleliğin kaldırılması talebini öne sürmediyse de halkın desteğini aldı. Sömürgeci damgasını yitirmeyen ve şimdi Brezilya'da kurulan ve kendisini Portekiz ve Algavres Birleşik Krallığı ilan eden hükümdarlık bir kez daha kanlı misillemesini ortaya koydu.

9) Equator Konfederasyonu (1821) demokrasiye ihanetlerin takip ettiği, bir başka isyan dönemiydi. 1817'nin engellenmiş amaçları ölmemişti. 5 Ekim 1821'de Pernambucalılar dört yıl

önceki isyan hareketini dağıtan valiyi kovdular. Zaten daha önce Ağustos ayında 1817'nin eski devrimcisi Gervasio Pires Ferreira'nın liderliğinde merkezdekine paralel bir geçici hükümet kurmuşlardı. Ülkenin 1822'deki bağımsızlığıyla birlikte Anayasal Meclis'i dağıtan I. D. Pedro'nun mutlakiyetçiliği karşısındaki hâyâl kırıklığı arttı. Yeni geçici hükümet de o da bir 1817 savaşçısı olan Manoel de Carvalho Pais de Andre'nin başkanlığında bir Hükümet Heyeti seçen Pernambuca liberalleri tarafından dağıtıldı. İmparatorun atadığı valinin ve I. D. Pedro'nun kendisinin keyfi önlemler almasından duyulan korku 2 Temmuz 1824'te Equator Konfederasyonu (Pernambuco, Ceara, Rio Grande do Norte ve Paraiba'yı bir araya getiren) diye adlandırılan silahlı bir hareketin patlamasına yol açtı. Bu, federatif bir cumhuriyet biçiminde bağımsız bir devlet olacaktı. Hükümet, hareketi bastırmak için dışarıdan borç aldı ve Lord Cochrane'nin deniz güçlerini kiraladı. İmparatorun askeri birlikleri, önce Recife ve Olinda'ya saldırarak isyancıları kontrol altına aldılar. Bunu müteakiben 29 Kasım 1824'te isyancıların teslim oldukları Ceara'ya varana kadar tüm diğerleri tek tek yakalandı. Hemen yapılan yargılamalar vahşetle doluydu. Carmelite ve halk lideri Friar Caneca silahla vurularak infaz edildiler; çünkü infazcılar onun asılacağı ipi çekmeyi reddediyorlardı. Eğer Equator Konfederasyonu'nda bir otonomi isteği vardıysa bu, henüz tam olarak varolmayan ulusal birliğin eksikliğinden değil, aynı sömürge Brezilya'daki gibi aşırı derecede otoriter, ayırımcı ve de merkeziyetçi olan merkezi güce karşı o zamanki tek muhalefet olasılığının bu olmasındandı. Merkezin otoriterliği, tarihsel olarak zararlı ayrıcalıklar yaratıyor ve egemenleri azınlığın kârlarını ve çoğunluğun dışlanmasını ebedileştirmek üzere karşıtlarına gaddarca saldırmasına yol açıyordu.

10) Cabanagem (1833-39), Para'da gerçekleşmiş devrimci bir hareketti. Bu, Brezilya tarihinde halk tabakalarının gerçekten

gücü ele aldıkları ve her ne kadar bir sürekliliğe ya da eylem planına sahip olmasa da bütün bir eyaletin siyasi hayatını yürüttükleri ilk ve tek örnekti. Cabanolar (Amazon nehirlerinin kıyılarında kulübelerde yaşayan bir topluluk), bağımsızlığın yaşamlarını iyileştirmediğini hissederek yerel liderlerin yardımıyla Regencie (1831-40) döneminin merkezi gücüne karşı savaşmaya karar verdiler. İngiliz Grenfell'in komutası altındaki paralı asker birliklerini kullanan baskı operasyonu, ilk bildirgelere, üç yüz devrimciyi bir geminin ambarını kapatıp gemiyi de kireç taşıyla doldurarak karşılık verdi. I. D. Pedro'nun tahttan ayrılmasıyla yerel güçlere karşı isyanlar yeniden baş gösterdi. Cabanolar, Belem'i ele geçirerek eyalet başkanını ve diğer otoriteleri infaz ettiler. Felix Antonio Malcher adlı bir çiftçi, Para valisi olarak göreve başladı. Ancak beklenmedik bir dönüşle yeni imparator I. D. Pedro'ya sadakatini ilan etti ve kendisini başa getiren isyanı bastırdı. Hareket onu güçten düşürerek infaz etti. Malcher'in yerine geçen Francisco Vinagre de hükümdarlığa bağlılık göstererek devrimci ideallere ihanet etti. Kardeşi Antonio Vinagre lider oldu. Ancak Francisco'nun görevde kalması merkezi gücün temsilcisinin burada hükümeti yeniden elde etmesini sağladı. Bunu müteakiben Belem içerilerden gelen Cabanolar tarafından kuşatıldı, eyaletin başkanı kaçarken isyancılar, Para'yı özerk cumhuriyet ilan etti. Cabanoların ikinci hükümeti, demokrat seringueiro[1] Eduardo Nogueira Angelim tarafından örgütlendi. 13 Mayıs 1836'da merkezi güç tarafından atanan yeni başkan, devrimcileri dağıtarak içerilere doğru kaçmalarını sağladı. Sonraki üç yılda, hareket tamamen eriyene kadar sonuç almadan savaşmayı sürdürdüler. Baskının bilançosu 40 bin ölüydü (Grao-Para eyalet nüfusunun yüzde 40'ı).

[1] **seringueiro:** Ağaçlardan ilkel yollarla kauçuk hammaddesi elde ederek yaşamlarını sürdüren orman yerleşimcileri.

11) Balaiada ve Kölelerin Ayaklanması (1838-41). Maranhao'daki sığır yetiştiriciliğiyle uğraşan özgür nüfus, tıpkı kölelerinki kadar kötü yaşam koşullarına sahipti. Liberal hizip ile Portekiz Liberal Partisi'nin geri kalanları arasındaki tartışmanın hakim olduğu siyasi atmosfer, toplumsal yükselmelerinin olanaksızlığının farkına varmış olan melez ve siyahlar başta olmak üzere toplumun alt tabakalarında bir tatminsizliği ateşliyordu. Belaiada diye adlandırılan harekete önderlik eden melez kökenli bir çoban, Raimundo Gomes Vieira, 13 Aralık 1838'de Manga köyündeki hapishaneyi ele geçirdi. Çok büyük bir eylem hareketliliğine sahip olan bu hareket birçok sempatizan topladı, Maranhao'nun büyük bölümünü ele geçirdi ve eyaletin güçlülerine korku saçarak Piaui'ye kadar sızdı. Bölgede 18. yüzyıldan beri Quilombos'un köleler için yegâne direniş ve hayatta kalma biçimi olmasına yol açan büyük köle firarları, balios kitlelerine güç katmaya başladı; özellikle de 1839'da Caxias köyünün ele geçirilmesinden sonra. Karşılıklı farklılıklarının üstesinden gelen balaios ve isyancı siyahlar birleşip bazı yerlilerle birlikte silah ve mühimmat elde ederek 11 bin insanı örgütlediler. 1840'ta alarma geçen merkezi güç, daha sonra Caxias Dükü unvanını alacak olan Luis Alves de Lima e Silva'yı eyalet başkanı olarak gönderdi. Silva, tüccarların, toprak ve köle sahiplerinin desteğini alarak hareketin popüler doğasının radikalleşmesinden korkan yüksek tabaka tarafından terkedilmiş olan isyancılara karşı savaşı örgütledi. 8 bin kişilik resmi kuvvetler üç kola ayrılıp balaiosları kuşattı. Askerler, 498 kadın ve 686 çocuğu tutukladı, birçok köleyi öldürdükten sonra kalanları sahiplerine iade etti. 1841'de balaio Raimundo Gomes, siyah lider Cosme Bento das Chagas'tan ayrılarak güçten düşmüş ve mühimmatsız 700 isyancıyla beraber teslim oldu. Cosme de etrafı sarıldıktan sonra hareketi yeniden bir araya getiremedi. Azledilmiş güçlü köle, yaralı ve avlanmış

bir hâlde yaklaşık 200 quilomber ile birlikte jungleda yerlilerin arasında bir sığınak ararken yakalandı. Grubu yok edildi. Cosme, isyanını "Kanun ve Cumhuriyetçi Özgürlük Savaşı" olarak adlandırmış ve kendisine de "Özgürlüğün Vekili ve İmparatoru" unvanını vermişti. Aynı zamanda kendisine Rosario Düzeni aracılığıyla armağanlar almak ve kendisini Katolik Kilisesi'nden adanmış nesnelerle örtmek hakkını da kendi kendine vermişti. Her ne kadar Lima e Silva tarafından büyük bir lider olarak değerlendirilse de bir isyancı ya da balaio müttefiki olarak değil, siyah ayaklanmasının sorumlusu vahşi bir katil olarak yargılandı. 5 Nisan 1842'de ölüme mahkûm edildi ve Eylülde, 40 yaşlarındayken asıldı. Rengin isyankârlık gibi güçsüzleştirildiği bir zamanda ezilenler, üzerinde birleşecekleri bir temel bulmuşlardı. Beyazlar ve siyahlar, özgürler ve köleler hemen hepsini etkisi altına alan büyük soruna karşı savaştılar: Yoksulluğa karşı. Açlık ve kölelik gibi toplumsal adaletsizliklere karşı savaşmak, demokratik isyankârlığın bir parçası olmak kendi ülkende katliam ve ölümle karşılanıyordu, tıpkı sömürge devrindeki gibi.

12) Farrapos ya da Farroupilha Savaşı (1835-45). Sao Pedro de Rio Grande de Sul eyaletinde, oranın egemen tabakası tarafından başlatıldı. Ses çıkarmalarına izin verilmeyen ancak silahlı savaşta aralarından fiziksel gücü yetenlerin toplandığı halkın katılımı yoktu. Dış pazarlardan uzak tutulan ve mallarını ulusal ihracatçı eyaletlere (Pernambuco gibi) arz eden Gaucho sığır yetiştiricileri ve et ve deri tüccarları, ürünlerini Brezilya'da düşük fiyata satabilen Prata bölgesindeki ülkelerden gelen bir rekabetle karşılaştılar. Çiftlik sahipleri, Brezilya'nın ihracatçı bölgelerine verilen resmi ayrıcalıkların kendilerine zarar verdiğini düşündüler. İsyan ederek 1835'te Rio-Grandense ya da Piratini Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. İlk başkanları Bento Gonçalves'ti. Geri adım attırılıp Grenfell'in paralı askerleri tarafından yakalandıktan sonra Salva-

dor'a götürüldü. Daha sonra oradan kaçarak Rio Grande de Sul'a döndü ve İtalyan Giuseppe Garibaldi'nin aralarında bulunduğu bazı insanların desteğiyle farrapoların savaşını yeniden başlattı. Garibaldi, Laguna'da (şimdiki Santa Catarina) Catarinense ya da Juliana Cumhuriyeti'ni ilan etti. 1842'de Baron Caxias, Maranhao'da daha önce yaptığı gibi burayı da "pasifize etmek" misyonuyla eyalet valisi olarak atandı. Baron, devrimcileri bölen farrapo Bento Riberio'nun desteğine güveniyordu. Mart 1845'te farrapo lideri Davi Canabarro ile Caxias bir anlaşma imzaladılar. Ateşkes, genel afla ödüllendirildi. Generaller hariç farrapo asker ve subayları emperyal orduda görevlendirilecek, temsilciler meclisi güçlendirilecek, iç pazara sunulan ürünler üzerindeki vergiler azaltılacaktı. Alışıldık baskıcı taktikler gözlenmedi; çünkü açıktır ki seçkinlere zarar vermeyi kimse düşünmüyordu.

13) Sabianada (1837-38), Salvador'da yer alan bir orta sınıf hareketiydi. O sırada, 1824 Anayasası'na Ek Kanun'u yorumlayan bir yasa hazırlanıyordu. Bu yeniden merkezileştirici bir kökene sahipti. Kasım 1837'de Sao Pedro Kalesi'nde muhafızlar, kumandan Francisco Sabino Alvarez da Rocha Vieira liderliğinde belli politik gelişmelere karşı ayaklandı. Sabino, valinin birliklerinin desteğini sağladı. Vali kaçmak zorunda kaldı ve Bahian Cumhuriyeti kuruldu. Resmi baskı, toprak sahiplerinin desteğine güveniyordu ve alışılageldiği gibi katliamlarla karakterize oldu. Tutsaklar canlı canlı yakıldı. "Kanlı Üçlü", daha sonra yargılananlar için de daha iyi bir talih sunmadı.

14) Praieiro Devrimi (1848-50). Pernambuco'daki sosyopolitik durum geçtiğimiz yüzyılın ortalarındaki Brezilya'nın tam bir yansımasıdır (her ne kadar Pernambuco'da işler, şeker ticaretinin düşüşüyle beraber daha da zorlaşmış ve eyalet birinci sıradan ikinciliğe düşmüş olsa da). Bir yanda güçlü toprak sahipleri ve yabancı tüccarlar öte yanda ise daha çok kölelerden olu-

şan yoksul bir kitle vardı. Bu farklılığa karşı çıkışlar hâlihazırda o eyalette belirlmeye başlamıştı; ama halkçı praieiro hareketi sırasında bu karşı çıkış patladı. Praieiro hareketi, eyalet başkanı Rego Barros ve zamanın en güçlü toprak sahibi Cavalcanti gibi figürler tarafından temsil edilen mutlak hakimiyete va baskıya karşı toplumsal reform aracılığıyla daha iyi bir dünya arıyordu. Baskı merkezi Praia Caddesi'nde olan (hareketin adı da buradan geliyor) Diario Novo gazetesi 1842'den itibaren radikal liberal politikacıları tutuculara ve onların despot, sömürgeci idaresine karşı savaşta bir araya getirmişti. 1845 ile 1847 arasında radikaller Portekizli tüccarlara karşı şiddet eylemlerine giriştiler; ancak ütopik sosyalist düşüncenin etkisiyle eylemlerini toplumsal reforma yönlendirdiler. Pernambucalı tarihçi Amaro Quintas, Praira ideolojisi ile ilgili bir çalışmasında bazı entelektüellerin yeni Avrupa düşüncesini yayma rolünü üstlendiklerini vurguluyor: Örneğin, Santa Isabel Tiyatrosu'nun kurucusu, devrimci mimar-mühendis Vauthier; geometrici Profesör Antonio Pedro de Figueiredo (metinlerini tercüme ettiği filozof Cousin'a duyduğu ilgiden ötürü lakabı Cousin Fusco idi) latifundiyalar üzerine kurulmuş olan toplumsal örgütlenmenin yerel ailelerin despotizminin ötesindeki bozukluklarını ve sınıflar arası karşıtlıkları herkesten daha iyi görmüştür; Abreu e Lima, kitlelerin generali, özgür insan ile köle arasındaki sınıf çatışması hakkındaki öncü sosyalist çalışmaların yazarı (1835'te, Marx'ın Manifesto'sundan daha önce); Antonio Borges da Fonseca, Republico, poüler bir konuşmacı ve gazeteci, tüm praeiro liderleri tarafından 1 Ocak 1849'da imzalanan Manifesto do Mundo'nun yazarı. Bu belge, bir Anayasal Meclis, siyasi-yönetsel adem-i merkeziyetçilik, serbest ve evrensel oy hakkı, düşünce ve basın özgürlüğü, kurulan gücün birimlerinin birbirinden bağımsızlığını, adli reform ve geleneksel faiz kanunu ile askere alma sis-

temin ortadan kaldırılmasını talep ediyordu. Praira'nın en önde gelen iki lideri, askeri komutadaki Pedro Ivo ile siyasi komutadaki Borges de Fonseca, hareketin toplumsal reform yönüne dönmesini sağladılar. Ancak işin faaliyet kısmında, çoğunlukla Recife'nin topografisine yabancı olan köylülerden oluşan isyancı güçler şehrin labirent gibi sokaklarında kaybolarak yenilgilerini hızlandırdılar. Amaro Quintas'a göre Praeira başarılı olamadı, çünkü maddi kaynakların eksikliğinin yanı sıra halk potansiyeli uygun anda gücü ele geçirmeye hazırlanmamış ya da etkin bir biçimde kullanılmamıştı. Gerillalar dâhil diğer savaşçılardan haberdar olan tek kişi Pedro Ivo'ydu. Yakalandı ve diğer liderlerle beraber ömür boyu hapse mahkûm edildi. Praeira, emperyal dönemdeki en gerçek ve sonuncu demokratik isyandı.

15) Canudos İsyanı (1893-97), toplumun belli tabakalarına karşı bir isyankârlıktan yükselmedi. Temelleri dinseldi. Bir bütün olarak Brezilya toplumsal yapısını reddeden hareket, ancak merkezi güç tarafından o yöne itilince, silahlı bir çatışmaya yöneldi. Antonio Vicent Mendes Maciel, Kuzeydoğu'da Katolikliği vaaz ederek dolaşan ve daha sonra dışlanmaya muhalefet eden bir din adamıydı. 65 yaşında zulümden kaçarak Vaza-Barris nehri kıyısında, Bahian vahşiliğinin terkedilmiş bir çiftliğine yerleşti. İnsanlar uzun bir bahçe boyunca oturup pipo içtikleri aşırı derecede yoksul bir köye rastladı: canudolar. Burada taraftar buldu, neredeyse 30 bin kişilik bir topluluk yarattı. Toplumsal, siyasi, iktisadi, dinsel ve kültürel açıdan çok iyi örgütlenmiş olan bu topluluğa "danışman" oldu. Grubun düsturu çalışmak ve Tanrı'nın Krallığı'nı kazanmak için dürüst bir hayat sürmekti. Bu tür bir şey egemenlerce bir tehdit olarak algılandı. Topluluk ve onun lideri 19. yüzyılda dünyanın sonunun geleceği kehanetinde bulundukları için dinsel fanatikler olarak suçlandılar. Cumhuriyetin doğası hakkında yaptıkları yanlış okumalar sonucu, resmi evliliğe

ve mezarlıkların laikleştirilmesine hor bakmaları nedeniyle, aşırı monarşist olmakla ve vergilendirmeye karşı oldukları için de komşu çiftliklerden işçileri tuzağa düşürmekle suçlandılar. En sonunda topluluk, Kilise'nin, devletin ve toprak sahiplerinin işlerine burnunu sokmakla suçlandı. Egemenler, topluluk liderinden grubu dağıtmasını istediler, ama fayda etmedi. Direnişle karşılaşınca orduyu çağırdılar. Üç başarısız bastırma girişiminden sonra ancak top ve makinalı tüfeklerle yapılan dördüncü seferde, 5 Ekim 1897'de Canudoları bastırabildiler. Danışman Antonio'nun ölümünden 12 gün sonraya rastlayan bu tarihte topluluk teslim olmadan geri çekildi. Yazar Euclides da Cunha, Os Sertoes adlı kitabında hayatta kalanları şöyle anlatıyordu: "Sadece dört kişiydiler: bir yaşlı adam, iki çirkin adam ve bir çocuk. Ve karşılarında 5 bin asker gözü dönmüş biçimde kükrüyordu". Sahnede inançlarının "inatçılığı" ve daha iyi bir dünya umutlarından ötürü ölmüş binlerce insan vardı. Kendi yarattıkları gibi yoksul, küçük ve sınırlı bir dünyada istedikleri her şeye sahiptiler. Onları anlayamayan ya da anlamak istemeyen egemenlerin tiranlığı, onları kanlı bir şiddetle bastırdı. Canudoların dünya görüşü ölmedi: Her 5 Ekimde hacılar oraya dua etmeye giderler, her ne kadar Vaza-Barris Nehri ve köyün kalıntıları büyük Corocobo Barajı'nın suları altında kalmış olsa da.

16) Contestado Savaşı (1912-16). Geçimlik toprak ihtiyacı ve Mesihî dinsellik, Santa Catarina ve Parana'dan 500 bin kırsal yerleşimciyi iki devlet arasında toprak sınırları konusunda tartışmaya sürükledi. Keşişler ve meslekten olmayan din adamları harekete katıldılar. Bunlardan birisi, Jose Maria, keşiş Joao Maria'nın yeniden dünyaya gelmiş hali olarak görülüyordu; çünkü aynı huylara sahipti ve her ikisi de köylülerle birlikte girdikleri bir çatışmada öldüler. Bu gerçek, toprak için savaşmayı bırakıp birleşmeleri yönünde ilahi bir işaret olarak algılandı. Cumhuri-

yete son verilmesini ve monarşiye geri dönüşü savunan dini liderlerinin geri döneceğine ve şeytanın güçlerini yeneceğine inanıyorlardı. Kiralık katiller ve polislerle ittifak içerisindeki resmi birlikler karadan ve havadan saldırdılar (Uçaklar, Brezilya tarihinde ilk defa ülke insanlarına karşı kullanılıyordu). "Tehdit edilen cumhuriyet" adına hareket eden bu birlikler, yerel toprak sahiplerinin ve sömürgeci şirketlerin çıkarlarına hizmet ettiler. İsyanın çekirdeği olan "kutsal köyler"e 1916'da buraları yok edene kadar saldırdılar. Tek hataları onlara toprak ve cennetin mutluluğunu getireceğini düşündükleri bir monarşiye inanmak olan binlerce insan öldürüldü.

17) Ceara'nın arka topraklarında yer alan Caldeirao deneyimi (1922-31), rahip Cicero Romao Batista, ya da muhterem Padim Cico tarafından örgütlendi. Cico, çiftliğini işletmesi için dindar bir adam olan Jose Lourenço'ya devretti. Lourenço, Juazeiro'daki bin 200 hektarlık bu yerde düsturu inanç ve çalışma işbirliği olan Penitents Düzeni'ni kurdu. Üretim boldu, ama latifundiya sahiplerinin payına düşen korku ve açgözlülük daha boldu. Toprağın ve binaların sahibi ve düzenin kılavuzu rahip Cicero, ortodoks olmayan dinsel pratikleri yüzünden Katolik Kilisesi'nden uzaklaştırılmış, egemen kişi ve çıkarlara muhalefet eden siyasi bir liderdi. Bu durum, komşu rakip kasabadaki pederin, muhafazakârların Caldeirao Topluluğu'na saldırısını desteklemesi için iyi bir bahane oldu. Gerici güçler, Yüzbaşı Bezerra tarafından yönetilen polisin 400 kulübeyi ateşe vererek yaklaşık iki bin kişiyi barınaksız bırakmasına alkış tuttular. Topluluk 600 kulübe ve üç bin kişi başka bir yere taşındılar. İnsanlar daha tedbirli davranarak erzaklarını gömmeye başladılar. Ordu ve polisin, üç uçağın da kullanıldığı, yeni bir ortak hareketinde topluluğa yeniden saldırıldı. Bilanço, 16'sı çocuk olmak üzere 400 ölüydü. Bir küçük dinsel topluluk daha, egemenlerin çıkarlarını

savunmak için kurulmuş, iktidarın güçleri tarafından katledildi. Sömürgeci toplumsal örgütlenmenin arkaik ve adaletsiz biçimlerinin korunabilmesi için özgürlük düşleri parçalandı. Bugünün tarım için toprak isteyen toplumsal hareketleri de geçmiş yüzyıllarda kaydedilenle aynı şiddet kullanılarak bastırılmıştır. 1950 ve 60'ların Kırsal Birlikleri, 1980'lerde Topraksız Köy İşçileri Hareketi (MST) ile birlikte yeniden ortaya çıktı. Ve bunlar, daha önceki hareketlere nazaran daha başarılıydılar; çünkü bir miktar yerleşim elde etmeyi başardılar. Seringueiro lideri (kauçuk ustası) Chico Mendes'in katledilmesi, onun ismini de Brezilya toplumunda ezilenlerin kökünün kazınması hareketinde vurulan birçok diğer sendika liderinin isminin yanına ekledi. Sanki hâlâ, öldürmenin ve katletmenin, metropolisin vasiliği altındakilerin yasal hakkı olduğu sömürge döneminde yaşıyor gibiyiz.

NOT 11

Bu gönderme beni Marilia Fonseco'nun Brezilya hükümeti ile Dünya Bankası arasındaki anlaşmalar üzerine yaptığı araştırmaya götürüyor. Fonseca, tezini bankanın Washington'daki merkezinde tutulan ve bazıları gizli olan belgeler, Brezilya Hazine Bakanlığı'na yapılan ödemelerin belgeleri, kabine üyelerinden mektuplar ve bankadan teknisyenlerle yapılan söyleşilerin kayıtları üzerine kurmuştu. Bu anlaşmalardan parçalar, Dünya Bankası'nın Brezilya'yı nasıl istimlak ettiğini gösteriyor:

> Sonunda her bir anlaşma Brezilya'ya esas değerinin üç katına mal-oluyor. Ayrıca tartışılmayan bir başka önemli nokta da bu yatırımın pedagojik anlamda getirisidir... Dünya Bankası ve Brezilya tarafından konulan hedefleri karşılayan kriterler uygulandığında projeler başarısızlıkla sonuçlandı. *Okullar gelişmiyor. Eğitilmesi gereken öğretmenler hâlâ aynı eksikliklere sahipler. Ayrıca öğrenci performansı da aynı seviyede kal-*

> *di.* 20 yıl boyunca Dünya Bankası, Brezilya'daki eğitim projelerine 100 milyon dolar yatırdı. Bizzat hükümet de bu projelere 217 milyon dolar harcadı; bunun üstüne 80 milyon dolar da borcu var. Bu borcun faizinden söz bile etmiyorum. 100 milyon dolar almak için 280 milyon dolar harcamanın iyi bir anlaşma olduğunu kimse söyleyemez. (italikler benim)

Mali yardım mantığı sosyal yatırımlarla uyuşmayan yani borçlu ülkelere müdahaleye yönelik açık siyasi yönelimi olan "Dünya Bankası bir hayır kuruluşu değil bir süper güçtür" diyen yazarla aynı fikirdeyim. Bu kuruma yapılan ödemeler uluslararası ekonomiyi kontrol eden ülkeler tarafından yapılmaktadır; ve bu bankanın talep ve koşulları diğer borç veren bankalardan genelde daha az avantajlıdır (bir yılın sonunda borcu alan ülkeye ödeme yapıldığı zaman geri ödenmek üzere yıllık yüzde 0,75 artı yükseltilen fonlar için de yüzde 0,5). Bilinçli siyasetçiler ve eğitimciler için Dünya Bankası tartışılmaz biçimde siyasi ve iktisadi bir tehdittir (*Veja* dergisi, 12/23/94).

NOT 12

Aslında öğretmenlere ve eğitime saygısızlık Brezilya'da tarihsel bir gerçekliktir. Sömürge devrinde okullar özeldi ve Cizvitlere aitti. Dolayısıyla dinsel okullardı ve sadece ruhban sınıfı buralarda ders verirdi. İtaat ve sefalet andı içmiş bu ruhban sınıfının misyonu, her zaman İsa'nın ve Katolik Kilisesi'nin zaferi için bilgi aktarmaktı. Eğitim, yerel gerçeklikten koparılmış ve dünya çapında tüm Cizvit okullarında uygulanan eğitim kuralı olan Ratio Studiorum'a (Brezilya'da 1599'dan 1759'a kadar yürürlükte kaldı) bağlanmıştı. Bir rahip, ders verdiği zaman herhangi maddi bir şeyle ödüllendirilmediği zaman kendisine saygısızlık edildiğini düşünmezdi; çünkü onun için esas önemli olan dinsel ve ebedi ödüller olduğuna inanırdı.

1759'da Cizvitlerin kovulmasından sonra hem kamu hem de özel okullar laik bir hale gelmeye başladı. Yanlış biçimde bilginin rahipleri olarak görülen öğretmenler ve eğitim ise devlet güçlerinin ilgi, ciddiyet ve adalet göstermemesinden çekmeye başladılar.

Cizvitlerin kovulmasıyla Brezilya, 33 yıl okulsuz kaldı. Cizvitlerin eğitim programını takip eden ve gelişmiş öğretmenlerle bilginin sistematikleştirilmesini sunmayan "başıboş okulları" geldi. Portekiz Kraliyet Ailesi'nin (15 bin kişilik bir maiyet) gelmesiyle ve bunu izleyen birtakım "kültürel buluş"la beraber ortaya çıkan tüm euphoria[2] da sömürgedeki eğitim tablosunu ters çevirmeye yetmedi (Bu "kültürel buluş"lar arasında mühendislik ve tıp gibi alanlarda uzmanlaşmış yükseköğrenim programlarının açılması ve Ulusal Kütüphane'nin metropolisten buraya nakledilmesi yer alıyordu)

NOT 13

("Chacina da candelaria" ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Cristina'ya Mektuplar, not 2).

Brezilya'yı üzücü bir biçimde etkileyen mevcut, daimi ve genelleşmiş şiddete gözlerimizi ve yüreklerimizi kapatamayız. Onu tanıyarak ve anlayarak üstesinden gelme kapasitesine sahip olacağız. Brezilya'daki şiddet sonucu ölümler, en çok tüm toplumsal sınıflardan gençler arasında gerçekleşiyor. Orta ve yüksek sınıflarda, ülkenin büyük kentlerinde arabayla aşırı hız sonucu gerçekleşen birçok ölümle karşılaşıyoruz. Adilikle bağlantılı en acımasız ölümler her zaman alt sınıflar arasında ya da alt sınıflarla polis arasındaki olaylarda görülüyor.

---

[2] **euphoria:** Kendini çok mutlu hissetme hâli (ç.n.).

4 Mart 1995'te tüm ulus "marjinalleştirilmiş" bir gencin sapıkça infaz edilişine televizyonlar aracılığıyla şahit oldu. Bir televizyon film ekibi, Rio de Janerio'da bir alışveriş merkezinde kayıt yapacağı sırada saldırganlar ateş ederek içeri girdiler. Polis olay yerine ulaştığında saldırganlar ayrılıyorlardı. Birisi kaçarken bir diğerinin yerde ölü yattığını gördük, etrafında sessiz bir kalabalık toplanmıştı. 20 yaşlarında olan üçüncü saldırgan park yerinde görüntülendi. Bir polis kurşunuyla yaralanmıştı. Daha sonra bir arabanın arka tarafına çekildi.

TV kameralarından uzakta, ama sokaktaki kalabalık insan grubunun gözleri önünde yaralı gencin vücuduna üç kurşun daha sıkıldı. Az sonra bir polis memuru gencin kendisini tehdit ettiğini öne sürdü. Ulusal ve uluslararası insan hakları örgütleri bu soğuk infazı protesto ettiler. 6 ay sonra bu polisler suçlu bulundu.

Amerika ve Afrika'da Avrupalılarca sömürgelileştirilmiş ülkeler, bugün hâlâ üçüncü dünya statüsüne indirgenmiş bir haldeler. Bu statü aracılığıyla sömürgecilerin yerel halka boyun eğdirmek ve onları öldürmek için kullandıkları şiddetin aynısını yeniden üretiyorlar. Her ne kadar sömürgecilik boyunduruğundan kurtulduysak da iktidardakilerin yasadışı ve marjinal diye damgalanan mülksüzleştirilmiş sınıflardakilere karşı işledikleri gündelik cinayetlerin üstesinden gelemedik. Gerçekte, yasadışı ve marjinal olarak adlandırılanlar sistemden dışlanmış ve bilgi, istek, güç sahibi olmaları, toplumlarımızda tam bir insan olmaları yasaklanmış olanlardır.

"Ben fizyolojik yaşam sistemi içerisinde bir varlık değilim. Ben dünya içinde, dünyayla birlikte ve diğerleriyle birlikte bir varlığım. Bir şeyler yapan, bilen, ihmal eden, konuşan, korkan, risk alan, düş kuran, aşık olan, sinirlenen ve kendinden geçen bir varlık. Yalnızca bir nesne olmayı reddeden bir varlığım. Teknoloji tarafından biriktirilen karşı çıkılamaz güç önünde, onun bir insan ürünü olduğunu bilerek, baş eğmeyen bir varlığım."

Farklı yüreklerdeki benzer yaşanmışlıkl
istemleri, *Ezilenlerin Pedagojisi*'nin y
Freire'nin yüreğinden; kendi yaşamına da
anlatan felsefeden siyasete, eğitimden sosy
bir deneme.

İsyan etmenin, sorgulamanın, bilmenin v
umutların içten anlatısı.

ISBN-978-975-8382-39-2